

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НОВАЧУК СЕРГІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.983 : 504.5 : 629.4.047

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С.А. Новачук**

Науковий керівник **Таран Олена Вікторівна,**
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Київ–2020

АНОТАЦІЯ

Новачук С.А. Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

У дисертації сформульовано низку теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Проаналізовано нормативні положення та термінологічний інструментарій у галузі радіаційної безпеки в Україні та інших країнах. Розкрито напрями, межі та завдання щодо використання спеціального законодавства при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України.

З'ясовано стан наукового дослідження та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Проаналізовано наукові праці, у яких досліджуються проблеми розслідування злочинів, вчинених на території зони відчуження, інші роботи, окремі положення яких становлять науковий інтерес у контексті предмета дослідження. Як самостійна наукова проблема, методика розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки раніше не розглядалась. Обґрунтовано, що особливості порушення вимог режиму радіаційної безпеки виявляються у способі і обстановці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках, недоліках охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію.

Визначено та розкрито зміст і зв'язки елементів криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки: обстановка учинення злочину, що характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території (зони відчуження), що впливає на формування механізму злочинної діяльності та

слідової картини; режим радіаційної безпеки у зони відчуження та на об'єктах у її межах; типові дії правопорушників, що складають спосіб учинення злочину; предмети злочинного посягання (металобрухт, деревина, ягоди, рослини, гриби, риба, тварини); особа злочинця; знаряддя вчинення злочину.

Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження; 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності; 3) особу затримано у іншому місці поза межами зони відчуження; 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення за межі зони відчуження. Сформульовано рекомендації щодо організації і тактики проведення процесуальних дій у відповідних ситуаціях.

З урахуванням особливостей учинення і розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки конкретизовано обставини, що підлягають доказуванню зокрема щодо події кримінального правопорушення, обставин, які характеризують особу правопорушника, обставин, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення. До специфічних обставин, що підлягають доказуванню віднесені: нормативна складова, що включає порядок забезпечення режиму радіаційної безпеки в зоні відчуження; підстави та обставини перебування правопорушника на режимній території; дані, що стосуються особи правопорушника: потенційні можливості доступу до предметів злочинного посягання та їх переміщення за межі зони відчуження, зв'язки правопорушника з особами, які працюють (працювали раніше) в зоні відчуження та іншими особами, які можуть бути зацікавлені у здійсненні злочинних дій, факти вчинення аналогічних правопорушень у минулому, мотивація злочинної діяльності; обставини, які можуть мати значення при ухваленні рішення про застосування спеціальної конфіскації: обставини учинення злочину та суспільна небезпека, наслідки реальні і можливі, можливість повторного використання засобів і знарядь для учинення злочину.

Розкрито значення спеціальних знань у галузі радіаційної безпеки і особливості їх використання у розслідуванні, визначено форми використання спеціальних знань. Спеціальні знання у галузі радіаційної безпеки потрібні для: тлумачення та роз'яснення спеціальної термінології, положень нормативних актів, норм, правил, стандартів з радіаційної безпеки, питань державного регулювання та нагляду за дотриманням вимог радіаційної безпеки, радіаційного захисту, дії іонізуючого випромінювання та поводження з джерелами іонізуючого випромінювання, організації радіаційного захисту і контролю, дозиметричного контролю, принципів радіаційного захисту і безпеки.

Визначено особливості тактики проведення огляду місця події, документів, транспортного засобу, допиту та слідчого експерименту.

Метою огляду є встановлення: місця та способу учинення злочину, знарядь злочину та їх характеристик, кількості правопорушників, виду, кількості і характеристик предмета злочинного посягання, шляху, способу потрапляння до зони відчуження та виходу з неї (з переміщенням або без переміщення предмета злочинного посягання, що, можливо, заплановано на інший час, або з переміщенням частини предметів).

Допиту підлягають свідки – особи, яким відомо про факт злочинної діяльності від правопорушника та/або інших осіб; особи, які без їх згоди і відома своїми діями сприяли учиненню злочину; особи, які виявили та/або затримали правопорушника; підозрюваний (підозрювані).

Слідчий експеримент проводиться з метою: перевірки і уточнення відомостей щодо шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження, виходу з неї, способу і обставин придбання предмета злочинного посягання та його переміщення за межі зони відчуження; визначення ролі кожного з учасників злочинної діяльності у вчиненні злочину.

Ключові слова: розслідування, порушення вимог режиму радіаційної безпеки, криміналістична характеристика, огляд, допит, слідчий експеримент, спеціальні знання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Новачук С.А., Сандул О.Г. Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3. Р. 34–39.

2. Новачук С.А. Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип 2. Т.1. С. 269–276.

3. Новачук С.А. Обстановка учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Том 3. С. 178-182.

4. Новачук С.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Юридичний часопис Національного академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 47–54.

5. Новачук С.А. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9 (283). С. 209–215.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Новачук С.А. Особливості дослідження предмета злочинного посягання при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Актуальні проблеми кримінального права: тези доповідей IX Всеукраїнської наук.-теоретичної конференції (Київ, 21 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С 392–395.

7. Новачук С.А. Спосіб порушення вимог режиму радіаційної безпеки як елемент криміналістичної характеристики. Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 499–503.

8. Новачук С.А. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 14 листопада 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 212–215.

9. Новачук С.А. Проведення слідчого експерименту при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Актуальні питання криміналістики : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 334–337.

SUMMARY

S. Novachuk. Investigation of violation of the requirements of the radiation safety regime. – Manuscript.

The thesis for a Doctor of Philosophy degree in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The thesis contains a number of theoretical provisions and practical recommendations for investigating violations of radiation safety requirements. Regulations and terminological tools in the field of radiation safety in Ukraine and other countries are analyzed. The directions, limits and tasks concerning the use of special legislation in the investigation of crimes under Art. 267-1 of the Criminal Code of Ukraine.

The state of scientific research and law enforcement practice of investigating radiation safety requirements has been clarified. Scientific works are analyzed in which the problems of investigation of crimes committed in the territory of the exclusion zone are investigated, other works, some provisions of which are of scientific interest in the context of the subject of research. As a separate scientific problem, the method of investigation of radiation safety regime violations has not been considered before. It is substantiated that the peculiarities of violation of the requirements of the radiation safety regime are manifested in the manner and environment of their commission, possible involvement in criminal activity of officials, corruption risks, deficiencies in the protection of the exclusion zone, which widens the possibilities of access to the regime territory.

The content and connections of elements of the forensic characteristic of violation of the requirements of the radiation safety regime have been identified and revealed: the situation of committing a crime characterized by special physical-geographical, organizational (administrative) and social conditions of a certain territory (exclusion zone), which influences the formation of the mechanism of criminal activity and trace picture; radiation safety mode in the exclusion zones and at objects within it; the typical

actions of offenders constituting the method of committing a crime; objects of criminal encroachment (scrap metal, wood, berries, plants, mushrooms, fish, animals); the identity of the offender; an instrument of crime.

Typical investigative situations of the initial stage of the investigation were identified: 1) the person was detained while attempting to move the object of a criminal offense outside the exclusion zone; 2) the person was detained at the scene during the unlawful activity; 3) the person was detained elsewhere outside the exclusion zone; 4) identified prepared items for probable future movement outside the exclusion zone. Recommendations on the organization and tactics of conducting procedural actions in appropriate situations are formulated.

Taking into account the peculiarities of committing and investigating violations of the requirements of the radiation safety regime, the circumstances to be proved, in particular regarding the event of the criminal offense, the circumstances characterizing the offender's identity, the circumstances confirming that the property subject to special confiscation, confiscation, means or instrument of committing a criminal offense. The specific circumstances to be proved are: the regulatory component, which includes the procedure for ensuring the radiation safety regime in the exclusion zone; grounds and circumstances of the offender's stay in the regime territory; data concerning the offender: potential opportunities to access and move offenses outside the exclusion zone; , facts of committing similar offenses in the past, motivation of criminal activity; circumstances that may be relevant in deciding whether to use special confiscation: the circumstances of the crime and the public danger, the consequences are real and possible, the possibility of reusing the means and tools to commit the crime.

The importance of special knowledge in the field of radiation safety and the peculiarities of their use in investigation are revealed, the forms of use of special knowledge are determined. Special knowledge in the field of radiation safety is required for: interpretation and explanation of special terminology, provisions of normative acts, norms, rules, standards on radiation safety, issues of state regulation and supervision of compliance with the requirements of radiation safety, radiation protection, ionizing

radiation action and action sources of ionizing radiation, organization of radiation protection and control, dosimetric control, principles of radiation protection and safety.

The specifics of the tactics of conducting the inspection of the scene, documents, vehicle, interrogation and investigative experiment are determined.

The purpose of the review is to determine: the location and manner of the crime, the tools of the crime and their characteristics, the number of offenders, the type, quantity and characteristics of the object of the criminal offense, the way, the way to get to and exit from the exclusion zone (with or without moving the object of the criminal offense, which may be scheduled for a different time, or by moving some items).

Witnesses are persons who are aware of the criminal activity of the offender and / or other persons; persons who, without their consent and knowledge, through their actions contributed to the commission of the crime; persons who have identified and / or detained the offender; suspect (suspects).

The investigative experiment is conducted in order to: check and clarify information on the way of the offender's entry into the exclusion zone, exit from it, the method and circumstances of the acquisition of the object of the criminal encroachment and its transfer outside the exclusion zone; determining the role of each of the participants in the criminal activity in the commission of the crime.

Keywords: investigation, violation of radiation safety regime requirements, forensic characteristics, examination, interrogation, investigative experiment, special knowledge

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	
1.1. Характеристика режиму радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах	20
1.2. Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	39
1.3. Криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки	50
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	
2.1. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	82
2.2. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	96
2.3. Використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	114
Висновки до розділу 2.....	135
РОЗДІЛ 3. ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	
3.1. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	139

3.2. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	155
3.3. Слідчий експеримент під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки	170
Висновки до розділу 3.....	177
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
ДОДАТКИ.....	212

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС на значній території України виникла небезпечна радіаційна обстановка, тому з метою запобігання поширенню впливу іонізуючого випромінювання на людей, оточуюче середовище, продовольчу сировину, продукти харчування, воду, на радіаційно забруднених територіях було запроваджено режим радіаційної безпеки, який визначає особливості та вимоги до використання цих територій, умови перебування людей у їх межах, господарську, науково-дослідну роботу на відповідних територіях, режим їх охорони тощо.

Однією з підстав запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки у 2007 році стало збільшення кількості випадків незаконного проникнення на територію режимної зони¹ з метою придбання та переміщення за її межі промислової продукції, продуктів харчування тощо. За даними офіційної статистики щорічно фіксується близько 350 кримінальних правопорушень за ст. 267-1 КК України, у єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 325 вироків.

З метою отримання прибутку або для власного користування, правопорушники, нехтуючи заходами безпеки та наражаючи на небезпеку інших осіб, придбавають радіаційно забруднену промислову продукцію та продукти харчування, які внаслідок недоліків охорони є вільно доступними, а проникнення на режимну територію подекуди безперешкодним.

Особливо небезпечними є порушення вимог режиму радіаційної безпеки, які вчиняються службовими особами із використанням службового становища, що дозволяє переміщувати за межі зони відчуження значні за обсягом партії металобрухту, будівельних матеріалів, деревини, риби та ін., що потрапляють на

¹ Тут і далі поняття «зона відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення», «зона відчуження», «режимна територія», «режимна зона» вживаються як синоніми.

виробництво, надходять у продаж, наражаючи на небезпеку невизначене коло споживачів.

Вивчення матеріалів кримінальних та адміністративних проваджень, діяльності органів, які здійснюють контроль за додержанням правового режиму в зонах, що зазнали радіоактивного забруднення, свідчить, що поширеними є випадки притягнення правопорушників до відповідальності у порядку адміністративного судочинства у той час, як у їх діях є склад кримінального правопорушення. Недоліки досудового розслідування призводять до втрати доказової бази та ухилення правопорушників від відповідальності, існує латентна складова цих злочинів. Вирішенню зазначених та інших проблем сприятиме розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки з урахуванням проблем за запитів правозастосовної практики.

Теоретичним підґрунтям дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, В. І. Василичука, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. С. Давиденка, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, В. Т. Нора, В. О. Образцова, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, Б. Г. Розовського, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, О. О. Юхна, М. П. Яблокова, та ін.

Окремим аспектам розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки приділено увагу у роботах О. О. Мілевського, О. В. Маслюка. Питання протидії, запобігання, кримінологічної характеристики досліджували Я. О. Леляк, М. О. Торбеєв.

Як самостійна науково-практична проблема питання розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки раніше не вивчалась. Вивчення та узагальнення результатів правозастосовної практики, опитування слідчих та представників державних органів, які здійснюють контроль за додержанням режиму радіаційної безпеки, дозволили виявити низку проблем, актуальних для діяльності органів досудового розслідування, зокрема щодо відсутності криміналістичної методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що включає їх криміналістичну характеристику, алгоритми дій для різних слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, особливості проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань. Ці та інші проблеми, що були визначені практичними працівниками як актуальні, були враховані при розробленні структури дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); узгоджується з Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки, затвердженим наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 (підпункти 5.1, 5.11); Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11), Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2015 року (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розроблення теоретичних засад і методико-криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації і тактики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати нормативну основу та спеціальну термінологію, що стосуються режимів радіаційної безпеки в Україні та інших країнах, їх значення для виконання завдань розслідування;

- з'ясувати стан наукових досліджень розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;

- визначити елементи криміналістичної характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки та розкрити зв'язки між ними;

- виокремити слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки та запропонувати алгоритми дій слідчого для таких ситуацій;

- конкретизувати перелік обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;

- розкрити можливості використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки;

- визначити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, допит, слідчий експеримент) під час розслідування порушення режиму радіаційної безпеки.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у діяльності органів досудового розслідування під час розслідування порушення режиму радіаційної безпеки та суду.

Предмет дослідження – розслідування порушення режиму радіаційної безпеки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектичний метод наукового пізнання правових явищ, загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, *історико-правовий* – під час дослідження стану наукових досліджень проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки (підрозділ

1.2); *формально-логічний* – для з'ясування змісту понять, що розглядаються (у всій роботі); *порівняльно-правовий* – під час аналізу загального та спеціального законодавства, законодавства зарубіжних країн, наукових категорій і понять (розділ 1, 2); *догматичний* – для тлумачення, поглиблення й уточнення понятійного апарату (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.2.); *системно-структурний* – при здійсненні наукових класифікацій (підрозділи 1.3, 2.1., 2.2.); *методи аналізу і синтезу* – при формулюванні висновків і узагальнень в контексті предмета дослідження (розділи 1–3); *статистичний* – для кореляції результатів дослідження та офіційної статистики, під опрацювання емпіричних даних (розділи 1–3); *соціологічні* – для відображення наукових результатів, що підтверджені результатами анкетування та опитування практичних працівників (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали 78 кримінальних проваджень за ст. 267-1 КК України, 43 адміністративних проваджень за ст. 46-1 КУпАП, статистичні дані Генеральної прокуратури України за 2014–2019 рр., матеріали з Єдиного реєстру судових рішень (вироки, ухвали, постанови), матеріали Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами Національної поліції України, дані матеріали Державного науково-технічного центру з ядерної та радіаційної безпеки, Державної інспекції ядерного регулювання України, зведені дані соціологічного опитування 65 працівників Національної поліції у тому числі працівників Відділу поліції ЧАЕС ГУ НП в Київській області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Дисертантом сформульовано та обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, зокрема:

вперше:

– сформульовано основні положення криміналістичної методики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що включає криміналістичну характеристику цих злочинів, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми процесуальних дій, обставини, що підлягають доказуванню, положення щодо використання спеціальних знань та особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

– визначено елементи криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки: обстановка учинення злочину (фізико-географічні умови, нормативна складова, контрольний, дозвільний порядок); спосіб учинення злочину (підготовка, перетин кордону зони відчуження, придбання предмета злочинного посягання (знахідка, збиральництво, купівля, обмін тощо), переміщення територією зони відчуження, переміщення за межі зони відчуження, приховування злочину; предмет злочинного посягання (металобрухт, деревина, продукти збиральництва, риба, тварини та ін.); особа злочинця (особи, які мають стосунок до зони відчуження, правомірно перебувають на її території (працюють у зоні відчуження, у тому числі службові особи, мають родичів – стихійних поселенців), не мають стосунку до зони відчуження, перебувають незаконно;

– розкрито зміст специфічних даних і відомостей про місце, механізм злочину, особу правопорушника, доказування яких має значення для слідства та суду: факт учинення злочину на території зони відчуження, відповідність дій вимогам режиму радіаційної безпеки, з'ясування ролі кожного учасника злочинної діяльності у вчиненні злочину, зв'язок з зоною відчуження, обставини, що можуть бути враховані для ухвалення рішення про застосування спеціальної конфіскації;

удосконалено:

– типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування шляхом конкретизації критеріїв для їх виокремлення, визначення специфічних завдань та алгоритмів процесуальних дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України;

– наукові підходи щодо організації пошукової та аналітичної роботи слідчого з нормативними актами та документами іншогогалузевої належності з позицій криміналістичного підходу, а саме зі спеціальними законами, підзаконними актами, галузевими та локальними документами у сфері радіаційної безпеки;

– тактичні особливості проведення огляду, слідчого експерименту на території зони відчуження;

дістало подальший розвиток:

– теоретичні і практичні рекомендації щодо організації взаємодії та використання її результатів при розслідуванні злочинів на прикладі взаємодії Національної поліції, Держприкордонслужби, міністерств інших та органів державної влади, які виконують завдання у галузі забезпечення радіаційної безпеки;

– можливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів: радіологічних, радіоекологічних; методів, прийомів радіометрії та дозиметрії, а також залучення спеціалістів для консультацій з питань радіаційної безпеки;

– пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності розслідування шляхом використання матеріалів та результатів правозастосовної практики державних контрольно-наглядових органів у сфері радіаційної безпеки як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у:

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань із навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 листопада 2019 року);

– *практичній діяльності* Національної поліції – при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 21 жовтня 2019 року та

Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами від 4 листопада 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в статті «Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах», підготовленій у співавторстві (особистий внесок автора – 90 %).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені у доповідях і виступах дисертанта на чотирьох міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 21 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (м. Київ, 22 листопада 2018 р.), «Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків» (м. Київ, 14 листопада 2019 року), «Актуальні питання криміналістики» (м. Київ, 20 грудня 2019 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (211 найменувань на 23 сторінках) і чотирьох додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, із них основний текст – 188 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Характеристика режиму радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах

Атомна енергетика має важливе значення для енерговиробництва багатьох країн світу. Серед світових лідерів у виробництві ядерної електроенергії – Україна. Багаторічний досвід експлуатації АЕС, міжнародна співпраця, розвиток технологій, забезпечення прозорості та доступності інформації про роботу АЕС дозволили сформувати культуру «мирного атому» і визначити перспективи розвитку атомної енергетики.

Експлуатація об'єктів атомної енергетики завжди пов'язана із питаннями безпеки. Проте, незважаючи на підвищені заходи безпеки, що запроваджуються на всіх етапах діяльності АЕС, абсолютного її рівня досягнути неможливо, тому ядерну безпеку визначають як властивість реакторної установки та атомної станції з певною імовірністю запобігати виникненню ядерної аварії [207]. Наслідки ядерної аварії можуть мати значні, зокрема транснаціональні масштаби і багато років впливати на здоров'я населення і екологічну безпеку. Відомими аваріями до Чорнобильської катастрофи та аварії на АЕС «Фукусіма 1», пов'язаними з роботою АЕС та інших науково-дослідних та промислових об'єктах є аварія на виробничому об'єднанні «Маяк» (1954 р. СРСР), у США катастрофа в національній лабораторії у Лос-Аламосі (1958 р.), аварія на АЕС у Сакстоні (1971 р.), аварія на атомній станції в Пенсільванії (1979 р.) та ін.

Згідно з міжнародною шкалою ядерних подій International Nuclear Event Scale INES (розроблена Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ), за максимальним 7-м рівнем оцінені дві аварії: аварія на ЧАЕС та АЕС «Фукусіма

1». Внаслідок цих аварій відбулось радіаційне забруднення територій і відселення (евакуація) цивільного населення. В обох випадках було створено зону відчуження.

В умовах існування радіаційно забруднених територій важливе значення має забезпечення дотримання спеціальних режимів, які встановлюються державою з метою захисту населення, забезпечення екологічної безпеки, контролю радіаційно-гігієнічної, соціально-господарської ситуації. Такі режими являють правові приписи, що визначають межі забруднених територій, обмежують доступ до них, встановлюють спеціальні правила, які регулюють порядок переміщення людей, предметів, об'єктів за межі радіаційно забруднених територій, умови здійснення певних видів діяльності на цих територіях тощо.

Режим радіаційно забруднених територій (радіаційної безпеки) відрізняється від інших правил і вимог, що стосуються, наприклад, фізичного захисту об'єктів атомної енергетики, порядку перебування на таких об'єктах, вимог їх безпечної експлуатації та ін. Відмінність полягає у тому, що зазначені правила встановлені для об'єктів та територій навколо них, які не є радіаційно забрудненими і небезпечними за умови їх правильної експлуатації. Що стосується радіаційно забруднених територій, то правила встановлюються з метою недопущення поширення радіаційно забруднених предметів за межі таких територій та запобігання ризику для здоров'я людей внаслідок перебування у їх межах.

У цій роботі ми звернулись до характеристики правових режимів радіаційно забруднених територій в результаті аварії на ЧАЕС у 1986 році (СРСР) та АЕС «Фукусіма 1» у 2011 році (Японія) з метою виявлення спільних рис та відмінностей у їх правовому регулюванні, питаннях відповідальності за порушення вимог таких режимів.

В Україні основою правового регулювання режиму радіаційно забруднених територій (радіаційної безпеки) є: Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 року, Закон України «Про статус і соціальний захист

громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року, Закон України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему» від 11 грудня 1998 року, Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки, заготівлю, переробку і збут радіоактивних забруднених продуктів харчування» від 28 січня 1991 року, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження» від 22 жовтня № 546; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків видів робіт і місць за межами зони відчуження, де за урядовими завданнями у 1986-1987 роках виконувались роботи в особливо шкідливих умовах (за радіаційним фактором), пов'язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи» від 15 листопада 1996 року № 1391, Постанова Кабінету Міністрів Української РСР «Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи» від 23 липня 1991 року № 106, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 18 липня 2012 року № 535-р, Наказ Державного агентства України з управління зоною відчуження» від 24 січня 2018 року № 6 (також аналогічні накази за попередні роки), Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення» від 4 квітня 2008 року № 179/276, Наказ Міністерства охорони

здоров'я «Про затвердження структури СЕС зони відчуження» від 12 березня 2007 року № 112 та ін.

Згадані та інші нормативні акти і документи визначають поняття, класифікацію, межі радіаційно забруднених територій, порядок їх функціонування та використання, структуру і повноваження органів державної влади, які здійснюють управлінські функції на таких територіях, механізми їх діяльності та інші важливі питання правового та організаційного характеру.

В результаті аварії на ЧАЕС у 1986 році тривалість потрапляння радіоактивних речовин в атмосферу, ґрунт, ґрунтові води, інтенсивність викидів, властивості продуктів викиду і мінливість погоди привели до радіоактивного забруднення більше 145 тисяч кв. км. території України, Росії, Білорусі. Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало близько 5 мільйонів людей, забруднено радіонуклідами близько 5 тисяч населених пунктів. З них в Україні – 2218 сіл та міст з населенням приблизно 2,4 млн; у Вінницькій області в 8 районах 89 населених пунктів з населенням більше 138 тис. Крім України, Республіки Білорусь та Російської Федерації, вплив Чорнобильської катастрофи відчували на собі Швеція, Норвегія, Польща, Великобританія та інші держави [172].

В Україні зона відчуження (радіус 30 км) розташовується в районах Київської та Житомирської областей. Загальна площа території, де до аварії знаходилося 94 населених пункти з 116 тис. жителів, становить майже 2,6 тис. кв. км. Довжина зовнішнього периметра з дротяними загородженнями, контрольно-пропускними і контрольно-дозиметричними пунктами близько 440 км.

Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначено поняття таких територій: до територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, в межах України належать території, на яких виникло стійке забруднення навколишнього середовища радіоактивними речовинами понад доаварійний рівень, що з урахуванням природно-кліматичної та комплексної екологічної характеристики конкретних територій може призвести до опромінення населення понад 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік, і яке потребує вжиття

заходів щодо радіаційного захисту населення та інших спеціальних втручань, спрямованих на необхідність обмеження додаткового опромінення населення, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення його нормальної господарської діяльності [168].

Радіаційне забруднення поширилось на значні території, проте не є рівномірним. Тому на законодавчому рівні класифіковано зони радіоактивного забруднення територій залежно від його інтенсивності.

Такими зонами є: 1) зона відчуження – це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році; 2) зона безумовного (обов'язкового) відселення – це територія, що зазнала інтенсивного забруднення довгоживучими радіонуклідами, з щільністю забруднення ґрунту понад доаварійний рівень ізотопами цезію від 15,0 Ки/км² та вище, або стронцію від 3,0 Ки/км² та вище, або плутонію від 0,1 Ки/км² та вище, де розрахункова ефективна еквівалентна доза опромінення людини з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів може перевищити 5,0 мЗв (0,5 бер) за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період; 3) зона гарантованого добровільного відселення – це територія з щільністю забруднення ґрунту понад доаварійний рівень ізотопами цезію від 5,0 до 15,0 Ки/км², або стронцію від 0,15 до 3,0 Ки/км², або плутонію від 0,01 до 0,1 Ки/км², де розрахункова ефективна еквівалентна доза опромінення людини з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів може перевищити 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період [168].

Крім того, передбачене зонування територій з урахуванням нерівномірності радіоактивного забруднення місцевості, розміщення пунктів тимчасової локалізації радіоактивних відходів та пунктів захоронення радіоактивних відходів, діючих та запланованих виробництв з переробки і локалізації радіоактивних відходів, а також елементів інфраструктури, різноманітних природних умов (у тому числі необхідності збереження наявних заповідних об'єктів), прогнозів зміни радіоекологічного стану території, радіаційно-гігієнічних особливостей, введення спеціального режиму, що регламентує всі

види діяльності, чисельність і тривалість перебування в ній персоналу розподіляються на три радіаційно-режимні зони, де запроваджується особливий санітарно-перепускний режим [165].

I зона (10-км зона) – територія у межах 10-км радіуса навколо Чорнобильської атомної електростанції, у якій виконуються основні роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи (проведення радіаційно-небезпечних робіт), що здійснюються за програмами, узгодженими з регулюючими органами згідно з чинними нормативно-правовими актами з радіаційної безпеки України. У разі необхідності за результатами радіаційного дозиметричного контролю проведення особливо небезпечних робіт здійснюється відповідно до спеціального регламенту за нарядами-допусками. Територія поділяється на дві частини, що відрізняються щільністю та складом радіонуклідного забруднення і характером діяльності:

територія особливої небезпеки – ділянка, де проводяться роботи з перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, поводження з РАВ, зняття ЧАЕС з експлуатації, захисту заплави річки Прип'ять від затоплення під час повеней, санітарні та протипожежні заходи у лісах;

територія підвищеної небезпеки – ділянка, де зосереджені елементи виробничої діяльності та інфраструктури ЗВ і ЗБ(О)В, які забезпечують виробничу діяльність.

На цих територіях передбачається запровадження різних регламентів щодо охорони праці та радіаційного захисту персоналу.

II зона (буферна) – територія від кордону 10-км зони до зовнішньої межі зони відчуження (окрім м. Чорнобиля) з невисокою щільністю радіоактивного забруднення, перспективна для повернення у народногосподарське використання. Ця зона характеризується обмеженням видів діяльності. В її межах передбачається проведення лісовідновних заходів з урахуванням перспективи повернення цієї території в народногосподарське використання. Деякі ділянки можуть використовуватись як науково-дослідні та інші полігони. До буферної зони входить заповідна зона (не менше 10 відсотків природних угідь). На

території заповідної зони дотримується режим, який виключає порушення природного перебігу самовідновлення екосистем шляхом обмеження перебування персоналу відповідно до статусу заповідника. Роботи в межах цієї зони виконуються відповідно до щомісячних планів-графіків.

III зона (місце перебування вахтового персоналу) – поєднує частину території м. Чорнобиль, на якій розташовані гуртожитки та адміністративні споруди разом із прилеглими ділянками, об'єкти громадського харчування та торгівлі, соціально-культурного, медико-санітарного призначення, під'їзні дороги до них.

Радіаційно-дозиметричний контроль території та об'єктів ЗВ і ЗБ(О)В проводиться організацією, на яку покладено ці обов'язки Державним департаментом – Адміністрацією зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення [165].

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є Державне агентство України з управління зоною відчуження [130]. До сфери його управління належить Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (створений відповідно до Указу Президента України від 26 квітня 2016 року № 174/2016), метою діяльності цієї структури є природоохоронні, науково-дослідні та інформаційно-просвітницькі завдання.

Землі зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення відмежовані від суміжних територій і мають статус радіаційно небезпечних. Законодавством встановлено заборону на здійснення певних видів діяльності на цих територіях, а саме: постійне проживання населення; заборона без спеціального дозволу щодо здійснення діяльності з метою одержання товарної продукції; перебування людей на цих територіях; вивезення за межі зон землі, глини, піску, торфу, деревини, а також заготівля і вивезення рослинних кормів, лікарських рослин, грибів, ягід та інших продуктів побічного лісокористування, за винятком зразків для наукових цілей; винесення або вивезення із зон будівельних

матеріалів і конструкцій, машин і устаткування, хатніх речей, іншого рухомого майна; ведення сільськогосподарської, лісогосподарської, виробничої та іншої діяльності, будівництво. Заборонено також випасання худоби, порушення середовища перебування диких тварин, спортивне та промислове полювання і рибальство, перегін тварин, сплав лісу, будь-яка інша діяльність, яка не забезпечує режим радіаційної безпеки [169].

Землі у межах зони гарантованого добровільного відселення визначаються як радіоактивно забруднені. На цих територіях та на територіях, віднесених до зони посиленого радіологічного контролю дозволена діяльність, що не погіршує радіоекологічну ситуацію.

Отже, законодавець застосовує поняття «радіаційно небезпечні» для земель, що належать до зони відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення і «радіоактивно забруднені» – для зони добровільного відселення і зони посиленого радіологічного контролю. При цьому термін «радіоактивно забруднені» вживається як загальний для нормативного визначення усіх спеціальних зон.

У загаданому законі також передбачено, що особи, винні у порушенні правового режиму в зонах, що зазнали радіоактивного забруднення, а також у невиконанні приписів державних органів, які здійснюють контроль у цій галузі, несуть встановлену законодавством кримінальну, адміністративну, матеріальну чи іншу відповідальність [169].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення (ст. 46-1). Таке порушення виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони [71].

Іншим є підхід до визначення складу кримінального правопорушення. Кримінальним кодексом України (ст. 267-1) передбачено відповідальність за: переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або

проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів (ч.1. ст. 267-1 КК України); придбання з метою використання або збуту згаданих об'єктів, якщо факт їх походження із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення заздалегідь відомий винній особі (ч.2 ст. 267-1 КК України); дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені з метою збуту, або збут об'єктів, визначених у частині першій цієї статті (ч.3 ст. 267-1 КК України); дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою або повторно, а також якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч.4 ст. 267-1 КК України).

Норма КК України побудована як бланкетна, вона передбачає звернення до правових актів іншого галузевої належності у даному випадку, насамперед, тих, що регламентують режим радіаційної безпеки у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення.

Як убачається, адміністративна відповідальність передбачена за порушення режиму радіаційної безпеки у місцевостях, що зазнали радіаційного забруднення, тобто усіх зонах, що визначені законом залежно від інтенсивності радіоактивного забруднення. Притягнення до кримінальної відповідальності можливе у випадку порушення режиму радіаційної безпеки, що встановлений для зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Звернення до результатів правозастосовної практики (досудове розслідування, судова практика, діяльність контролюючих органів) показало, що такі правопорушення поширені, проте, переважно, одноманітні, зважаючи на розповсюдженість типових злочинних та інших протиправних дій. Водночас, є підстави вважати, що згадані правопорушення мають значну латентну складову, становлять підвищену небезпеку у зв'язку із вчиненням їх службовими особами або за сприяння останніх. Вивчення матеріалів досудового розслідування та опитування слідчих дозволило виявити низку проблем та недоліків, що впливають на якість розслідування, серед основних: пов'язані з проведенням слідчих (розшукових) дій (формальність, процесуальні порушення, недоліки фіксації і

оформлення результатів, не проведення усіх необхідних або доцільних дій – 54 %; низький рівень співпраці з контролюючими органами – 56 %; недоліки використання спеціальних знань – 48 %.

Опитані слідчі зазначили про відсутність спеціальних методик розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, так, не використовують жодних методик у своїй діяльності – 32 %, використовують інші методики – 68 %, потребують спеціальної методики – всі опитані); серед проблем розслідування слідчі визначають: особливості проведення слідчих (розшукових) дій – 45 %; алгоритми дій у різних ситуаціях розслідування – 62 %; види спеціальних знань, форми і можливості їх використання – 54 %. Наведені та інші результати роботи з емпіричними даними визначили основні напрями дослідження та його зміст.

У Республіці Білорусь (РБ) зона відчуження включає території, де раніше проживали 22 тис. осіб в 92 населених пунктах. Зони відчуження і відселення на території Білорусі мають площу 6,7 тис.км². Білоруський сектор зони евакуації (відчуження) Чорнобильської АЕС – територія площею 1,7 тис.км². Населення було евакуйовано в 1986 р. Тоді ж землі на цій території були виведені з господарського користування. У 1988 році тут створено Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник.

Зона відселення розосереджена на території в 4,5 тис.км² в 15 районах Гомельської та Могильовської областей республіки. Нормативною основою спеціального режиму радіоактивно забруднених територій є: Закон РБ «Про правовий режим територій, що були радіоактивно забруднені в результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 12 листопада 1991 року, Постанова Ради Міністрів РБ «Про заходи реалізації закону Республіки Білорусь «Про правовий режим територій, що були радіоактивно забруднені в результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС» № 962 від 23 жовтня 2012 року (щодо порядку віднесення земель, які знаходяться на територіях що були радіоактивно забруднені в результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС, до радіаційно небезпечних і виключення їх з радіаційно небезпечних земель), Постанова Міністерства з

надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь «Про затвердження Положення про контроль радіоактивного забруднення» № 10 від 11 лютого 2016 року та ін..

На підставі такого критерію, як величина середньої річної ефективної дози опромінення населення, щільність забруднення ґрунту радіонуклідами, територія радіоактивного забруднення поділяється на зони радіоактивного забруднення:

1) зона евакуації (відчуження) – територія навколо ЧАЕС, з якої у 1986 році було евакуйовано населення (30-кілометрова зона і територія, з якої проведене додаткове відселення населення у зв'язку зі щільністю забруднення ґрунту радіонуклідами стронцію-90 більше 111 кБк/кв.м (3 Кі/кв.км) и плутонію-238, 239, 240 більше 3,7 кБк/кв.м (0,1 Кі/кв.км);

2) зона першочергового відселення – територія зі щільністю забруднення ґрунту радіонуклідами цезію-137 від 1480 кБк/кв.м (40 Кі/кв.км) або стронцію-90 або плутонію -238, 239, 240 відповідно 111, 3,7 кБк/кв.м (3, 0,1 Кі/кв.км) і більше;

3) зона подальшого відселення – територія зі щільністю забруднення ґрунту радіонуклідами цезію-137 від 555 до 1480 кБк/кв.м (від 15 до 40 Кі/кв.км) або стронцію-90 від 74 до 111 кБк/кв.м (від 2 до 3 Кі/кв.км) або плутонію-238, 239, 240 від 1,85 до 3,7 кБк/кв.м (от 0,05 до 0,1 Кі/кв.км), на якій середня річна ефективна доза опромінення населення може перевищити (над рівнем природнього і техногенного фону) 5 мЗв, та інші території з меншою щільністю забруднення вказаними радіонуклідами, на яких середня річна ефективна доза опромінення населення може перевищити 5 мЗв;

4) зона з правом на відселення – територія з щільністю забруднення ґрунтів радіонуклідами цезію-137 від 185 до 555 кБк / кв.м (від 5 до 15 Кі / кв.км) або стронцію-90 від 18,5 до 74 кБк / кв.м (від 0,5 до 2 Кі / кв.км) або плутонію-238, 239, 240 від 0,74 до 1,85 кБк / кв.м (від 0,02 до 0,05 Кі / кв.км), на якій середня річна ефективна доза опромінення населення може перевищити (над рівнем природнього і техногенного фону) 1 мЗв, і інші території з меншою щільністю забруднення зазначеними радіонуклідами, на яких середня річна ефективна доза опромінення населення може перевищити 1 мЗв;

5) зона проживання з періодичним радіаційним контролем – територія з щільністю забруднення ґрунтів радіонуклідами цезію-137 від 37 до 185 кБк / кв.м (від 1 до 5 Кі / кв.км) або стронцію-90 від 5,55 до 18,5 кБк / кв.м (від 0, 15 до 0,5 Кі / кв.км) або плутонію-238, 239, 240 від 0,37 до 0,74 кБк / кв.м (від 0,01 до 0,02 Кі / кв.км), на якій середня річна ефективна доза опромінення населення не повинна перевищувати (над рівнем природного і техногенного фону) 1 мЗв [122].

У кожній із зон встановлені обмеження щодо діяльності людини. Найбільш суворим режимом характеризується зона евакуації (відчуження), в якій заборонено здійснювати господарську або іншу діяльність, проживання населення, перебування громадян без перепустки, в'їзд без перепустки усіх видів транспортних засобів та іншої техніки, залучення до роботи осіб без медичної довідки (про стан здоров'я із висновком про придатність до роботи для цієї професії в цій зоні), а також без їх письмової згоди, використання території зони евакуації (відчуження) у рекреаційних цілях. З дозволу МНС РБ допускаються заходи, пов'язані із забезпеченням радіаційної безпеки, попередження перенесення радіонуклідів, проведенням природоохоронних заходів, технічним обслуговуванням інженерних мереж, комунікацій та інших об'єктів, проведенням науково-дослідних і експериментальних робіт.

У зоні першочергового відселення забороняється проживання населення, перебування громадян без перепустки, в'їзд без перепустки усіх видів транспортних засобів та іншої техніки, сільськогосподарська діяльність, використання зони першочергового відселення у рекреаційних цілях, виробництво (заготовка) продукції, вміст радіонуклідів у якій перевищує республіканські допустимі рівні, збирання рослин та (або) їх частин, полювання, риболовля, усі види водокористування, за винятком водних об'єктів для протипожежних цілей, а також інше природокористування, що не відповідає вимогам норм і правил щодо забезпечення радіаційної безпеки, виконання робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, якщо це може призвести до перенесення радіонуклідів [136, с. 12].

Для здійснення управління зонами відчуження і відселення, організації та контролю за станом їх охорони і підтримки встановленого законом режиму утримання, постановою Уряду РБ від 8 червня 1992 № 343 створено спеціальний орган – Адміністрацію зон відчуження і відселення, представники якої працюють в 15 забруднених районах Гомельської та Могильовської областей.

Діяльність у сфері функціонування територій радіоактивного забруднення регулюється Департаментом з ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС МНС РБ.

Охоронно-режимні заходи забезпечуються проведенням автопатрулювання, функціонуванням системи контрольно-пропускних пунктів [184]. Контрольно-пропускний режим організовується Адміністрацією зон відчуження і відселення МНС РБ, забезпечується органами внутрішніх справ і державною природоохоронною науково-дослідною установою «Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник» на території заповідника якими створюються стаціонарні і пересувні контрольно-пропускні пункти, здійснюється патрулювання [136, с. 14].

У Кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення у статті 16.3. передбачено відповідальність за порушення вимог правового режиму території радіоактивного забруднення. Так, заборонено: перебування на території радіоактивного забруднення, на якій встановлено контрольно-пропускний режим, без відповідного пропуску, або здійснення на такій території діяльності без дозволу уповноваженого органу, або знищення, пошкодження, перенесення знаків радіаційної небезпеки або пристроїв, що позначають або огорожувальних зазначену територію; вивезення, винос з території радіоактивного забруднення, на якій встановлено контрольно-пропускний режим, майна без відповідного пропуску або збір на такій території дикорослих рослин або їх частин [70].

Окремої норми у Кримінальному кодексі РБ, якою було б передбачено відповідальність за порушення режиму територій, що зазнали радіоактивного забруднення в результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС законодавством не передбачено. До особливо охоронюваних територій за порушення режиму яких

встановлено кримінально відповідальність, Поліський заповідник (метою створення якого є здійснення комплексу заходів задля запобігання поширенню радіонуклідів за межі зон забруднення, ведення радіологічного контролю, вивчення стану природничо-рослинного комплексу) не належить.

Правозастосовна практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які допустили порушення у зоні радіоактивного забруднення свідчить, що найбільш поширеними є полювання, риболовля, збирання рослин та грибів на радіаційно забруднених територіях. Кримінально-правова кваліфікація таких порушень відбувається із урахуванням виду порушення за загальною нормою (крадіжка, браконьєрство, незаконна підприємницька діяльність та ін.). Аналогічний підхід застосовується і у Російській Федерації.

На території Російської Федерації (РФ) зона відчуження знаходиться в Брянській області (Красногорский район, Барсуковська сільрада, с. Барсуки, Заборська сільрада, с. Прогрес, с. Князевщина, Медведівська сільрада, с. Нижня Мельниця), з господарського обігу було виведено землі, віднесені до зон відчуження і відселення відповідно до законів «Про соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 15 травня 1991 року, «Про радіаційну безпеку населення» від 9 січня 1996 року, а також Постановою Уряду РФ «Про режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 25 грудня 1992 р., Постанови Уряду РФ «Про затвердження переліку населених пунктів, що знаходяться в межах зон радіоактивного забруднення внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 18 грудня 1997 року, Постанови Уряду РФ «Про соціальну підтримку громадян, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 31 грудня 2004 року, а також цільових програм відповідного напрямку.

Залежно від інтенсивності забруднення, встановлено спеціальні зони.

Зона відчуження – частина території РФ з щільністю забруднення ^{137}Cs понад 1480 кБк / м², з якої в 1986 і 1987 роках було проведено відселення населення.

Зона відселення – частина території РФ за межами зони відчуження з щільністю забруднення ґрунту ^{137}Cs , ^{90}Sr і $^{239} + ^{240}\text{Pu}$ понад 555 кБк / м², 111 кБк / м² або 3,7 кБк / м², відповідно.

Зона проживання з правом на відселення – територія РФ за межами зони відчуження і зони відселення зі щільністю забруднення ґрунту цезієм-137 від 5 до 15 Кі/км².

Зона проживання з пільговим соціально-економічним статусом – частина території РФ за межами зони відчуження, зони відселення і зони проживання з правом на відселення зі щільністю забруднення ґрунту цезієм-137 від 1 до 5 Кі/м².

У зоні відчуження заборонено: постійне проживання населення, обмежено господарську діяльність і природокористування; усі види лісокористування, заготівля сіна, дикорослих плодів, ягід, грибів, лікарської і технологічної сировини, полювання, риболовля; вигін та випас худоби; видобування і перероблення усіх видів корисних копалин; проведення будь-яких видів робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, без спеціального дозволу [123].

У зоні відчуження дозволено здійснювати науково-дослідні, дослідні і необхідні для їх забезпечення будівельно-монтажні роботи з обґрунтування прогнозів віддалених наслідків екстремальних радіаційних ситуацій, відпрацювання методів і технологій дезактивації, реабілітації територій, а також дезактивацію і рекультивацію об'єктів природного середовища з метою поступового повернення цих об'єктів у господарський обіг; роботи, пов'язані з захороненням радіоактивно забруднених матеріалів і конструкцій будівель; заходи щодо забезпечення державної безпеки, охорони громадського порядку і пожежної охорони, фізичного захисту радіаційно небезпечних об'єктів, санітарно-епідеміологічного нагляду, швидкої медичної допомоги [121].

Як зазначає Ю.В. Чумудова, правовий режим радіоактивно забруднених територій включає цілу систему спеціальних обмежень у природокористуванні,

відновлювальні та захисні заходи, порядок визначення меж його розповсюдження, особливий порядок державного управління кризовою територією, зміст прав і обов'язків суб'єктів екологічних правовідносин, а також механізм, що забезпечує запобігання порушенням режиму природокористування. Автор також зазначає про низку проблем правового регулювання режиму радіоактивно забруднених територій, пов'язаних з чітким визначенням кожної з 4-х кризових зон, де часом змішуються поняття зони з правом на відселення і зони проживання з пільговим соціально-економічним статусом, і зауважує, що очевидно є необхідність прийняття спеціального закону «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного та іншого антропогенного забруднення внаслідок надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру», що здатен повною мірою визначити режим цих територій, порядок їх зонування, державного управління, порядок проживання населення і здійснення господарської діяльності, дотримання прав і обов'язків суб'єктів екологічних правовідносин, охорону таких територій і систему реабілітаційних заходів, а також механізм, що забезпечує запобігання порушенням режиму природокористування [204, с. 172, 176]. Як було зазначено, подібний механізм запроваджено в Україні і РБ.

В районі аварії на АЕС «Фукусіма 1» була здійснена евакуація населення із зони радіусом 20 км від станції, перебування людей там було заборонено, а населенню у радіусі 30 км рекомендовано евакуацію. Загалом з зони радіаційного забруднення було відселено близько 140 тис. осіб. Евакуація відбувалась протягом 11 березня – 20 квітня 2011 року, останню дату вважають днем створення зони відчуження, оскільки Секретар Кабінету міністрів Японії проголосив про це на офіційному рівні.

Законодавча база Японії включає закони і нормативні акти, які охоплюють різні питання правового регулювання у сфері ядерної і радіаційної безпеки: Основний ядерний закон № 196, 1965 р.; Закон про основні спеціальні заходи щодо забезпечення готовності до ядерних аварійних ситуацій № 156, 1999 р.; Закон про компенсацію за ядерний збиток № 147, 1965 р., Закон про створення Агентства з ядерного регулювання № 47, 2012 р., Закон про запобігання

радіаційної небезпеки, викликаной радіоактивними ізотопами № 162, 1972 р. (до більшості із зазначених законів було внесено низку змін і доповнень після аварії у 2011 році). Окремий масив становлять нормативні акти та документи, що регулюють питання реагування на ядерні аварійні ситуації на рівні префектур та для операторів (керівництва, плани аварійних заходів, ліквідації наслідків) [211]. Спеціального нормативного акту щодо функціонування зони радіаційного забруднення не передбачено.

За наслідкам аварії на АЕС «Фукусіма 1» встановлено наступний статус радіаційно забруднених територій (зон) залежно від дози опромінення та визначено організаційні заходи з їх відновлення (станом на 2012 р.):

зона 1 – менше 20 мЗв на рік (проведення відновлювальних і реабілітаційних робіт, таких як дезактивація, відновлення інфраструктури та робочих місць, поступове повернення жителів до колишніх умов життя);

зона 2 – від 20 до 50 мЗв на рік (певні заходи, такі як дезактивація, відновлення інфраструктури, проводяться згідно планом повернення жителів і відновлення громад в майбутньому);

зона 3 – більше 50 мЗв на рік, де кумулятивна доза може перевищити 20 мЗв (дії в цій зоні, такі як поліпшення навколишнього середовища і умов життя людей, які перенесли тривалу евакуацію, відновлення їх коштів і потенціалу для життя, розширення функцій місцевих органів влади, повинні обговорюватися з місцевим урядом і резидентами) [210, с. 254-255].

Після аварії на АЕС «Фукусіма-1», уряд оголосив заборону на відвідування зони відчуження, яка обмежується 30 км. За порушення режиму зони відчуження передбачено відповідність у вигляді штрафу в еквіваленті 1200 долл. США (100 тис. ієн).

За різними даними в зоні відчуження було зафіксовано випадки мародерства: крадіжки з банкоматів (близько 8,5 млн. долл.), крадіжки у будинках, складено понад тисячу протоколів про зникнення грошей та товарів з магазинів.

Як відомо, Японія – одна з країн світу з найнижчим рівнем злочинності за кількісними і якісними показниками. У дослідженнях, присвячених питанням динаміки і характеру злочинності в Японії обґрунтовується значущість стримуючого впливу низки національних особливостей японців, насамперед культурних, релігійних, етичних. Аналізуючи особливості кримінальної ситуації в Японії, майже всі дослідники відзначають, що на відміну від більшості інших країн основними компонентами причинного комплексу злочинності були не стільки економічні чинники, скільки взаємодія історичних, політичних, культурних і соціально-психологічних факторів. При цьому маються на увазі не тільки і не стільки особливості тих або інших психологічних особливостей і рис національного характеру, скільки особливості японської національної культури в цілому, що включають специфіку менталітету, високорозвинену свідомість групової (общинної) солідарності (в сім'ї, в локальній групі), високий рівень культури, освіти, працелюбності, високий рівень культури, освіти, традиційну конформістську, але поза, сумнівом, антикримінальну орієнтацію стереотипів поведінки (іншими словами, правослухняність), а також здатність японського суспільства швидко пристосовуватись до нової ситуації і нових умов [64, с. 167].

Становить інтерес статистична інформація щодо стану злочинності в Японії у період 2011–2012 рр., яку представлено у спеціальних дослідженнях із посиланням на офіційні джерела. Так, зазначається, що в XXI столітті злочинність в Японії падає дев'ятий рік поспіль. До початку 2011 року в країні було зареєстровано 2 271 309 млн. злочинів; з них кримінально карані, в 2010 році склали 1 586 189 млн. (тільки з 2003 по 2010 рр. число таких злочинів зменшилось на 56,8%) – це найнижчий показник за 23 роки сучасної історії Японії. Відповідно, коефіцієнт злочинності в розрахунку на 100 тис. населення склав 1 774, а без автотранспортних злочинів – 1 238,7 злочинів (що відповідає показниками 1981 року). Ця тенденція продовжилася і в 2011 році; до початку 2012 року було зареєстровано 2 139 725 злочинів, а без урахування автотранспортних – 1 481 098 злочинів – найнижчий показник за останні 25 років. Разом з тим і на видовому, і на локальному рівні виявлялися помітні відхилення

від загального тренда. Так, наприклад, в префектурі Фукуока, число крадіжок зросло більш, ніж в три рази, що багато в чому пояснюється зростанням числа людей, що залишилися без даху над головою і засобів до існування в результаті руйнування АЕС в Фукусімі в березні 2011 року [115, с. 49–50].

Незважаючи на збільшення кількості злочинів, зокрема крадіжок після аварії на АЕС, спеціальну норму до закону про кримінальну відповідальність запроваджено не було.

Отже, порівняння правового регулювання режимів радіаційної безпеки виявило його спільні і відмінні характеристики у різних країнах. Аварія на ЧАЕС у 1986 році суттєво вплинула на законотворчість, насамперед, у напрямі подолання наслідків цієї події спочатку на рівні (СРСР), надалі на національному рівні в Україні, РБ, РФ. Тому законодавство країн, на території яких існують зони відчуження, що виникли в результаті аварії на ЧАЕС має спільні риси: визначено класифікацію спеціальних зон, види діяльності, які дозволені/заборонені на цих територіях, порядок перебування, умови дозвільної діяльності та ін. У Україні і РБ діють спеціальні закони про правовий режим радіаційно забруднених територій. Що стосується відповідальності за порушення режиму радіаційної безпеки, то адміністративна відповідальність запроваджена у всіх країнах, законодавство яких досліджувалось. Спеціальної норми в законі про кримінальну відповідальність не передбачено, а кримінально-правова кваліфікація відбувається за загальною нормою із урахуванням обставин події. Винятком є Україна, де у КК міститься ст. 267-1 «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки» [182].

В Японії до аварії на АЕС «Фукусіма-1» нормативне регулювання ядерної і радіаційної безпеки переважно було орієнтоване на визначення і забезпечення загальнобезпечових заходів, діяльність органів виконавчої влади та операторів щодо експлуатації АЕС, питаннях обігу ядерних матеріалів. Після аварії було внесено низку змін до законодавства на усіх рівнях, створено спеціальний орган – Агентство з ядерного регулювання (замість Агентства з ядерної та індустріальної

безпеки Японії). У нормативній роботі головним орієнтиром стало міжнародне законодавство та досвід України, Республіки Білорусь, Російської Федерації.

1.2. Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У статті 16 Конституції України передбачено обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу [78].

Подолання наслідків аварії на ЧАЕС – проблема, яка потребує вжиття численних і різноманітних заходів для свого вирішення. Одним з таких заходів є запобігання поширенню впливу іонізуючого випромінювання на людей, оточуюче середовище, продовольчу сировину, продукти харчування, воду тощо. Як відомо, після Чорнобильської катастрофи частина території України була визначена як зона відчуження і на ній було запроваджено спеціальний режим. Так, у преамбулі Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» зазначено: Чорнобильська катастрофа створила на значній території України надзвичайно небезпечну для здоров'я людей і навколишнього природного середовища радіаційну обстановку. Україну оголошено зоною екологічної катастрофи. Усунення наслідків цієї катастрофи залежить від законодавчого визначення правового режиму різних за ступенем радіоактивного забруднення територій і заходів щодо його забезпечення. Закон регулює питання поділу території на відповідні зони, режим їх використання та охорони, умови проживання та роботи населення, господарську, науково-дослідну та іншу діяльність в цих зонах. Закон закріплює і гарантує забезпечення режиму використання та охорони вказаних територій з метою зменшення дії радіоактивного опромінення на здоров'я людини та на екологічні системи [169].

У 2007 році було запроваджено кримінальну відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки. У пояснювальній записці серед причин, що зумовлюють цю законотворчу ініціативу зазначено, що статтею 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначені види діяльності, заборонені у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. За порушення вимог режиму радіаційної безпеки передбачено адміністративну відповідальність, а кримінальна відповідальність передбачається лише за порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки і за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами. Останнім часом у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення почастишали випадки проникнення в цю зону без відповідного дозволу осіб з метою винесення чи вивезення з неї без спеціального дозволу матеріалів, устаткування (в тому числі радіаційно забруднених матеріалів) тощо. Однією з причин цього явища є м'якість покарання за вчинення вищевказаних протиправних дій [174].

Наразі у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 325 вироків у кримінальних провадженнях за ст. 267-1 КК України. Ознайомлення з матеріалами правозастосовної практики дозволило сформулювати висновок про існування низки недоліків під час досудового розслідування, що призводять до втрати доказової інформації та, як наслідок, випадків ухилення винуватих від відповідальності. Убачається, що вирішенню цих проблем сприятиме наукове розроблення криміналістичних рекомендацій щодо розслідування цих злочинів.

Питання розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки до цього часу як самостійна науково-практична проблема не вивчалась, проте така потреба об'єктивно існує. Це підтверджують результати вивчення слідчої та судової практики, опитування практичних працівників. Тому своєчасним та доцільним убачається дослідження і криміналістичний аналіз нормативно-правового регулювання режиму радіаційної безпеки, ключових понять у цій сфері, особливостей роботи органів державної влади, до повноважень яких належить забезпечення режиму радіаційної безпеки, практики розслідування

злочинів, вчинених в зоні відчуження, обов'язкового відселення, адміністративної практики уповноважених органів, аналітичних, звітних, статистичних матеріалів за відповідним напрямом, діяльності інших суб'єктів у сфері ядерної і радіаційної безпеки, наукових публікацій та досліджень. Такий широкий підхід дозволить сформулювати низку криміналістичних рекомендацій, які можуть бути використані у роботі правоохоронних органів, взяті до уваги під час розроблення профілактичних заходів та заходів з охорони публічного порядку в зоні відчуження, а також при розслідуванні інших злочинів, зокрема, пов'язаних з обігом ядерних і радіоактивних матеріалів, окремих злочинів у сфері службової діяльності, безпеки виробництва та ін.

Як зазначають дослідники, особливою є структура злочинності на території Чорнобильської зони відчуження, яку складають: злочини проти життя і здоров'я особи (11 %); злочини проти власності (8 %); злочини при докiлля (15 %); злочини проти громадської безпеки (50 %); злочини проти безпеки виробництва (1 %); злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (3 %); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (2,5 %); злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (2 %); злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (8 %) [106].

Згідно статистичних даних відділу поліції зони ЧАЕС ГУНП в Київській області щодо злочинів, які вчиняються на території зони відчуження, обов'язкового відселення у 2016 році було вчинено наступні злочини: раптова смерть (ст. 115 КК України) 8; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України); крадіжка (ст. 185 КК України) 29; шахрайство (ст. 190 КК України) 2; привласнення, розтрата майна шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) 1; порушення правил охорони надр (ст. 240 КК України) 1; знищення лісових масивів вогнем (ст. 245 КК України) 1; незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України) 2; незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст.249 КК України) 2; незаконне

поводження зі зброєю (ст. 263 КК України) 1; порушення вимог радіаційної безпеки (ст. 267-1 КК України) 22; порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України) 6; незаконне зберігання наркотичних засобів (ст. 309 КК України) 6; посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України) 1; незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (ст. 361 КК України) 1; службове підроблення (ст. 366 КК України) 1; службова недбалість (ст. 367 КК України) 2; ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з п/в (ст. 389 КК України) 2. Разом 89 злочинів, серед яких найбільша частина – крадіжки та порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Адміністративна практика відділу поліції зони ЧАЕС за вказаний період: ст.44, ч.1 «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» 3; ст.46-1 «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки» 374; ст.12-6 «Керування водіями транспортними засобами, не зареєстрованими або не перереєстрованими в установленому порядку» 1; ст.122, ч.1 «Перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху та порушення інших правил дорожнього руху» 13; ст.2-122 «Невиконання водіями вимог про зупинку» 1; ст.122-4 «Залишення місця дорожньо-транспортної пригоди» 1; ст.124 «Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів» 5; ст.126, ч.1 «Керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів» 5; ст.130, ч.1 «Керування транспортним засобом особами у стані сп'яніння» 9; ст.139, ч.1 «Пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд» 1; ст.174 «Стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах» 1; ст.175-1, ч.1 «Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях» 46; ст.178, ч.1 «Розпивання пива, алкогольних напоїв у громадських місцях» 88; ст.178, ч.2 «Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення» 5; ст.179, ч.1 «Розпивання пива, алкогольних напоїв на виробництві» 3; ст.182, ч.1 «Порушення тиші у громадських місцях та

населених пунктах» 1; ст.183 «Завідомо неправдивий виклик спеціальних служб» 1; ст.190, ч.1 «Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї» 1; ст.192 «Порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік» 1 [51].

Із наведених та інших даних убачається, що найбільша частина правопорушень (кримінальних, адміністративних) у зоні відчуження пов'язана з порушенням режиму радіаційної безпеки. Поширеними є також інші кримінальні правопорушення, зокрема, проти власності, життя і здоров'я особи, що передбачає необхідність використання відповідних криміналістичних методик під час розслідування.

Як було зазначено, як самостійна наукова проблема, методика розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки до тепер не розглядалась, проте науковці звертались до відповідної тематики у межах інших досліджень [7; 12; 14; 39; 42; 43; 47; 65; 68; 75; 98; 101; 104; 112; 116; 127–129; 186] та ін..

О.О. Мілевський у дисертаційному дослідженні «Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні» (2013) до таких злочинів відносить діяння, пов'язані із порушеннями вимог режиму радіаційної безпеки, незаконним поводженням із радіоактивними матеріалами, їх викраденням чи заволодінням шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, здійсненню незаконного полювання, риболовлі, порубкою лісу тощо. Автор зазначає, що небезпека цих злочинів полягає у тому, що об'єкти з підвищеним рівнем радіації потрапляють за межі зони та становлять загрозу для здоров'я і життя населення, забруднення навколишнього середовища, знищення об'єктів тваринного і рослинного світу, екологічній безпеці в цілому [110, с. 4–5]. У роботі досліджується характер і сутність правового режиму Чорнобильської зони відчуження, вплив його нормативно-правового закріплення на організацію і проведення розслідування; визначається криміналістична характеристика цих злочинів (ст. 262, 265, 267-1 КК України); підкреслено значення виявлення

причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів; розкрито проблемні питання проведення слідчих (розшукових) дій; визначено можливості використання спеціальних знань; значну увагу приділено питанням протидії розслідуванню (суб'єкти протидії, способи та засоби подолання протидії) [110, с. 6].

О.В. Маслюк у роботі «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2008) зазначає, що проведений аналіз національного та міжнародного законодавства щодо трактування злочинності у сфері обігу радіоактивних матеріалів дозволив виділити ряд характерних ознак: незаконність, тобто вчинення дій без згоди та відома держави шляхом порушення існуючих правових норм; наявність спеціального предмету злочину або предмету злочинного посягання – ядерних чи радіоактивних матеріалів, ядерних технологій, матеріалів та приладів подвійного застосування, ядерних об'єктів та установок; вчинення особою суспільно небезпечних діянь, які проявляються у придбанні, зберіганні, використанні, передачі, видозмінненні, знищенні, перевезенні та захороненні ДІВ; настання або можливість настання суспільно небезпечних наслідків [105, с. 11].

Дисертантом визначено основні завдання судової експертизи радіоактивних матеріалів: віднесення об'єкту, що досліджується, до категорії радіоактивних; встановлення їх хімічного складу; визначення технологічного призначення, часу, способу та місця виготовлення; встановлення вірогідного підприємства власника досліджуваного матеріалу; вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно офіційних каталогів їх легального використання. Аналізуються особливості проведення експертних досліджень окремих речових доказів, вилучених з місця події: контейнерів для зберігання радіоактивних матеріалів, а також традиційних речових доказів, які в тій чи іншій мірі зазнали радіоактивного впливу [105, с. 12].

Згодом було опубліковано колективну монографію «Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2009), основу якої згадана дисертація О.В. Маслюка [16].

Становлять інтерес також наукові роботи з досліджуваної тематики, що виконані у межах інших спеціальностей.

Я.О. Леляк у кримінологічному дослідженні «Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження» (2015) зазначає про особливу небезпеку діянь, пов'язаних з порушенням вимог режиму радіаційної безпеки (близько 40% загальної кількості злочинів, що вчиняються на цій території), незаконне поводження з радіоактивними матеріалами, їх викраденням чи заволодінням шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, здійснення незаконного полювання, риболовлі, порубки лісу тощо. До структури злочинності, які вчиняються в Чорнобильській зоні відчуження автор відносить злочини, передбачені ст. 265, 267-1, 267, 191, 249, 185, 246 КК України. Більшу частину (понад 40%) становлять порушення вимог режиму радіаційної безпеки [99, с. 5, 57, 74]. Автор пропонує висновок про причини латентності злочинів, що вчиняються на території Чорнобильської зони відчуження:

- свідоме приховування від реєстрації злочинів у встановленому порядку з корисливих мотивів чи з метою штучного покращення показників розкриття злочинів;

- бажання злочинця всіма способами приховати факт учинення злочину та уникнути відповідальності за його учинення;

- неправильна кримінально-правова кваліфікація діяння, маскуванню злочину під адміністративне правопорушення чи дисциплінарний проступок, визнання діяння малозначним;

- низька кваліфікація деяких працівників контролюючих та правоохоронних органів, недобросовісне виконання свої службових обов'язків та випадки протиправного зловживання ними;

- високий рівень корумпованості державного апарату;

- відсутність належного контролю у сфері за межами території зони відчуження;

- відсутність відповідних нормативно-правових актів щодо співпраці різних контролюючих та правоохоронних органів із забезпечення протидії злочинності в Чорнобильській зоні відчуження [35; 99, с. 73].

На підтвердження висновку про існуючу практику штучного впливу на офіційну статистику, наведемо витяг з судового рішення. Так, у вирокі суду зазначено, що ОСОБА_1 свою вину в скоєному злочині визнала повністю та пояснила, що з 1991 року проживає в Іванківському районі Київської області. Має чоловіка, який не працює, наркоман та неповнолітнього сина 11 років. Дома тримає невелике господарство. Роботи не має, а тому, щоб заробити грошей, регулярно ходить в зону відчуження, щоб назбирати та здати метал. Дати вона не пам'ятає, взимку було багато снігу, вона взяла санки і пішла в зону відчуження, до с. Розсоха, щоб там зібрати метал. Проходила не через КПП, а через прорив в металевій огорожі, що біля села. В селі Розсоха витягла з-під снігу дві труби та завантажила на санки, але санки застрягали. Вона намагалася все це перевезти в с. Потока, щоб там здати. Однак, її затримали поліцейські. Не згодна, що металу було 32 кг, а всього 10 кг. Перепустки для перебування в зоні відчуження вона не мала. Дозиметричний контроль металевих виробів не проводився.

Крім того, обвинувачена пояснила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак, у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень. Однак, 50 гривень в місяць для сім'ї мало [193].

М. О. Торбєєв у роботі «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2019) пропонує низку висновків, що становлять інтерес для криміналістичного дослідження. До основних з них належать наступні. Автор пропонує визначення поняття «радіаційна безпека» – це стан, зокрема явища та процеси, радіаційної захищеності, у якому перебувають природні, соціальні й загальнодержавні системи, коли нічого не загрожує їх нормальній життєдіяльності та виконанню звичайних функцій, зокрема непорушність цих процесів і відсутність ризиків таких порушень, а також вчасна, правдива та повна поінформованість про настання ризиків або факту порушення таких процесів [191, с. 2]. М.О. Торбєєв також зазначає, що аналіз статистичних

відомостей та судової практики надав змогу визначити істотні зміни в структурі радіаційної злочинності, що відбулися протягом останніх дев'яти років. Це виявилось в зростанні незаконного рибного промислу та збирання ягід і грибів у забороненій зоні, тобто на території зони відчуження та обов'язкового (безумовного) відселення (упродовж 2005–2013 рр. – у 2 рази). Дослідження судових вироків, показань підсудних тощо дають підстави для таких висновків: зростання кількості таких злочинів спостерігається здебільшого через зниження розуміння радіаційних ризиків у місцевого населення на фоні впливу часу після Чорнобильської катастрофи. Результати вивчення судової практики (140 судових вироків у категорії злочинів проти радіаційної безпеки) свідчать, що статистичний судовий показник за ст. 267-1 КК України формується лише за рахунок Чорнобильської зони безумовного (обов'язкового) відселення. Тобто прояви цього злочину територіально обмежені Чорнобильською зоною безумовного (обов'язкового) відселення, і первинною ознакою виявлення особи такого злочинця є його територіальна належність до цієї зони – місце проживання, місце роботи [191, с. 3]. Слушною є думка М.О. Торбєєва щодо корупційної складової радіаційної злочинності.

Привертає також увагу тенденція щодо поступового наукового формування окремої групи (виду) злочинів, які пов'язані з порушенням правил радіаційної безпеки. Так, М.О. Торбєєв визначає цю категорію як «злочини проти радіаційної безпеки» та пропонує виокремити відповідний розділ у КК України [191, с. 3], О.В. Таран та О.Г. Сандул у роботі «Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу радіоактивних матеріалів» зазначають, що КК України не передбачено окремого розділу, в якому би зосереджувалися злочини у сфері незаконного обігу ядерних і радіоактивних матеріалів. Формулювання «у сфері незаконного обігу ядерних і радіоактивних матеріалів» вживається як усталена конструкція міжнародно-правової практики протидії незаконним діям щодо окремих об'єктів (ядерні матеріали, вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, наркотичні засоби, психотропні речовини). Це сприяє уніфікації понятійного апарату задля однакового його розуміння суб'єктами

правозастосування Поняттям «незаконний обіг» охоплюються різноманітні дії, що становлять небезпеку і мають на меті спричинення суспільно небезпечних наслідків або створюють ризик їх настання [188, с. 66]. Останнє формулювання узгоджується з міжнародною практикою, тому для визначення цих злочинів, як окремої категорії (виду, групи) та у науковому вжитку, на нашу думку, доцільно використовувати запропоновану конструкцію.

Кримінально-правові дослідження за близькою тематикою проводили О.О. Пашенко [125] та К.В. Плєва [126], проте ці роботи були підготовлені до запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки, тому, звичайно, питання відповідальності за ці злочини не відображують.

Проблематика правового регулювання та функціонування зони відчуження, обов'язкового відселення, її вплив на екологічну та соціальну ситуацію, питання захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС були і залишаються предметом наукових досліджень у різних спеціальностях: адміністративне, земельне, екологічне право, медицина, радіологія тощо (Ю.В. Кочетков «Державний контроль у сфері захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС та надзвичайних ситуацій»; В.М. Комарницький «Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні» та ін.).

Вивчаючи наукові праці, у яких різною мірою висвітлені аспекти, що можуть бути дотичні до питань розслідування порушення режиму радіаційної безпеки, обов'язково потрібно звернутись також до робіт, які прямо не стосуються досліджуваної тематики, проте їх окремі положення можуть бути враховані при розробленні криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України. Йдеться про методики (криміналістичні рекомендації) розслідування злочинів, які можуть бути вчинені (вчиняються) на території зони відчуження, безумовного відселення, проте мають іншу кримінально-правову кваліфікацію або має місце кваліфікація за сукупністю злочинів, одним з яких є передбачений ст. 267-1 КК України. Наприклад, незаконне полювання (ст. 248 КК України), незаконне зайняття рибним, звіриним

або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України), незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України), порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України), порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України), підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), зловживання впливом (ст. 369-2 КК України), та ін.

Отже, сучасний стан наукового розроблення проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки характеризується сталим науковим інтересом до відповідної проблематики. Водночас, незважаючи на певну кількість досліджень, що прямо або опосередковано стосуються питань розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, є потреба у самостійному, окремому дослідженні. Така потреба зумовлена особливостями цих кримінальних правопорушень, що виявляються у способі і обстановці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційними ризиками та небезпекою, пов'язаною з недоліками охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію, потенційній небезпеці збільшення кількості таких правопорушень, адже на території зони відчуження залишається велика кількість об'єктів, що можуть бути предметами злочинного посягання, крім того, природні ресурси відновлюються і часто внаслідок неналежної охорони є доступними і у достатку.

Убачається, що вирішенню проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України сприятиме криміналістичне дослідження спеціальних понять та нормативно-правового регулювання правового режиму зони відчуження, побудова криміналістичної характеристики цих злочинів, що включає обстановку, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання та особу злочинця,

конкретизація обставин, що підлягають доказуванню та розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, що проводяться з метою збирання доказової інформації.

1.3. Криміналістична характеристика порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Для розроблення методики розслідування злочинів особливе значення має їх криміналістична характеристика, яка є основною складовою більшості методик.

Криміналістична характеристика – це система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, що виявляються у механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі злочинця та інших обставинах, закономірний зв'язок яких слугує основою наукового та практичного вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів. У криміналістичній характеристиці слід виокремлювати теоретичну концепцію (як основу формування окремих методик розслідування злочинів) та робочий, практичний інструмент (як систему зібраних та узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки злочину, що враховуються під час розслідування нового злочину). Якщо криміналістичну характеристику розглядати як практичний інструмент, то до її складу мають входити лише ті елементи, які відрізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю. До них автор відносить: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідову картину; 4) характеристику особи злочинця [8, с. 177–179].

У спеціальній літературі надаються різні визначення цього поняття та пропонуються підходи до змісту (складових, елементів) криміналістичної характеристики та зв'язків між ними [74; 85 с. 274].

Не зупиняючись на цитуванні положень наукової дискусії, на основі вивчення різних точок зору щодо поняття і змісту криміналістичної характеристики, зважаючи на власні результати роботи з емпіричними даними, ми визначаємо криміналістичну характеристику досліджуваних злочинів як систему

відомостей про криміналістично значущі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки, а її елементами вважаємо: обстановку, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця, оскільки саме у цих елементах відображається специфіка учинення таких злочинів, що дає підстави виявити їх типові характеристики та розробити рекомендації щодо особливостей розслідування.

Обстановка учинення злочину, як сукупність об'єктивних умов (місце, час, об'єктове середовище) у яких відбувається порушення вимог режиму радіаційної безпеки, має певні особливості. Як було зазначено, для території, яка була забруднена внаслідок аварії на ЧАЕС у 1986 році встановлено спеціальний правовий режим, який забезпечує контроль за перебуванням осіб у межах визначених зон. Метою обмежень є запобігання перенесенню радіоактивно забруднених предметів за межі зон, недопущення впливу іонізуючого випромінювання на населення за межами таких зон. Отже, обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території, що впливає на формування механізму злочинної діяльності, та слідової картини.

Можливість використання інформації про обстановку учинення злочину для вирішення методичних задач криміналістики та практичних питань організації досудового розслідування зумовлена наявністю наступних закономірних зв'язків як між її елементами, що утворюють внутрішню структуру, так і з іншими елементами криміналістичної характеристики злочину: а) обстановки учинення злочину з об'єктом (предметом) злочинного посягання (у тому числі властивостями предмета живої чи неживої природи); б) з суб'єктом вчинення злочинного діяння (окремими особливостями його особи); в) зі способом вчинення злочину як з позицій знарядь і засобів досягнення злочинного результату, так і кількості суб'єктів – одноосібно або групою осіб; г) елементів внутрішньої структури між собою: місце–час, місце–складові (об'єкти) його

структури, місце – інші зовнішні умови (метеорологічні, виробничі, соціальні) тощо [11, с. 162].

Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення (далі – зона відчуження або ЗВ і ЗБ(О)В) є частиною території, що зазнала найбільшого радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, з особливою формою управління, землі якої виведені з господарського обігу і відмежовуються від суміжної території.

На території зони відчуження розміщені радіаційно-ядерні об'єкти, система радіаційно-екологічного контролю та моніторингу, об'єкти інфраструктури, які потребують зняття з експлуатації, переведення в екологічно безпечний стан та забезпечення розвитку з урахуванням інтересів держави, зокрема ядерно-енергетичного комплексу.

Земельні, водні та лісові ресурси зони відчуження, які виконують функцію природного бар'єра на шляху розповсюдження радіоактивного забруднення за її межі, потребують постійного контролю, обслуговування і використання з дотриманням вимог радіаційної безпеки.

Екологічна небезпека в зоні відчуження зумовлена не лише наявністю ядерно- та радіаційно-небезпечних об'єктів і загрозою поширення радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи на значну територію [171].

Отже, обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України – складне, різнобічне і, водночас, комплексне поняття, що включає низку специфічних ознак і характеристик. Виокремлення та вивчення тих з них, що можуть мати вплив злочинну діяльність – обов'язкова складова дослідження обстановки як елемента криміналістичної характеристики. За результатами вивчення нормативних джерел та правозастосовної практики, до найбільш значущих даних та відомостей, що визначають специфіку обстановки ми віднесли наступні.

Географічне положення зони відчуження і безумовного (обов'язкового відселення) – дасть змогу з'ясувати належність того чи іншого населеного пункту або території до спеціальних зон, та чи мало місце порушення вимог режиму

радіаційної безпеки, що полягало у перетині периметру зони відчуження. Як свідчить практика, правопорушники зазвичай потрапляють до зони відчуження і відбувають з неї (переміщуючи на межі зони радіаційно забруднені предмети) одним і тим самим шляхом. (Перелік населених пунктів, віднесених до зон радіоактивного забруднення затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 1991 р. № 106 «Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію Законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»).

Маршрути, які офіційно функціонують в зоні відчуження з метою встановлення правомірності перетину кордону зони відчуження та з'ясування можливих шляхів переміщення радіаційно забруднених предметів за межі зон через офіційні маршрути. Так, офіційними маршрутами у зоні відчуження, які використовуються для відвідання зони зацікавленими особами з пізнавальною метою є наступні: № 1 КПП Дитятки – с. Черевач – с. Залісся – м. Чорнобиль; № 2 м. Чорнобиль (майданчик біля Свято-Іллінського храму); № 3 м. Чорнобиль (меморіал «Тим, хто врятував світ», Свято-Іллінський храм, меморіальний комплекс «Зірка Полин»; № 4 м. Чорнобиль – с. Паришів; № 5 м. Чорнобиль – ЧАЕС – Комплекс «Вектор» – ПЗРВ «Буряківка»; № 6 м. Чорнобиль – ЧАЕС - став-охолоджувач № 7 м. Чорнобиль – м. Прип'ять; № 8 м. Чорнобиль – Чорнобиль-2; № 9 м. Чорнобиль – Красне; № 10 м. Чорнобиль – Поліське; № 11 м. Чорнобиль – пл. «Сказочний»; № 12 КПП «Дитятки» – Бички – Замошня; № 13 ЧАЕС – станція Янів – Новошепеличі – Луб'янка; № 14 Чорнобиль – лівий берег р. Прип'ять – Ладижичі – Теремці; № 15 веде до літописного Чорнобиля Х-ХІІІ століть, Чорнобильського замку ХVІІ – ХVІІІ століть, старовинного кладовища та Домініканського монастиря ХVІІ століття [187]. Криміналістичне значення мають також відомості про: стан доріг, маршрутів пересування та ступінь їх прохідності, можливість засобів пересування, рельєф місцевості, наявність прихованих місць перетину (підходів.)

Контроль радіаційного забруднення персоналу, транспортних засобів, вантажів при виїзді за межі ЗВ і ЗБ(О)В здійснюється контрольно-дозиметричними постами на контрольно-перепускних пунктах «Діброва», «Дитятки», «Паришів», «Поліське», «Овруч», «Семиходи». Радіаційний контроль на межі I і II зон здійснюється на КДП «Лелів», «Дитятки» [183].

Відомості про об'єкти, які знаходяться на території зон, їх призначення та діяльність – підприємства, установи, організації та інші об'єкти що розміщені на території зон виконують різні завдання та мають різне призначення для забезпечення функціонування як самої зони відчуження, так і об'єктів загальнодержавного значення. Інформація про їх призначення і діяльність потрібна для з'ясування належності предмета злочинного посягання до певного об'єкта, такий зв'язок дозволить зробити припущення про можливу причетність різних осіб до учинення злочину.

Підприємства ЗВ і ЗБ(О)В поділяються на дві категорії: основного та допоміжного циклу.

До підприємств та організацій основного циклу належать підприємства, які займаються поводженням з РАВ, зняттям ЧАЕС з експлуатації, виконують водоохоронні та лісничі заходи, проводять радіаційно-екологічний моніторинг та радіаційно-дозиметричний контроль.

Усі інші підприємства та організації належать до обслуговуючих [Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 4 квітня 2008 року № 179/276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-08/conv>].

На території зони відчуження розміщено наступні об'єкти.

Основні об'єкти промайданчику Чорнобильської АЕС: енергоблоки №1, №2 та №3 Чорнобильської атомної станції; об'єкт «Укриття» та новий безпечний конфайнмент (НБК) «Арка»; завод із переробки рідких радіоактивних відходів (РАВ); промисловий комплекс для поводження з твердими радіоактивними

відходами; сховище для відпрацьованого ядерного палива «мокрого» типу (СВЯП-1); сховище для відпрацьованого ядерного палива «сухого» типу (СВЯП-2). Основні об'єкти, призначені для поводження з РАВ, на території зони відчуження: комплекс «Вектор» (перша та друга черга); пункти захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ «Буряківка», ПЗРВ «Підлісний», ПЗРВ «III черга ЧАЕС»); пункти тимчасової локалізації РАВ (ПТЛРВ). На території зони відчуження розміщено підприємства, діяльність яких пов'язані з функціонуванням зони відчуження та іншими специфічними завданнями, серед таких підприємств: Спеціалізоване науково-виробниче підприємство «Чорнобильський радіоекологічний центр» (ДСНВП «Екоцентр») – здійснення моніторингу навколишнього середовища на території зони відчуження; організація і проведення радіаційного та дозиметричного контролю; Державне спеціалізоване підприємство «Регіональне управління забезпечення організаційно-технічної та розпорядчої діяльності» (ДСП «РУЗОД») – серед видів діяльності якого відомча охорона об'єктів зони відчуження та ДСП «ЧАЕС»; Державне спеціалізоване комплексне підприємство «Чорнобильська Пуща» – здійснення догляду за лісами зони відчуження, лісовідновлення, профілактика та гасіння лісових пожеж; Державне підприємство «Чорнобильсервіс» – перевезення радіоактивних відходів; надання транспортних послуг підприємствам; надання телекомунікаційних послуг; теплопостачання, водопостачання і водовідведення, надання житлово-комунальних послуг; забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням; Державне підприємство «Спеціалізована будівельна компанія» – здійснення функцій підрядника з капітального та поточного ремонту об'єктів, утримання та обслуговування автошляхів зони відчуження; Державне спеціалізоване виробниче комплексне водоохоронне підприємство «Чорнобиль водексплуатація» (ДСВКВП «ЧВЕ») – експлуатація водоохоронних споруд і систем на території зони відчуження, здійснення спеціальних водоохоронних заходів технічного обслуговування мереж свердловин на гідротехнічних спорудах та системах; Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильський спецкомбінат» (ДСП «Чорнобильський спецкомбінат») – здійснення моніторингу

навколишнього середовища; організація і проведення радіаційного та дозиметричного контролю; здійснення функцій підрядника з капітального та поточного ремонту об'єктів, утримання та обслуговування автошляхів зони відчуження; здійснення догляду за лісами, лісовідновлення, профілактика та гасіння лісових пожеж; перевезення РАВ; надання транспортних послуг; теплопостачання, водопостачання і водовідведення, надання житлово-комунальних послуг; забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням; надання телекомунікаційних послуг; експлуатація водоохоронних споруд і систем на території зони відчуження; здійснення спеціальних водоохоронних заходів; Державне спеціалізоване підприємство «Центр переробки та захоронення техногенних відходів» (ДСП «Техноцентр») – зберігання, переробка та захоронення радіоактивних відходів; організація проектування, будівництва та експлуатації комплексу поводження з радіоактивними відходами «Вектор»; науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у сфері розробки перспективних технологій поводження з РАВ; Державне спеціалізоване підприємство по поводженню з радіоактивними відходами та дезактивації «Комплекс» – експлуатація пунктів захоронення радіоактивних відходів (далі- ПЗРВ); діяльність з переробки РАВ: дезактивація металобрухту, машин та механізмів; захоронення РАВ; санітарна обробка транспорту на санпропускниках; Державне спеціалізоване підприємство «Центральне підприємство з поводження з радіоактивними відходами» (ДСП «ЦППРВ») – експлуатація ПЗРВ; діяльність з переробки та дезактивації РАВ: захоронення РАВ; санітарна обробка транспорту на санпропускниках; організація проектування, будівництва та експлуатації комплексу поводження з радіоактивними відходами «Вектор»; науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у сфері розробки технологій поводження з РАВ; Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильська АЕС» – Безпечна експлуатація енергоблоків; перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему; здійснення міжнародного співробітництва у цій сфері [53; 154].

На території зони відчуження також розміщені об'єкти, які наразі не функціонують, проте на них залишились предмети, речі, обладнання, що

використовувалось у їх діяльності (військові містечка, транспортні засоби, будівельні та інші конструкції, обладнання, техніка тощо).

Крім того, до уваги потрібно брати домогосподарства, з яких було відселено людей, об'єкти будівництва та інфраструктури, транспортні засоби, техніку, що залишились після відселення.

Можна запропонувати наступну класифікацію об'єктів зони відчуження що є складовими обстановки: діючі державні та приватні підприємства, об'єкти, які припинили свою діяльність (військові об'єкти, об'єкти народного господарства, промислові об'єкти, обслуговуючі об'єкти та ін.); майданчики відстою радіоактивно забрудненої техніки; домогосподарства; житлові будинки; споруди; об'єкти інфраструктури.

Відомості про земельні, водні та лісові ресурси потрібні для визначення можливих предметів злочинного посягання та способів доступу до них. У зоні відчуження поширені випадки збиральництва (ягоди, гриби), полювання та риболовлі.

Дані про кількість людей, що перебувають (можуть перебувати) в зоні на законних підставах (працівники, правоохоронці, відвідувачі), дані про стихійних поселенців (самоселів) – ця інформація потрібна для з'ясування кола можливих правопорушників, їх спільників, способів учинення злочину.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики показало, що придбання предметів злочинного посягання (шляхом знахідки, викрадення, збиральництва тощо) з метою переміщення за межі зони відчуження відбувається на території не працюючих об'єктів, де залишились техніка, автомобільний транспорт та ін. – 54 %; в лісових насадженнях – 17%; у водоймах – 12 %; у приватних домогосподарствах, житлових будинках – 9 %; інші місця – 8 %.

Більшість порушень вчиняється на територіях зон, суміжних з населеними пунктами, у яких дозволено проживання. Перебування у зоні відчуження на законних підставах – 14 %, незаконне перебування – 84 % (потрапляння шляхом перетину периметру зони відчуження у місцях де порушена (відсутня) огорожа та охорона, використання підроблених (недійсних) документів та ін.).

Що стосується часу учинення злочину, як важливої ознаки криміналістичної ознаки обстановки, то для цих злочинів характерних особливостей виявлено не було. Злочини вчиняються у будь-яку пору доби, переваг щодо, наприклад, нічного часу не спостерігається, систематизація даних про дні тижня, пори року так само не підтвердила типових або особливих ознак.

Вважаємо доцільним визначити у якості окремого елемента обстановки порядок охорони зони відчуження та об'єктів на її території. Тут також має значення інформація про особливості та недоліки організації охорони правопорядку (патрулювання, камери відеоспостереження) та фізичного стану (щільність) кордону радіаційно забрудненої території (огорожа, можливість проникнення), наявність вразливих місць, що дозволяють безконтрольне проникнення в зону відчуження, стан контрольно-пропускної роботи; стан контролю за діяльністю (виробничою, науково-дослідною, господарською та ін.) на території і на суміжних територіях, інтенсивність такої діяльності, роботи, що проводяться в районі межі зони відчуження за участю інших країн (наприклад, Республіка Білорусь).

Відповідно до ст. 267-1 КК України, кримінальну відповідальність передбачено за переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів; 2) придбання з метою використання або збуту продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів; 3) переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів з метою їх збуту, або збут; 4) зазначені дії вчинені службовою особою або повторно.

Отже, кримінально-правове значення способу учинення злочину полягає у тому, що законодавець зазначає його у диспозиції тим самим визначаючи кримінальну караність саме цих дій.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики показало, що у більшості випадків кримінально-правова кваліфікація у таких провадженнях відбувається за ст. 15 КК України та 267-1 КК України. Залежно від обставин події, переважно має місце закінчений замах. Типовим є наступний приклад.

14.11.2015 року, приблизно о 10 год. 30 хв., ОСОБА_1 з корисливих мотивів, з метою збору металевих виробів, оминаючи контрольні-пропускні пункти поліції, які встановлено по периметру зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, конем з гужовою повозкою, незаконно проник зі сторони с. Луговики Поліського району Київської області на територію відселеного села Ковшилівка, яке відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №106 від 23.07.1991 року, відноситься до зони безумовного (обов'язкового) відселення, де у період з 10 год.30 хв. до 13 год., на території відселеного села назбирав металеві вироби та завантажив їх до гужової повозки, з метою подальшого їх переміщення за межі зони безумовного (обов'язкового) відселення, без передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю, у с. Луговики Поліського району Київської області, з метою збуту на пункт прийому металобрухту, чим порушили вимоги ст. 12 п.3, п.4 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Таким чином, ОСОБА_1 вчинив з прямим умислом діяння безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, виконавши всі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від його волі, так як під час переміщення металевих виробів, близько 13 години 45 хв. 14.11. 2015 року ОСОБА_1 був виявлений працівниками поліції та затриманий в районі відселеного села Ковшилівка, у якого було виявлено та вилучено до відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області 116 кг металевих виробів [24].

Таким чином, у більшості випадків фактичного переміщення предмета злочинного посягання за територію зон не відбувається, оскільки зазвичай, особа, яка виконала всі дії, які були спрямовані на доведення злочину до кінця, затримується уповноваженими органами ще до перетину кордону зони відчуження або безпосередньо під час перетину. Тому і має місце відповідна кваліфікація. Проте для криміналістичного дослідження це не має першорядного значення.

Криміналістичне вивчення способу учинення злочину відрізняється від кримінально-правового. З криміналістичних позицій має значення вся структура способу учинення злочину – від підготовки до приховування злочинної діяльності. Тому для визначення типових способів учинення порушення вимог режиму радіаційної безпеки у цій роботі ми керувались цими міркуваннями.

Криміналістичне значення способу учинення злочину розкрито в науковій літературі: «Багато юридичних наук включають до предмета свого дослідження не лише об'єктивну сторону злочину, а і способи його вчинення, приховування, механізми злочину. Криміналістика вивчає більш тривалий проміжок діяльності винуватого у підготовці, вчиненні й приховуванні злочину, ніж це необхідно для кримінально-правової оцінки, оскільки її найчастіше цікавлять джерела зародження протиправних намірів, дії з підготовки знарядь і засобів вчинення злочину, а також із вивчення злочинцем майбутньої жертви і властивостей предмета зазіхання. Криміналістів цікавить, як підшуковувалися знаряддя злочину і співучасники, як планувалося знищення слідів злочину і приховання викраденого майна, якими прийомами і методами можна «вирахувати» характеристики злочинної діяльності винуватого, дій потерпілого та інших випадкових учасників злочинної події. Практична значимість криміналістичного аспекту злочинної діяльності вбачається ще й у використанні під час розслідування даних про ті елементи поведінки суб'єкта, які хоча й не мають власне злочинних характеристик, але пов'язані з учиненням злочину.

У криміналістиці спосіб вчинення злочину використовують для розшуку особи, яка вчинила злочин, для з'ясування закономірностей механізму

слідоутворення, що в одних випадках дозволяє доказати вчинений спосіб, а в інших ґрунтуючись на закономірності механізму слідоутворення – відшукати інші сліди. Тому багато методик розслідування окремих видів злочинів зважають на цю закономірність.

Встановлення повторюваності способу має доказове значення, якщо в процесі розслідування доведено, що особа раніше вчинила злочин аналогічним чином. Зрештою, спосіб вчинення злочину пов'язаний зі способом його приховування» [96; 38, с. 37].

Вивчення та узагальнення емпіричного матеріалу дозволило виокремити типові дії правопорушників, що складають спосіб учинення злочину.

Виникнення злочинного задуму (очікування реальності його втілення ґрунтуються на обізнаності особи про знаходження предмета злочинного посягання в зоні відчуження і його доступності (раніше працював, перебував, жив, живуть родичі, інформували інші особи, здогадки).

Підготовка до учинення злочину: підшукування знарядь, спільників, визначення способу перетину кордону зони відчуження та переміщення предмета злочинного посягання за межі зони (підготовка підроблених документів, правомірне отримання дозволу, домовленість з особами, що здійснюють контрольно-пропускний режим, оцінка недоліків охорони та фізичного захисту).

Приклад. ОСОБА_1 показав, що 06.10.2009 року близько 15 години до нього додому прийшли ОСОБА_2 та ОСОБА_3. Під час розмови ОСОБА_2 запропонував їм поїхати у зону відчуження та назбирати там кольорового металу, який потім здати на приймальний пункт металобрухту в с. Луговики Поліського р-ну. На пропозицію ОСОБА_2 він та ОСОБА_4 погодилися. 06.10.2009 року, близько 21 години, взявши кожен з собою по два мішки, він разом з ОСОБА_3 та ОСОБА_2 на двох мотоциклах поїхали у зону відчуження. На територію зони вони заїхали зі сторони с. Зелена Поляна Поліського р-ну поблизу відселеного села Мартиновичі. Об'їхавши міст, вони поїхали через виселене село Мартиновичі. таким чином об'їхавши КПП «Діброва», де чергують працівники міліції, і по дорозі через виселені села Лубянка та Стара Красніца поїхали у

виселене місто Прип'ять. Не доїжджаючи м. Прип'ять десь 1.5 км вони сховали у лісі свої мотоцикли, і взявши свої мішки пішли у м. Прип'ять. На околиці м. Прип'ять у квартирах п'ятиповерхових будинків за допомогою ключів, які вони взяли з собою, стали демонтувати сантехнічне обладнання у вигляді латунних кранів та збирати інші вироби з кольорового металу у вигляді кутиків з алюмінію та мідних реєстрів водяного опалення. Всього у м. Прип'ять вони знаходилися та збирати вироби з кольорового металу на протязі трьох діб тобто до 09.10.2009 р. ночували у покинутих квартирах. Назбиравши шість мішків виробів з кольорового металу вони пішли взявши свої мотоцикли, заїхали у м. Прип'ять, завантажили у коляски мотоциклів зібрані вироби з кольорового металу, і тим самим шляхом повертатися назад в с. Млачівку. Близько 17 години, переїжджаючи «Мартенівський» міст, їх було затримано прикордонниками, які в подальшому викликали працівників міліції [31].

Знаряддям вчинення злочину зазвичай є власний транспорт: автомобільний, гужовий, велосипед або інші засоби: санчата, візки. Злочинці використовують металошукачі, лопати, пристосування для розрізання металу, дерева тощо.

Перетин кордону зони відчуження (через КПП, неохоронювані, неконтрольовані ділянки).

Приклад. Прибувши на маршрутному автобусі «Чорнобиль-Київ» на КПП «Дитятки», ОСОБА_1 пройшовши дозиметричний контроль, повернувся до маршрутного автобуса, забрав свої сумки у яких знаходилися продукти харчування рослинного походження та, в порушення вимог п.3 та п. 4 ст. 12 ЗУ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», без передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю перемістив їх за межі зони відчуження на автобусну зупинку с. Дитятки Іванківського району Київської області, де близько 12 год. 30 хв. вищевказані сумки з 0,5 кг свіжих рослин укропу та рослин щавлю; 05 літра варених грибів у пластиковій ємкості; пакет висушених грибів вагою 2 кг; пакет плодів шипшини вагою 3 кг та пакет свіжих грибів вагою 5 кг, були

виявлені та вилучені працівниками міліції Відділу зони Чорнобильської АЕС та БМЗОЗРЗ [25].

Придбання предмета злочинного посягання (збирання, знахідка, викрадення, купівля, обмін, отримання у подарунок).

Переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (тим самим шляхом, яким порушник потрапив до зони, іншим шляхом, переміщення предмета в інше місце з метою здійснити переміщення іншим разом, передавання на зберігання іншим особам).

Розпорядження предметом злочинного посягання за межами зони відчуження (продаж, дарування, використання для власних потреб, передавання іншим особам предмета злочинного посягання), приховування слідів злочинної діяльності.

Відтак, спосіб учинення злочину охоплює дії з підготовки (підготовку до перетину кордону режимної території, безпосередній перетин, приховування факту перетину, підготовка знарядь та засобів учинення злочину, підшукування співучасників, пошук осіб, які можуть сприяти незаконному проникненню в зону відчуження і вчиненню злочину);

На спосіб вчинення злочину впливають чинники, які притаманні спеціальному режиму зони відчуження: ступінь захищеності периметру території, стан засобів охорони на території (камери спостереження, сигналізація). Спосіб учинення злочину пов'язаний з особою правопорушника, оскільки він часто залежить від таких характеристик: зв'язок особи (у минулому чи на теперішній час) із зоною відчуження: робота, проживання на суміжних територіях, родичі в зоні відчуження (стихійні поселенці), обізнаність про територію (дороги, ландшафт, розміщення об'єктів), недоліки охорони периметру, робота, пов'язана із забезпеченням режиму радіаційної безпеки (поліція, прокуратура, СБУ, прикордонна служба) тощо.

Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України має значення для

розслідування, оскільки детермінує спосіб учинення злочину та пов'язаний з особою злочинця.

Для досліджуваних злочинів предмети злочинного посягання не можливо однозначно визначити або перерахувати, адже ними є будь-які речі та об'єкти, які знаходяться в зоні відчуження. У правовій нормі вони визначаються як продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти.

Як свідчать результати вивчення правозастосовної практики, найбільш поширеними предметами злочинного посягання є: кольорові метали (мідні дроти, трубки, фрагменти сантехнічних кранів, мідних дротів електричної проводки), деревина, ягоди, гриби, лікарські рослини, риба, тварини.

Заборона переміщення за межі зони відчуження будь-яких об'єктів зумовлена ризиками неконтрольованого обігу радіоактивно забруднених об'єктів, що може створювати небезпеку для життя і здоров'я людей, забруднення навколишнього середовища.

Особливо небезпечним є потрапляння радіоактивно забруднених продуктів харчування у організм людини.

Внутрішнє опромінення в багато разів більш небезпечним, ніж зовнішнє, при тих самих кількостях радіонуклідів. По-перше, різко збільшується час опромінення тканин організму, тому що при внутрішньому опроміненні тривалість його у часі збігається з часом перебування радіоактивної речовини в організмі. Для найбільш небезпечних речовин, таких, як Ra226 чи Pu239, виведення з організму практично відсутнє, і опромінення триває все життя. По-друге, доза внутрішнього опромінення різко зростає через надмалу відстань тканини до джерела іонізації (інкорпорованих радіонуклідів). По-третє, як відомо, проникна здатність альфа-частинок мала, вони затримуються роговим шаром шкіри при зовнішньому опроміненні, але, при попаданні всередину тканин організму, маючи високу іонізуючу здатність, переводить їх в розряд найбільш небезпечних. По-четверте, за дуже невеликим виключенням, радіоактивні речовини розподіляються по тканинах організму нерівномірно, а вибірково

концентруються в окремих органах, ще більш підсилюючи їхнє локальне опромінення. По-п'яте, у випадку внутрішнього опромінення ми позбавлені можливості використовувати ті методи захисту, що розроблені для зовнішнього опромінення. Патологічна дія опромінення на організм значною мірою залежить від місця локалізації радіоактивної речовини. Наприклад, головна небезпека радію полягає в тому, що він відкладається в кістках і випромінює α -частки. Викликаючи дуже сильну іонізацію, α -частки ушкоджують як кістки, так і особливо чутливі до випромінювання клітини кровотворних тканин, викликаючи важкі захворювання крові й утворення злоякісних пухлин. Пил, що містять радіоактивні частки, призводив до утворення радіоактивних відкладень у легенях і сприяє розвитку раку [177, с. 18].

Для переміщення за межі зони відчуження заборонені будь-які предмети та об'єкти без спеціального дозволу. Проте для розслідування має значення які саме це предмети. Зокрема, якщо йдеться про радіоактивні матеріали, то дії особи, крім порушення вимог режиму радіаційної безпеки також кваліфікуватимуться за іншим статтями КК України.

Приклад. 30.05.10. ОСОБА_10 маючи умисел на таємне викрадення радіоактивних матеріалів, за попередньою домовленістю разом з ОСОБА_2, приготувавши засоби вчинення злочину, а саме, автомобіль ЗАЗ без державних номерних знаків, під керуванням ОСОБА_10 та велосипеди для пересування групи і перевезення викраденого, мобільні телефони з двома сім-картками для забезпечення зв'язку на території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс», близько 19.00 год. прибули до с. Нівецьке Поліського району, де залишили автомобіль та пересівши на велосипеди, незаконно, в обхід контрольно-пропускних пунктів міліції встановлених по периметру зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, вбрід через річку Уж, в районі села Нівецьке Поліського району Київської області, проникли на територію зони відчуження, чим порушили п. 2.1 вимог інструкції про контрольно-пропускний режим зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення № 46 від 22.06.2004 року та близько 22 години прибули до охоронюваної працівниками міліції

Чорнобильського ВДСО УДСО ГУМВС України в Київській області території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс».

Знаходячись біля пункту захоронення радіоактивних матеріалів «Буряківка» ДСП «Комплекс», близько 22.16 год. 30.05.10. ОСОБА_2 діючи згідно раніше узгодженого плану, через незачинену вхідну хвіртку, першим проник на територію ПЗРВ «Буряківка», де впевнився у відсутності охорони та сторонніх осіб, повідомив по телефону про це ОСОБА_10, який також проник на територію даного пункту, звідки до 02.30 год. 31.05.10 таємно викрали радіоактивні матеріали у вигляді труб з мідно-нікелево-залізного сплаву(МНЗ) діаметром 28 мм кожна та довжиною 4,5 та 9 м. Після цього, викрадені труби, винесли з території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» у ліс, що розташований поруч, де поламали їх на менші частини та з метою зниження рівня радіоактивного забруднення обпалили на вогнищі.

Усього в період часу з 30 по 31.05.10 ОСОБА_2 та ОСОБА_10, викрали близько 140 кг., труб з мідно-нікелево-залізного сплаву, які згідно висновку комісійної радіологічної експертизи №159 від 16.09.09 Науково-дослідного інституту радіаційного захисту АТН України, є радіоактивними матеріалами (РМ) на підставі закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку (39/95-вр, остання редакція від 23.07.2009.), рівень радіоактивного забруднення яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300.

Крім цього, продовжуючи свою злочинну діяльність, та маючи умисел на незаконне поводження з радіоактивними матеріалами ОСОБА_2 та ОСОБА_10 у період часу з 30 по 31.05.10, викравши радіоактивні матеріали, у вигляді труб з мідно-нікелево-залізного сплаву з території ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс», рівень радіоактивного забруднення, яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300, які згідно ст.1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.05.1995 року є джерелом іонізуючого

випромінення, небезпечним для здоров'я людини, не маючи передбачену ст.11 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.06.1995 року ліцензію, отриману в установленому Державним Комітетом Ядерного Регулювання порядку, на здійснення відповідного виду діяльності, без попереднього дозиметричного контролю винесли за межі ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» в ліс, де використовуючи фізичну силу рук, поламали їх на частини та з метою зниження рівня радіаційного випромінення обпалили на вогнищі, тим самим видозмінивши їх.

Після цього ОСОБА_2 та ОСОБА_10, використовуючи велосипеди та автомобіль ЗАЗ 968 М перенесли, зберігаючи при собі, викрадені ними з ПЗРВ «Буряківка» ДСП «Комплекс» зазначені радіоактивні матеріали до с. Володарка Поліського району Київської області та передали їх на приймальний пункт металобрухту, який розташований в с. Володарка Поліського району Київської області по вул. Першотравневій, 86 за грошову винагороду.

ОСОБА_2, вчинив: викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене за попередньою змовою групою осіб (ч.2 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, за попередньою змовою групою осіб (ч.3 ст.265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), вчинене з метою збуту (ч. 3 ст. 267-1 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене повторно, організованою групою осіб (ч.3 ст.262 КК України); закінчений замах на викрадення радіоактивних матеріалів, повторно, організованою групою осіб (ч.2 ст.15, ч.3 ст.262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, повторно, організованою групою (ч.3 ст. 28, ч.3 ст.265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без

надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), метою збуту, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч.4 ст. 267-1 КК України).

ОСОБА_10, вчинив: таємне викрадення чужого майна (крадіжка), за попередньою змовою групою осіб, поєднане з проникненням у приміщення (ч.3 ст.185 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, за попередньою змовою групою осіб (ч.2 ст.262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, за попередньою змовою групою осіб (ч.3 ст.265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), з метою збуту (ч. 3 ст. 267-1 КК України); викрадення радіоактивних матеріалів, вчинене повторно, організованою групою осіб (ч.3 ст. 262 КК України); закінчений замах на викрадення радіоактивних матеріалів, повторно, організованою групою осіб передбачений (ч.2 ст.15, ч.3 ст. 262 КК України); носіння, зберігання, передача та видозмінення радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінення) без передбаченого законом дозволу, повторно, організованою групою (ч.3 ст. 28, ч.3 ст.265 КК України); переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції (фрагментів труб з мідно-нікелево-залізного сплаву), з метою збуту, повторно, організованою групою (ч. 3 ст. 28, ч.4 ст. 267-1 КК України) [32].

Правопорушник не обов'язково має корисливу мету щодо реалізації предмета злочинного посягання.

Приклад. 19.09.2010 року, ОСОБА_2, перебуваючи на території зони відчуження у своєї бабусі ОСОБА_3, яка проживає у виселеному селі Куповате в якості самопоселенки, взяв у її господарстві три мішка картоплі, загальною вагою

120 кг, три лотки куриних яєць, загальною кількістю 90 штук, десять банок місткістю 1 літр кожна консервованих огірків, тридцять банок місткістю 700 грам кожна консервованих грибів, дві скляні пляшки місткістю 1 л кожна з фруктовим соком, пакет цибулі вагою 5 кг, пакет моркви та буряків (столових) вагою 5 кг та пакет сушених грибів вагою 1 кг, які помістив до багажного відділення свого автомобіля марки «Шкода Октавія», д/н НОМЕР_1, маючи на меті перемістити вказані продукти харчування без передбаченого законом дозволу, і без проведення дозиметричного контролю за межі зони відчуження до місця свого проживання в ІНФОРМАЦІЯ_5, для власних потреб [28].

Особа, яка учинила злочин – головний, центральний елемент будь-якого розслідування. Тому її вивченню приділяють значну увагу науки кримінально-правового циклу та психології. Теоретичні напрацювання сприяють всебічному розумінню цього поняття та допомагають визначити напрям пошуку інформації про особу злочинця при вирішенні прикладних завдань. У криміналістиці, кримінальному праві, кримінальному процесі, кримінології та інших дисциплінах, зважаючи на різну предметну сферу, вивчення особи злочинця відбувається із урахуванням відповідних наукових потреб та запитів, але не відокремлено, а у органічному зв'язку з іншими дисциплінами, що сприяє поглибленню та розширенню наукового знання, а отже і його удосконаленню.

М.Т. Ведерніков зазначає, що у кримінальному праві вчення про суб'єкт злочину визначає чи є суб'єкт для дії його (кримінального права) інститутів, чи є цей об'єкт впливу належним, таким, що відповідає його необхідним та достатнім ознакам або ж застосування інститутів кримінального права до цього об'єкта є безпредметним із самого початку. У кримінальному процесі, покликаному забезпечувати реалізацію норм матеріального кримінального права, постає завдання не лише визначити параметри предмета вивчення особи обвинуваченого, але й забезпечити встановлення його у обсязі, що є необхідним та достатнім для вирішення правових питань, що виникають у тій чи іншій справі. У криміналістиці особу суб'єкта, який вчинив злочин встановлюють через пізнання її окремих властивостей та якостей, які одержують відображення у слідах

злочину, з тим, щоб потім використовувати ці знання у якості заходів впливу на цю особу при проведенні слідчих дій. У кримінології особа злочинця є одним з основних компонентів самого предмету цієї науки із усіма наслідками щодо її вивчення [17, с. 148]

Особа злочинця, як і будь-якої іншої людини, характеризується різноманіттям ознак: демографічних (стать, вік, стан здоров'я), моральних (світогляд, інтереси, спрямованість), соціальних (трудових, сімейно-побутових) та психологічних (емоції, темперамент, вольові якості тощо). Ці ознаки відбиваються в індивідуальних властивостях особи злочинця, його стосунках із потерпілим. У психології існує визначення психологічної структури особи, що складається з чотирьох підструктур: 1 – спрямованість особи (потяги, бажання, інтереси, ідеали, світогляд, переконання), що формується у процесі виховання; 2 – досвід (знання, вміння, навички і звички, набуті особистим досвідом, навчанням, але вже з помітним впливом біологічних якостей особи); 3 – охоплює індивідуальні особливості окремих психічних процесів як форм відображення, це – емоції, відчуття, мислення, сприйняття, увага, почуття, воля, пам'ять; 4 – біологічно обумовлена, що поєднує темперамент особи, її статеві і вікові якості, а також патологічні зміни [48, с. 128–129].

У кримінології особу злочинця визначають як абстрактне поняття, що охоплює сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, у поєднанні з іншими (неособистими) умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку, за допомогою якого в кримінологічній практиці створюється загальний портрет людини, яка вчинила злочин, і який дає змогу: 1) визначити найбільш типові негативні риси, характерні для конкретних злочинців за основними кримінологічними показниками; 2) побачити, які із цих рис є найбільш поширеними в особі й безпосередньо пов'язані зі злочинною поведінкою та її мотивацією; 3) встановити причини формування негативних властивостей і якостей особи, під впливом яких вона вчиняє злочин; 4) дослідити взаємозв'язок

загальносоціальних детермінант з біологічними особливостями особи на різних етапах її соціалізації; 5) навести типологію злочинів [209, с. 57–90].

Для криміналістичних досліджень вивчення особи злочинця має особливе значення, оскільки під час учинення злочину особа злочинця безпосередньо пов'язана зі способом злочину, який вчиняє. Вона реалізує дії з підготовки, учинення та приховування злочину, виступає як слідоутворюючий об'єкт, залишає специфічні сліди, які за ретельного вивчення допомагають слідчому встановити пошукові характеристики особи. Злочинець застосовує той спосіб, який залежить від можливостей особи, професійних навичок, у зв'язку з чим індивідуальні риси її особистості виявляються в результатах діяльності. Так само нерозривно пов'язані з особою злочинця, залежать від неї та слугують підставою для висунення версій під час розслідування злочинів об'єкт і предмет злочинного посягання. Крім того, мотив і ціль вчиненого злочину є концентрованим вираженням потреб особи злочинця [203, с. 22].

В.В. Тіщенко зазначає, що дані про суб'єкта (суб'єктів) злочину містять у собі різні відомості, що характеризують типову особу злочинця, який вчиняє злочин певної спрямованості, і сприяють побудові версій щодо нього, його пошуку та встановленню. Криміналістично значущі властивості особи злочинця можна поділити на три групи: 1) біологічні, що включають статеві, вікові, фізичні ознаки; 2) психічні, що свідчать про інтелект, емоційну й вольову сферу індивіда; 3) соціальні, що характеризують його суспільний статус, професійну належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми тощо [190, с. 62].

Криміналістичну структуру особистості злочинця можна уявити як таку, яка складається з певних елементів, а саме: 1) що містять такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження й стан, сімейний стан і посада, національна й професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості; 2) які визначають рівень розумового розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння; 3) до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички; 4) що

формують психічні процеси, властивості та стани особистості; 5) що складаються із соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо [108, с. 101].

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України має свою специфіку, він пов'язаний з її іншими елементами: обстановкою, способом учинення злочину, предметом злочинного посягання. Особливістю є те, що вчинити злочин може обмежена кількість осіб, зважаючи на складність потрапляння на територію зони відчуження. Для вчинення злочину правопорушник повинен перебувати у зоні відчуження, безумовного відселення. Його перебування може бути законним (туристи, супроводжуючі особи, особи, які працюють у зоні відчуження, правоохоронці) і незаконним (сталкери, особи, які мають злочинний намір).

Слід зважати також на те, що на згаданих територіях продовжують роботу певні об'єкти та організації, що передбачає необхідність перебування там людей. Так, наприклад, на об'єкті «Укриття» люди працюють вахтовим методом, крім того, виконуються роботи, пов'язані із життєзабезпеченням працівників. Загалом, у зоні відчуження постійно перебуває близько 3500 осіб. Наразі у зоні відчуження проживають 119 стихійних поселенців.

М.О. Торбєєв визначає «кримінологічний портрет» радіаційного порушника і зазначає, на тлі загальної характеристики радіаційного злочинця, особа, засуджена за вчинення дій у вигляді порушення вимог режиму радіаційної безпеки, переважно є чоловіком середнього віку, одруженим, на утриманні в якого перебувають малолітні/неповнолітні діти; за критерієм освіти належить до громадян переважно із середньою спеціальною (30,43%) та середньою (35,27%) освітою. Зловмисники з вищою освітою становлять 17,39% від загальної кількості, а особи без освіти – 4,34% відповідно. Велика частка осіб із середньою (та спеціальною) освітою зумовлена тим, що ці особи переважно є мешканцями дрібних населених пунктів, які є сусідніми із Чорнобильською зоною та де кількість громадян з вищою освітою значно менше від населення міст. Крім цього, істотно впливає й фактор зайнятості населення на селі. Цим пояснюється

незначний відсоток місцевих мешканців без освіти взагалі. Варто врахувати й те, що предметом цих злочинів здебільшого є продукти харчування рослинного та тваринного походження (гриби, ягоди, риба) для власного вжитку. Наявність у цьому прошарку зловмисників з вищою освітою частіше за все свідчить про те, що вони не належать до місцевого населення, а специфіка предмета їх злочинів полягає в спробах «промислового» вилову риби та вивозу металобрухту із зони безумовного (обов'язкового) відселення. У цих правопорушників можуть спостерігатися зародки ознак кримінального професіоналізму, оскільки вони з корисливих мотивів систематично займаються незаконною діяльністю [191, с. 75]. М.О. Торбєєв зазначає, що прояви цього злочину (ст. 267-1 КК України) територіально обмежені Чорнобильською зоною безумовного (обов'язкового) відселення, і первинною ознакою виявлення особи такого злочинця є його територіальна належність до цієї зони – місце проживання, місце роботи [191, с. 3].

Наше дослідження частково підтвердило деякі з цих висновків. Але також було встановлено, що злочин вчиняється як особами, які мають відношення до зони відчуження (доступ) – працівники підприємств, службові особи, які мають стосунок до забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки, так і особами, які не проживають, не працюють і не мають стосунку до режимної зони. Вони є мешканцями інших населених пунктів (часто суміжних з зоною відчуження (обов'язкового) відселення, проникають на територію незаконним шляхом.

Як свідчать матеріали правозастосовної практики, у матеріалах кримінальних проваджень не завжди зазначена інформація про підстави перебування особи в зоні відчуження. На нашу думку, це є суттєвим недоліком розслідування, адже таким чином можуть залишитись поза увагою слідства і суду важливі обставини щодо злочинних зв'язків порушника вимог режиму радіаційної безпеки, можливих інших фактів його протиправної діяльності та інших порушень як самого злочинця, так і інших осіб. Тому, вважаємо, що ці обставини підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні.

Важливе значення має інформація про місце роботи, оскільки, по-перше, це пояснює перебування особи у зоні відчуження, по-друге, дає підстави для перевірки фактів змови, можливих співучасників, способів вчинення і приховування злочину.

Наприклад, у судовому рішенні зазначено, що ОСОБА_2, обіймаючи посаду монтажника ТОВ «БК Укрбудмонтаж», знаходячись на території зазначеного товариства, яке розміщено по вул. Радянська, 82-А у м. Чорнобиль Київської області та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №106 від 23 липня 1991 року, відноситься до зони відчуження, завантажив до багажного відділення та задньої частини салону власного автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport» будівельну арматуру вагою 440 кг, з метою переміщення її за межі зони відчуження, до м. Києва [134], у іншому рішенні зазначено, що особа вчинила злочин працюючи на посаді охоронника загону охорони № 3 у ДСП «Чорнобильський спецкомбінат» [132]. Або інший приклад. Перебуваючи на посаді помічника лісничого Косовського лісництва ДСКП «Чорнобильська Пуща», являючись службовою особою, з корисливих мотивів, використовуючи своє службове становище всупереч інтересам служби, маючи на меті перемістити без передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю за межі відчуження деревину на пилораму, що розташована в с. Луговики Поліського району Київської області, з метою розпили на дошки, які в подальшому мав намір передати ОСОБА_3, перебуваючи у 112 кварталі Котовського лісництва на території зони відчуження, дав вказівку своєму підлеглому, трактористу Косовського лісництва ДСКП (Чорнобильська Пуща) ОСОБА_4, завантажити раніше спиляну деревину в ході вибіркової санітарної порубки, та на службовому тракторі перемістити її на територію Котовського лісництва та подальшого перевезення в с. Луговики Поліського району Київської області [20].

Вивчення матеріалів правозастосовної практики дозволило зробити узагальнення про криміналістично значущі ознаки особи злочинця. Так, встановлено, що злочин вчиняють переважно чоловіки 96 %, вік: більше 60 – 16

%, 40–60 років – 47 %, 20–39 років – 32 %, 16–19 років – 4 %, неповнолітні – 1 %; освіта: середня – 48 %, середня спеціальна – 38 %, неповна вища – 4 %, отримують вищу освіту – 3 %, вища – 7 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 63 %, продукти збиральництва – 12 %, харчові продукти – 5 %, риба – 13 %, тварини (полювання) – 4 %, інші – 3 %; місце роботи: має відношення до спеціальних зон – 8 %, не має відношення до спеціальних зон – 46 %, раніше працював у зоні відчуження – 14 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 32 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 53 %, інші місця – 47 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше судимі за такий злочин – 19 %, судимі за інший злочин – 13 %, раніше не судимі – 68 %; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП (Порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони) – 42 %.

Жінки – 4 %, вік: більше 60 – 2 %, 40–60 років – 78 %, 20–39 років – 20 %; освіта: середня – 94 %, середня спеціальна – 3 %, неповна вища – 2 %, вища – 1 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 25 %, продукти збиральництва – 68 %, харчові продукти – 5 %, інші – 2 %; місце роботи: не має відношення до спеціальних зон – 8 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 92 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 93 %, інші місця – 7 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше не судимі; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП – 15 %.

Одноосібно злочин було вчинено у 87 % випадках (вивчені матеріали), групою осіб – 13 %.

Одноосібно переважно вчиняють злочини жителі суміжних територій, які переміщують за межі зони відчуження промислову продукцію (дрібні партії або окремі предмети з кольорового, чорного металу), продукти харчування, продукти

збиральництва. Групою осіб вчиняються вивезення значних за вагою та об'ємом предметів (переважно кольорові метали), зважаючи на особливості пропускнуго режиму, до злочинної діяльності залучаються службові особи. Злочинні дії за сприяння службових осіб можуть вчинятися тривалий період та мати регулярний характер.

Приклад створення стійкого злочинного угруповання для вчинення злочину.

ОСОБА_2 в червні 2010 року організував за взаємною згодою спільно з ОСОБА_10 і ОСОБА_4 та очолив стійке злочинне об'єднання, визначивши необхідну для досягнення загальної злочинної мети кількість учасників групи, а також злочинну спеціалізацію даної групи, при цьому керуючись бажанням спільного здійснення тяжких злочинів на території Київської області, корисливою метою яких було протиправне особисте збагачення, шляхом вчинення викрадень радіоактивних матеріалів на території зони відчуження Чорнобильської АЕС, а саме з пункту захоронення радіоактивно забруднених відходів «Буряківка» Державного спеціалізованого підприємства «Комплекс», що відбувалися систематично, сплановано, і під керівництвом ОСОБА_2

ОСОБА_2, не маючи постійного офіційного місця роботи з метою особистого збагачення вирішив організувати злочинну групу з числа своїх знайомих осіб, які вже вчиняли умисні злочини та не були офіційно працевлаштовані оскільки визначив для себе одним із засобів для існування та отримання матеріальних благ, вчинення тяжких умисних злочинів. Про такий намір він повідомив своїх знайомих, ОСОБА_10 та ОСОБА_4, які схвалили його пропозицію та надали згоду на участь у створюваній ОСОБА_2 організованій групі.

Будучи організатором групи в період з 30.05.10 по 10.09.10, ОСОБА_2 підшукав інших її учасників з числа осіб, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, а також втягнув у злочинну діяльність громадян, що мали намір збагатитись злочинним шляхом, котрі визнаючи його авторитет підкорялись його наказам та приймали участь у злочинах, які вчиняла організована ОСОБА_2 група.

В червні 2010 року ОСОБА_2 запропонував ОСОБА_10 та ОСОБА_4 вступити в злочинне об'єднання, яке він створював, оскільки був з ними особисто знайомий та впевнений в тому, що останні погодяться вступити в організовану ним групу, так як були схильні до вчинення злочинів.

Знаючи про мету створення цієї злочинної групи здійснення викрадання радіоактивних матеріалів, а саме труб виготовлених з мідно-нікелево-залізного сплаву з пункту зберігання радіоактивних відходів «Буряківка» ДСП «Комплекс», та подальшого їх переміщення за межі зони відчуження з метою подальшого збуту на приймальний пункт за грошову винагороду, ОСОБА_11 та ОСОБА_4 увійшли до створеної ОСОБА_2 групи і активно приймали участь в її діяльності і злочинах, які вона вчиняла.

Об'єднання, яке з метою вчинення злочинів по здійсненню викрадень радіоактивних матеріалів, а саме труб з мідно-нікелево-залізного сплаву створив ОСОБА_2, було стійким, що знайшло своє вираження у згуртованості та стабільності. Так, між учасниками організованої групи були постійні внутрішні зв'язки, що виражались у зустрічах та відвідуваннях один одного, спільних діях по вчиненню крадіжок та подальшого збуту викраденого. Для очолюваного ОСОБА_2 об'єднання було характерним обговорення спільних проблем, визначення способів конспірації та прикриття, розподілення сум грошових коштів. За час існування об'єднання між керівником організованої групи ОСОБА_2 та її учасниками ОСОБА_10 та ОСОБА_4 існував високий рівень узгодженості дій та єдині правила поведінки. Усі учасники групи в різних якостях згідно відведених їм ОСОБА_2 ролей приймали участь в її діяльності, а саме: надавали автотранспорт та доставляли її учасників до місць вчинення злочинів, безпосередньо приймали участь у вчиненні крадіжок, вели спостереження за навколишньою місцевістю і обстановкою в момент злочинного посягання, з метою попередження співучасників про можливу небезпеку, збували викрадене майно. В період часу між вчиненням злочинів ОСОБА_2 та інші учасники групи разом проводили дозвілля, вели спільний побут тощо [32].

Практично в усіх матеріалах кримінальних проваджень, які вивчались в межах дослідження, містились відомості, які збирає слідчий на вимогу п.4. ч. 1 ст. 91 КПК України, зазвичай це – довідки медичних установ про облік у лікаря нарколога і психіатра, характеристики за місцем проживання, роботи, довідки про склад сім'ї, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, посвідчення постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС та ін. Проте не в усіх випадках цього достатньо для формування повного уявлення про особу злочинця, та визначення її зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики.

Отже, криміналістичне вивчення особи злочинця під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, крім з'ясування обов'язкових характеристик, має включати встановлення низки специфічних даних, що стосуються такої особи. До основних з них ми віднесли: підстави перебування особи в зоні відчуження, потенційні можливості доступу до предметів злочинного посягання та їх переміщення за межі зони відчуження, зв'язки правопорушника з особами, які працюють (працювали раніше) в зоні відчуження та іншими особами, які можуть бути зацікавлені у здійсненні злочинних дій, факти вчинення аналогічних правопорушень у минулому, мотивація злочинної діяльності.

Висновки до розділу 1

Законодавство країн, на території яких є зони відчуження внаслідок аварії на ЧАЕС має спільні риси за наступними ознаками: визначено класифікацію спеціальних зон, види діяльності, які дозволені/заборонені на цих територіях, порядок перебування людей, умови дозвільної діяльності. У Україні і Республіці Білорусь діють спеціальні закони про правовий режим радіаційно забруднених територій. В Японії до аварії на АЕС «Фукусіма-1» нормативне регулювання ядерної і радіаційної безпеки переважно було орієнтоване на визначення і забезпечення загальнобезпечових заходів, порядок діяльності органів виконавчої влади та операторів щодо експлуатації АЕС, питання обігу ядерних матеріалів.

Після аварії було внесено низку змін до законодавства на усіх рівнях, створено спеціальний орган – Агентство з ядерного регулювання. У нормативній роботі головним орієнтиром стало міжнародне законодавство та досвід України, Республіки Білорусь, Російської Федерації.

Відповідно до офіційної статистики, найбільша кількість злочинів, які вчиняються на території зони відчуження, обов'язкового (безумовного) відселення – порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ст. 267-1 КК України).

Як самостійна наукова проблема, методика розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки раніше не розглядалась, проте науковці звертались до окремих питань відповідної тематики у межах інших досліджень: О.В. Маслюк «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2008), О.О. Мілевський «Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні» (2013). Кримінологічні проблеми розглядали: Я.О. Леляк «Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження» (2015), М.О. Торбєєв «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2019).

Особливості порушення вимог режиму радіаційної безпеки виявляються у способі і обставинці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках, недоліках охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію.

Потенційна небезпека збільшення кількості таких правопорушень зумовлена тим, що на території зони відчуження залишається велика кількість об'єктів, що можуть бути предметами злочинного посягання, а природні ресурси відновлюються і часто внаслідок неналежної охорони є доступними і у достатку.

Існує латентна складова цих злочинів, а також поширена невиправдана практика розгляду правопорушень, які мають ознаки кримінальних, у порядку адміністративного судочинства. Аналіз правозастосовної практики показав низку недоліків у діяльності органів досудового розслідування, насамперед щодо організації та визначення тактики розслідування залежно від слідчих ситуацій

початкового етапу, визначення обставин, що підлягають доказуванню, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань.

Обстановка учинення злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, характеризується особливими фізико-географічними, організаційними (управлінськими) та соціальними умовами певної території (зони відчуження), що впливає на формування механізму злочинної діяльності та слідової картини.

До обстановки вчинення злочину віднесено відомості про: географічне положення зони відчуження і безумовного (обов'язкового відселення); маршрути, які офіційно функціонують в зоні відчуження; контрольно-пропускні пункти; підприємства та об'єкти, які знаходяться на території режимної зони; земельні, водні, лісові ресурси; кількість людей, що перебувають (можуть перебувати) в зоні на законних підставах (працівники, правоохоронці, відвідувачі), стихійних поселенців (самоселів).

Окремим елементом обстановки визначено забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки у зони відчуження та на об'єктах у її межах, що включає особливості та недоліки організації охорони правопорядку, наявність вразливих місць, що дозволяють безконтрольне проникнення в зону відчуження, стан контрольно-пропускної роботи, а також стан контролю за діяльністю (виробничою, науково-дослідною, господарською та ін.) на території зони і на суміжних територіях, інтенсивність такої діяльності, роботи, що проводяться в районі межі зони відчуження за участю інших країн (наприклад, Республіка Білорусь).

Визначено типові дії правопорушників, що складають спосіб учинення злочину: виникнення злочинного задуму; підготовка до учинення злочину; перетин кордону зони відчуження; придбання предмета злочинного посягання; переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження; розпорядження предметом злочинного посягання за межами зони відчуження; приховування слідів злочинної діяльності.

Предмети злочинного посягання (металобрухт, деревина, ягоди, рослини, гриби, риба, тварини) можуть бути придбані шляхом знахідки, викрадення,

обміну, збиральництва та ін. Для переміщення за межі зони відчуження заборонені будь-які предмети та об'єкти без спеціального дозволу, проте для розслідування має значення які саме це предмети. Зокрема, якщо це радіоактивні матеріали, то дії особи, крім порушення вимог режиму радіаційної безпеки, також кваліфікуватимуться за іншим статтями КК України.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики пов'язаний з обстановкою, способом учинення злочину, предметом злочинного посягання. Встановлено, що злочин вчиняється як особами, які мають відношення (доступ) до зони відчуження – працівники підприємств, службові особи, які мають стосунок до забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки, так і особами, які не проживають, не працюють і не мають стосунку до режимної зони – мешканці інших населених пунктів (часто суміжних з зоною відчуження (обов'язкового) відселення, які потрапляють на територію незаконним шляхом.

Одноосібно переважно вчиняють злочини жителі суміжних територій, які переміщують за межі зони відчуження промислову продукцію (дрібні партії або окремі предмети з кольорового, чорного металу), продукти харчування, продукти збиральництва. Групою осіб вчиняються вивезення значних за вагою та об'ємом предметів (переважно металобрухт), зважаючи на особливості організації пропускного режиму, до злочинної діяльності залучаються службові особи. Злочинні дії за сприяння службових осіб можуть вчинятися тривалий період та мати регулярний характер.

Знаряддям вчинення злочину зазвичай є транспорт: автомобільний, гужовий, велосипед або інші засоби: санчата, візки. Правопорушники використовують металошукачі, лопати, пристосування для розрізання металу, дерева тощо.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Вирішення завдань розслідування за допомогою ситуаційного підходу – поширений та виправданий практикою метод аналітичної та практичної роботи слідчого, що дозволяє максимально урахувати всі важливі обставини події і провадження на різних етапах розслідування та прямо застосувати наукові розробки до його певних ситуацій та умов. Формування типових слідчих ситуацій розслідування відбуваються на основі вивчення матеріалів правозастосовної практики і є складовою практично усіх криміналістичних методик.

Основу ситуаційного підходу становить слідча ситуація, яку формують різні чинники та обставини, що виникли на певний момент розслідування, до кожної такої ситуації застосовується інструментарій, що передбачає визначення доцільності проведення процесуальних дій, їх черговість та зміст.

У спеціальній літературі описано умови виникнення слідчих ситуацій. Так, зазначається, що під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників формуються умови, сукупність яких становить слідчу ситуацію. Об'єктивними чинниками виступають:

- наявність і характер доказової та орієнтуючої інформації, яка є в розпорядженні слідчого. Це залежить від механізму розслідуваної події та умов виникнення її слідів у навколишньому середовищі;

- наявність і стійкість існування ще не використаних джерел доказової інформації та надійних каналів надходження орієнтуючої інформації;

- інтенсивність процесів зникнення доказів і сила чинників, які впливають на ці процеси;

- наявність у даний момент у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів, часу і можливість їх оптимального використання;

- існуюча в даний момент кримінально-правова оцінка розслідуваної події.

Суб'єктивними чинниками, що впливають на формування слідчої ситуації є:

- психологічний стан осіб, які фігурують у розслідуваній кримінальній справі;

- психологічний стан слідчого, рівень його знань і вмінь, практичний досвід, здатність приймати і реалізовувати рішення в екстремальних умовах;

- протидія встановленню істини з боку злочинця та його зв'язків, а іноді потерпілого і свідків;

- сприятливий (безконфліктний) перебіг розслідування;

- зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації в бажану сторону;

- наслідки помилкових дій слідчого, оперативного працівника, експерта, понять;

- наслідки розголошення даних досудового розслідування;

- непередбачені дії потерпілого або осіб, не причетних до розслідуваної події. Поєднання і результати впливу перерахованих чинників зумовлюють індивідуальність слідчої ситуації в момент розслідування, її зміст, тобто конкретну сукупність умов, у яких доводиться або доведеться діяти слідчому. І. Ф. Герасимов вдало називає їх компонентами слідчої ситуації [18, с. 195; 34 с. 171].

В.П. Бахін пропонує визначати слідчі ситуації у широкому і вузькому значеннях. Сутність слідчої ситуації полягає у тому, що у широкому розумінні вона являє собою сукупність усіх умов, які впливають на розслідування та визначальні його особливості, у вузькому – характеристику інформаційних даних, які має слідство на конкретному етапі розслідування [9; с. 196–197].

Науковці також пропонують класифікації слідчих ситуацій за різними критеріями. Наприклад,

- за обсягом функціонування: глобальні (загальні та типові) та локальні (конкретні, специфічні, атипові);

- за сферою функціонування: слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові;
- відповідно до процесу ситуаційного розвитку; стратегічні, тактичні, організаційні;
- за етапами розслідування: дослідчої перевірки; початкового етапу розслідування; наступних етапів розслідування; – за ступенем достовірності відображення стану розслідування: адекватні та неадекватні;
- за характеристикою інформаційної основи ситуації: проблемні та прості;
- за часом функціонування – довготривалі, короткотривалі;
- за прогностичною ознакою: передбачувані, непередбачувані;
- за ступенем безперервного функціонування: перманентні, тимчасові;
- за динамічною характеристикою: пульсуючі, злагоджені;
- за сферою ситуативного забезпечення – техніко-криміналістичні, методико-криміналістичні [102, с. 174].

О.О. Мілевський визначає наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України: 1) особу затримано при спробі переміщення за межі зони відчуження певних об'єктів без надання дозволу або проведення дозиметричного контролю, а також при їх збуті; 2) затримано особу (зокрема, й службову), у якої (у тому числі в належному їй приміщенні, автомобілі) виявлені радіоактивні матеріали у будь-якому фізичному стані, за походженням із Чорнобильської зони відчуження, без відповідного дозволу; 3) радіоактивні матеріали або об'єкти, перераховані у ст. 267-1 КК України, знайдені в певному місці, на певній місцевості, свідчать про наміри переміщення їх за межі зони, але не встановлено особу, яка здійснила таке приготування; 4) виявлено факт незаконної вирубки лісу або особу затримано на місці вчинення даного діяння; 5) виявлено факт викрадення радіоактивних матеріалів на відповідних державних спеціалізованих підприємствах (наприклад, ДСП «Чорнобильська АЕС»); 6) по периметру території зони відчуження виявлено факт крадіжки об'єктів, що належать до кольорового металу або мають його елементи [111, с. 112].

Власні результати вивчення емпіричних даних переважно підтвердили наведені положення, проте не точно співпадають з ними, адже, на відміну від роботи О.О. Мілевського, який вивчав проблему розслідування злочинів, що вчиняються на території Чорнобильської зони в цілому, предметом нашого дослідження є саме порушення вимог режиму радіаційної безпеки, що передбачає конкретизацію напряму наукового дослідження, а отже ретельне його опрацювання.

Типовим слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки ми визначили наступні.

1. Особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (в обхід КПП, через КПП).

Завданнями розслідування у цій ситуації є встановлення місця та способу учинення злочину, підстав перебування у зоні відчуження, обізнаності про заборону перебування та переміщення предметів за межі зони без дозволу, способу і часу перетину кордону, виявлення причетних до злочинної діяльності осіб, з'ясування можливих планів щодо інших епізодів злочинної діяльності та таких фактів у минулому, з'ясування характеристик предмета злочинного посягання (зокрема, щодо ймовірної належності до радіоактивних матеріалів).

У цій ситуації доцільно проводити такі процесуальні дії:

Огляд (місця події, документів, предмета злочинного посягання, транспортного засобу).

Дозиметричне вимірювання.

Винесення постанови про визнання речовими доказами предмета злочинного посягання, знарядь злочину та транспортного засобу (за потребою).

Арешт майна (за потреби).

Приклад. У клопотанні про накладення арешту на майно а саме: тимчасово вилученого мотоциклу марки «МТ-9», без номерних знаків, який ОСОБА_3, використовував для вчинення кримінального правопорушення та який, згідно показань останнього належить ОСОБА_4, слідчий посилається на те, що 22.11.2017 року працівниками ВП зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в

Київській області під час відпрацювання території зони відчуження, на лісовій дорозі 221 лісового кварталу Опачицького лісництва ДСП «Північна Пуща», було виявлено ОСОБА_3, який на мотоциклі марки «МТ-9» без номерних знаків намагався перемістити за межі вказаної зони без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю об'єкти промислової продукції у вигляді металевих виробів сільськогосподарського призначення, загальною вагою 178 кг, з метою збуту. В ході огляду місця події, вказаний мотоцикл було вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області, який згідно письмових пояснень ОСОБА_3 вищевказаний мотоцикл належить його брату ОСОБА_4.

У зв'язку з вищевикладеним, та тим, що вилучений мотоцикл є засобом вчинення злочину, має значення у даному кримінальному провадженні, оскільки зберіг на собі сліди злочину, незастосування такого заходу як арешт майна може призвести до його зникнення, втрати або пошкодження чи видозмінення технічних характеристик, просив застосувати арешт до вилученого мотоцикла [197].

Допит.

Тимчасовий доступ до речей і документів (журнали обліку в'їзду і виїзду через КПП, документи Сектору режиму, фізичного захисту та мобілізаційної роботи (щодо видачі дозволів на право переміщення об'єктів за межі зони), провайдерів стільникового зв'язку).

Приклад. Ухвалою суду було задоволено клопотання прокурора про тимчасовий доступ до документів, які містять охоронювану законом таємницю: щодо абонентського номеру НОМЕР_1, а саме: про абонента, зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, маршрутів передавання, із зазначенням дати та часу з'єднання, тривалості та вартості розмови, місця знаходження абонента на час проведення телефонних розмов, адресу розташування базової станції; IMEI телефону, тип з'єднання (вхідні та вихідні дзвінки, SMS, MMS, GPRS, переадресація); дату, час та тривалість з'єднання; ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання (абонента А)

(абонентський, серійний, ICCID, IMSI номери сім-картки, IMEI); ідентифікаційні ознаки терміналу, з яким відбувається сеанс зв'язку (абонент Б), з'єднання нульової тривалості, відомості щодо абонентських номерів, які обслуговуються на умовах контрактних сервісів, що містять інформацію за 26.07.2018.

Органом досудового розслідування ОСОБА_3, ОСОБА_1 та ОСОБА_2 обвинувачується у тому, що 26.07.2018, близько 6-ї години ранку, вони в обхід контрольно-перепускних пунктів поліції, встановлених по периметру зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, в районі с. Нові Соколи, Іванківського р-ну, Київської області через прорив у дротяній огорожі, пішки незаконно проникли на територію лісового кварталу № 150 Дитятківського лісництва ДСП «Північна Пуща», який відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 106 від 23.07.1991, відноситься до зони відчуження, де у період часу з 06 год. 30 хв. до 11 год. 30 хв. спільно зібрали три корзини лісових ягід чорниці, загальною вагою 35 кг, та у порушення ч.4 ст.12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», вчинили замах на їх переміщення за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю у с. Старі Соколи, Іванківського району, Київської області, для особистих потреб, тобто для споживання в їжу.

Проте, 26.07.2018, о 12 год. 00 хв. на території зони відчуження біля дротяної огорожі периметру зони відчуження в районі с. Старі Соколи, їх було виявлено поліцейськими, а три корзини з лісовими ягодами чорниці, загальною вагою 35 кг, вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області. В судовому засіданні обвинувачені ОСОБА_1 та ОСОБА_2 повідомили, що обвинувачений ОСОБА_3 26.07.2018 не збирав з ними лісові ягоди - чорниці на території зони відчуження, не намагався їх винести та не переміщував за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю. Після збирання ягід вони зателефонували ОСОБА_3 з свого мобільного телефону оператор мобільного

зв'язку ПрАТ «ВФ Україна», точний номер не пам'ятають, для того щоб останній допоміг їм нести їх особисті речі.

Вивченням матеріалів кримінального провадження встановлено, що в поясненнях ОСОБА_1 зазначений номер мобільного зв'язку НОМЕР_1 оператора мобільного зв'язку ПрАТ «ВФ Україна» [195].

Приклад. Слідчий у клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів: до серверу ДСП «Екоцентр», посилається на те, що на робочій телефон прокурора Чорнобильського відділу прокуратури Київської області від невідомої особи надійшло повідомлення про те, що 21.12.2017 року близько 08 години 30 хвилин через КПП «Дитятки» за межі зони відчуження в автомобілі марки ГАЗ 2131 «Волга» д.н.з. НОМЕР_1 невстановленими особами вивезено радіоактивні матеріали.

В ході досудового розслідування при проведенні огляду місця події встановлено, що пункт дозиметричного контролю «Дитятки» ДСП «Екоцентр» обладнаний камерами спостереження, відеоматеріали з яких зберігаються на сервері, що знаходиться у володінні ДСП «Екоцентр», тому постає необхідність тимчасового доступу до цього серверу з можливістю виготовлення копій відеозапису, що є можливим лише на підставі ухвали слідчого судді. Інформація, яка є на цих відеозаписах, має суттєве значення у кримінальному провадженні, може містити інформацію про осіб, яким відомі обставин вчинення правопорушення, чи відомості про осіб, які його вчинили, і можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні [198].

На підставі ч.7 ст. 163 КПК України дати розпорядження посадовим особам ДСП «Екоцентр» про надання можливості виготовлення копії відеозапису на оптичний цифровий носій.

Проведення експертиз (залежно від обставин провадження).

Слідчий експеримент.

2. Особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності. Зазвичай, це придбання предмета злочинного посягання та його

підготовка до переміщення за межі зони (розрізання металу, демонтаж конструкцій, викопування труб, збиральництво тощо).

Завданнями розслідування є з'ясування підстав перебування особи в зоні відчуження, способу, місця і часу перетину кордону, обізнаності про місце знаходження предмета злочинного посягання, обізнаності про заборону перебування в зоні відчуження та переміщення за її межі будь-яких предметів без спеціального дозволу, мети дій щодо придбання предмета злочинного посягання та його подальшого використання (продаж, власні потреби, дарування, обмін тощо), встановлення часу, місця, способу перетину кордону режимної території, з'ясування можливих попередніх фактів протиправної діяльності.

Доцільно проводити такі процесуальні дії:

Огляд місця події.

Допит (правопорушник, особи, які його затримали).

Арешт майна (за потреби).

Приклад. Слідчий в судовому засіданні мотивував своє клопотання тим, що 04.12.2017 року, близько 14 год. 00 хв. працівниками поліції під час патрулювання території зони безумовного (обов'язкового) відселення на автодорозі Поліське-Рагівка було виявлено автомобіль НОМЕР_1 із саморобним причепом навантаженим металевими виробами побутового призначення загальною вагою 274 кг, які ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_3 та ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_4 намагалися перемістити за межі вказаної зони без надання передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю у с. Рагівка, Поліського р-ну, Київської області для збуту.

Виїздом слідчо-оперативної групи на місце події було оглянуто вказаний автомобіль НОМЕР_1 із саморобним причепом навантаженим металевими виробами побутового призначення, які було вилучено до Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області, що було відображено у протоколі огляду місця події та ілюстративній таблиці до нього. Документів про державну реєстрацію автомобіля НОМЕР_1 із саморобним причепом без

номерних знаків жоден із учасників події не надав, проте при дачі первинних показань було встановлено, що автомобіль та причіп належать жителю ІНФОРМАЦІЯ_5 ОСОБА_7.

Відповідно до ч. 7 [ст. 237 КПК України](#) вилучений під час огляду автомобіль НОМЕР_2 із саморобним причепом, без номерних знаків, відносяться до тимчасово вилученого майна.

Відповідно до [ст. 98 КПК України](#) вилучений під час огляду автомобіль НОМЕР_2 із саморобним причепом є речовими доказами у кримінальному провадженні, оскільки були засобом для вчинення злочину.

Автомобіль марки «ЗАЗ», д.н.з. НОМЕР_3 із саморобним причепом без номерних знаків мають значення для кримінального провадження, оскільки зберегли на собі сліди злочину. Незастосування такого заходу забезпечення даного кримінального провадження, як арешт автомобіля НОМЕР_2 із саморобним причепом без номерного знаку, може призвести до його зникнення, втрати або пошкодження чи видозмінення технічних характеристик або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню [199].

Тимчасовий доступ до речей і документів.

Приклад. Слідчий мотивує клопотання тим, що 18 лютого 2017 року близько 15 год. 45 хв., під час патрулювання території зони безумовного (обовязкового) відселення, в лісовому масиві в районі відселеного села ОСОБА_4 зони безумовного (обовязкового) відселення, були виявлені громадяни ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 з мисливською зброєю різних калібрів, які намагалися перемістити за межі зони безумовного (обовязкового) відселення чотири пакети з розділеним мясом дикої тварини.

За даним фактом 19 лютого 2017 року розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.[15](#), ч.1 ст.[267-1 КК України](#).

В ході досудового розслідування було встановлено, що затримані громадяни ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10,

ОСОБА_11, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 вважали, що перебували за межами зони безумовного (обовязкового) відселення, а тому не вчиняли будь якого правопорушення. В той же час слідством встановлено, що частина затриманих громадян на той момент користувалася телефонами, а саме: ОСОБА_7 13.06.1969 р-н. використовував телефон з номером +380967893111, ОСОБА_12 31.10.1961 р-н використовував телефон з номером +380689838804, ОСОБА_6 20.11.1975 р-н. використовував телефон з номером +380674439119, ОСОБА_8 19.08.1972 р-н використовував телефон з номером +380679357909, ОСОБА_5 10.05.1962 р-н використовував телефон з номером +380980743070, ОСОБА_13, 26.05.1979 р-н використовував телефон з номером +380977322895, ОСОБА_9 використовував телефон з номером +380987957624.

Враховуючи зазначене, слідчий вважає, що інформація про вхідні та вихідні дзвінки на дані номери абонентів, з привязкою до базових станцій дасть змогу слідству встановити точне місце перебування вище вказаних громадян на момент їх перебування та затримання в зоні безумовного (обовязкового) відселення. Оскільки існує реальна загроза зміни або знищення даної інформації, то розгляд даного клопотання просить провести без виклику особи, у володінні якої вони знаходиться [200].

Проведення експертизи (за потреби).

Слідчий експеримент.

3. Особу затримано у іншому місці поза межами зони відчуження (одразу після перетину кордону, за місцем проживання, на пункті прийомі металообробки, у транспорті тощо). У цій ситуації важливе значення має з'ясування можливої причетності інших осіб до злочинної діяльності, особливо у випадку перетину кордону зони відчуження через КПП. Потрібно встановити час, місце, спосіб перетину кордону в обидві сторони та підстави перебування у зоні відчуження, обізнаність про обмеження і заборони, що діють в зоні відчуження та про місце знаходження предмета злочинного посягання, місце, час і спосіб придбання предмета злочинного посягання, обставини переміщення предмета злочинного

посягання за меж зони, наміри щодо розпорядження предметом злочинного посягання.

Система процесуальних дій:

Ознайомлення з рапортом уповноважених осіб.

Огляд місця події, документів.

Запити (належність певного місця до зони відчуження, надання дозволу на переміщення певних предметів, видача перепустки певній особі, інформація про час перетину кордону режимної зони певної особи, транспортного засобу, проходження дозиметричного контролю).

Допит (правопорушник, свідки: особи, які затримали, працівники пункту прийому металобрухту, родичі, сусіди, особи, які несли службу на КПП, здійснювали дозиметричний контроль).

Проведення експертизи

Обшук (за потреби)

Слідчий експеримент.

4. Виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення (схованка, відкрита місцевість, будівлі, споруди тощо). Завданнями розслідування є встановлення осіб, які здійснили такі дії та їх мету.

Процесуальні дії:

Огляд місця події.

Допит осіб, які виявили підготовлені предмети, можливих свідків (осіб, які працюють в зоні відчуження, стихійних поселенців).

Проведення експертиз.

Як було зазначено, важливе значення має з'ясування підстав перебування особи у зоні відчуження. Такі підстави можуть бути законними (перепустка, дозвіл) та незаконними (підроблені або недійсні документи, перетин кордону без документів в обхід КПП). Зазвичай достатньо провести огляд документів та з'ясувати порядок їх отримання, чинність та інші обставини, що потрібні для встановлення законності або незаконності перебування особи у зоні відчуження, проте на практиці можуть виникнути випадки, коли з'ясування підстав

перебування особи на території режимної зони потребує ретельної уваги. Особливо, якщо є підстави вважати, що до злочинної діяльності причетні інші особи і має місце конфліктна ситуація або є ризик її виникнення. У таких випадках слідчий заздалегідь має встановити ці обставини та вжити заходи щодо закріплення доказів.

Як приклад можливого алгоритму встановлення підстав перебування особи на території зони відчуження можна навести наступне судове рішення, у якому досліджуються матеріали досудового розслідування щодо встановлення згаданих підстав.

В судовому засіданні встановлено, що ОСОБА_1 прибув на КПП «Семиходи» та виявив, що забув дома електронну карту-перепустку (ЕКП), яка дає право проходу на охоронювану територію підприємства, де знаходилося робоче місце позивача. Пред'явивши працівнику охорони на КПП «Семиходи» свою стару перепустку, позивач пройшов до адміністративно-побутового корпусу № 1, звідки зателефонував безпосередньо начальнику зміни станції і намагався вирішити питання про його похід до свого робочого місця без ЕКП. Через деякий час помічник чергового коменданта йому повідомив, що він повинен звернутися до свого безпосереднього начальника. Після цього ОСОБА_1. зателефонував своєму безпосередньому начальнику – майстру цеху, і повідомив його про те, що він повертається до м. Славутича за ЕКП. Того ж дня ОСОБА_1. прибув на роботу об 11 годині 4 хвилини, тобто був відсутній на роботі протягом 3 годин і 19 хвилин, що підтверджується роздрукованою довідкою статистики проходів через засоби доступу АСКДП.

Порядок допуску працівників на ДСП «ЧАЕС» регулюється Положенням про контрольно-пропускний режим на КПП «Семиходи» та охоронюваних зовнішніх об'єктах ЧАЕС, 64 П-С, затвердженим директором ДСП «ЧАЕС» 16.01.2004 року та Інструкцією про пропускний, внутрішньооб'єктовий режим та роботу бюро перепусток на ЧАЕС, 62Е-С, затвердженою директором ДСП «ЧАЕС» 01.07.2005 року.

Відповідно до п.3.2.7 Положення 64 П-С, у виключних випадках, у разі прибуття на КПП «Семиходи» працівника ДСП «ЧАЕС», що забув свій пропуск, який дає право проходу через КПП, працівник по телефону повідомляє начальника цеху або його заступника про відсутність пропуску, а вже вони – начальника зміни станції, який повідомляє позитивне чи негативне рішення про допуск працівника через КПП. На підставі позитивного рішення начальника зміни станції, який вирішує питання про допуск працівника через КПП, працівник КПП робить відповідні записи у спеціальному журналі, попереджує працівника про порушення їм звичайного порядку проходу через КПП і дозволяє прохід працівника через КПП. Про пропуск працівника співробітник КПП передає інформацію у відділ режиму та фізичного захисту ЧАЕС для прийняття до працівника заходів впливу за порушення звичайного порядку проходу через КПП.

Як вбачається з розділу 3 Інструкції 62 Е-С прохід працівника ДСП «ЧАЕС», що не має перепустки, здійснюється за загальними правилами проходу відвідувачів. Тобто службовою запискою начальник цеху або його заступник повідомляють бюро перепусток про згоду на прохід працівника і призначають особу, що буде супроводжувати його на території ЧАЕС та нести відповідальність за порядок проходження КПП. На підставі службової записки, працівнику видається електронна картка пропуск «Відвідувач», що фіксується у відповідному журналі і у супроводі відповідальної особи він проходить на своє робоче місце.

Як видно з кваліфікаційної характеристики позивача, копія якої долучена до справи, в обсяг його знань не входить знання вищевказаного Положення та Інструкції.

При видачі електронно-контрольної перепустки (ЕКП) 29.07.2002 року з позивачем було проведено інструктаж, про що відмічено в картці обліку видачі ЕКП, копія якої долучена до матеріалів справи, але вищевказані Положення та Інструкція були прийняті значно пізніше. Крім того, представником відповідача не надано суду доказів, які підтверджували те, що ОСОБА_1. ознайомлений з цим Положенням та Інструкцією.

Твердження представника відповідача про те, що позивач взагалі не перебував на території ДСП «ЧАЕС» 26.10.2006 року в період часу з 7.45 годин до 11.04 години, оскільки відсутній запис в «Журналі обліку порушень контрольно-пропускного режиму і радіаційної безпеки КПП «Семиходи» та «Журналу отримання перепусток КПП «Семиходи», спростовуються перепусткою, копія якої долучена до матеріалів справи, яка не була вилучена у позивача при заміні на ЕКП. Крім того, свідок ОСОБА_6 – помічник чергового коменданта, у судовому засіданні показав, що він бачив позивача біля входу в адміністративно-побутовий корпус № 1 ДСП ЧАЕС 26.10.2006 року у період з 7 годин 30 хвилин до 8 годин.

Згідно показань свідка ОСОБА_7. 26.10.2006 року о 7 годині 50 хвилин йому зателефонував позивач та повідомив, що забув перепустку, і оскільки він телефонував начальнику зміни станції, в службу режиму фізичного захисту, але від них не надійшло ніякої відповіді, тому він повертається за перепусткою в м.Славутич [180].

Наведене рішення ілюструє порядок дій різних суб'єктів щодо забезпечення режиму радіаційної безпеки, перелік та зміст документів (нормативні документи, журнали, види перепусток) та орієнтує про коло осіб, які можуть бути допитані з метою з'ясування обставин перебування особи у зоні відчуження.

Визначений перелік типових слідчих ситуацій не є вичерпним, оскільки на практиці можуть виникати інші ситуації. Тут ми визначили лише типові (найбільш поширені) з них. Так, наприклад, під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень, було встановлено декілька випадків анонімних повідомлень до уповноважених органів про намір певних осіб здійснити переміщення певних об'єктів за межі зони. У всіх випадках мало місце відповідне реагування та було затримано правопорушників. У якості самостійної слідчої ситуації такі випадки не виокремлювались, оскільки вони є одиничними, а відповідний алгоритм дій слідчого розкрито у межах інших слідчих ситуацій.

2.2. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У криміналістичних дослідженнях, присвячених проблемам методики розслідування, традиційно визначають та вивчають обставини, які підлягають доказуванню. Вживається також конструкція «обставини, які підлягають встановленню» з метою акцентування на криміналістичному підході до визначення таких обставин і розкриття їх змісту. У цій роботі ми використовували термінологію КПК України, а також орієнтувались на предмет доказування, визначений у кримінальному процесуальному законі, проте формування переліку обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, насамперед, відбувалось із урахуванням особливостей учинення і розслідування цих злочинів, що ми вважаємо основою криміналістичного підходу.

Що стосується співвідношення криміналістичної характеристики та обставин, що підлягають доказуванню, то ми підтримуємо позицію М.В. Салтевського про те, що структуру криміналістичної характеристики не можна ототожнювати з обставинами, що підлягають доказуванню. Усі елементи предмета доказування не можуть бути охоплені елементами криміналістичної характеристики, які в основному описують типові властивості та ознаки злочину, проте їх поєднання допускається [181, с. 419].

Отже, у ст. 91 КПК України визначено перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, їх ми взяли за основу для формування криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України.

У підрозділі, присвяченому криміналістичній характеристиці, у контексті обстановки учинення злочину ми зробити висновки щодо значення часу та місця учинення злочину, як самостійний елемент, визначили спосіб злочинної діяльності.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики дозволило виявити певні недоліки, пов'язані із доказуванням події кримінального правопорушення зокрема щодо встановлення підстав перебування особи у зоні відчуження. Для притягнення особи до адміністративної відповідальності достатньо незаконного перетину периметру режимної території, для притягнення до кримінальної відповідальності не має значення за яких підстав особа перебуває в зоні відчуження (тобто, особа перебуваючи на законних підставах в зоні відчуження може учинити злочин). Проте криміналістичне значення цих обставин значне. З'ясування підстав перебування в зоні відчуження у окремих випадках сприяє висуненню слідчих версій щодо можливого учинення інших злочинів (у тому числі з незаконним використанням радіоактивних речовин), визначення способу (його складових) учинення злочину, встановлення можливих співучасників, виявлення стійкої та триваючої злочинної діяльності тощо. Особливу увагу потрібно приділяти випадкам учинення злочину особами, які працюють в зоні відчуження або за сприяння таких осіб.

Приклад. Під час патрулювання території зони відчуження, на санперепускнику «Семиходи» ДСП «Чорнобильська АЕС», було виявлено гр.ОСОБА_1, який в двох речових сумках намагався перемістити без передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю за межі зони відчуження вироби з металу. В ході досудового розслідування встановлено, що на підставі заявки МПП Агропромфірми «Мрія» ОСОБА_1 06.07.2017 року було видано разову перепустку «Р-7» з терміном дії до 30.07.2017 року, проте слідством не здобуто жодних даних з приводу того, що ОСОБА_1 виконував будь-які роботи на території зони відчуження. На даний час у кримінальному провадженні виникла необхідність у підтвердженні, або ж спростуванні факту перебування ОСОБА_1 на території зони відчуження за період з моменту видачі йому перепустки і до моменту виявлення останнього при спробі перемістити металеві вироби за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу та проведення дозиметричного контролю. Крім того, встановлено, що ОСОБА_1 користується мобільним телефоном з номером НОМЕР_1, який

належить оператору стільникового зв'язку ПрАТ «МТС Україна». Тому прокурор заявила клопотання про надання тимчасового доступу до речей та документів, а саме: тимчасовий доступ до інформації про вхідні та вихідні дзвінки абонента НОМЕР_1 з прив'язкою до базових станцій за період з 00 год. 00 хв. 03.07.2017 року і до 15 год. 00 хв. 28.07.2017 року [201].

Для встановлення підстав перебування особи в зоні відчуження потрібно мати уявлення про нормативний порядок отримання відповідного дозволу (їх види, термін дії, порядок отримання, продовження), діяльність щодо забезпечення контрольно-пропускнуго режиму, організацію охоронюваних заходів.

У наказі МНС від 2 листопада 2011 року № 1157 зазначено про суб'єктів (відвідувачів), які можуть отримати дозвіл потрапити у зону відчуження, а також обмеження для відвідування (медичні показники, від до 18 років, причетність до терористичної діяльності). У документі йдеться механізм організації відвідування робочими групами, комісіями, утвореними за рішеннями Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, та окремими посадовими особами органів державної влади, громадянами України, іноземними делегаціями, іноземцями та особами без громадянства ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення та забезпечення дотримання правил радіаційної безпеки під час перебування відвідувачів на зазначеній території.

Організація відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення здійснюється Державним агентством України з управління зоною відчуження [161].

Для зазначених суб'єктів передбачено різний порядок отримання дозволу: групові та індивідуальні.

Єдиний правомірний порядок потрапляння до зони відчуження – проходження контрольно-пропускнуго режиму у визначених місцях за відповідною перепусткою.

Інформація відвідувачів фіксується у Книзі обліку відвідувань зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення (відповідний витяг, за потреби, слугуватиме доказом законного перебування особи у зоні).

Контрольно-пропускний режим (на автомобільних, водних, повітряних, залізничних шляхах) обов'язковий для людей, транспортних засобів, вантажів в обох напрямках – прибуття до режимної зони та її залишення її меж.

Контрольно-пропускний режим передбачає організаційні, адміністративні та технічні заходи. Документальне відображення результатів їх здійснення може мати доказове значення у кримінальному провадженні.

Для проходу (проїзду) в зону громадян встановлюються такі перепустки: «Скрізь» (Ф-1), «Чорнобиль» (Ф-2), «Тимчасовий» (Ф-6), «Разовий» (Ф-7), «Посвідчення особи», а для проїзду транспортних засобів: 2-А, 3-А, 4-А. [168].

За документами, що посвідчують особу, але без оформлення перепусток у зону проходять (проїжджають) службові особи, перелік яких визначає уповноважений орган [168].

Для транспортних засобів передбачено особливі умови проїзду до зони: у водія має бути дорожній лист (в ньому вказується пункт призначення, дозволений маршрут), водій та супроводжуючі особи отримують разові перепустки

Група працівників проходить (проїжджає) в зону або із зони за перепусткою, оформленою на ім'я керівника бригади (групи), з доданням списку осіб, які входять до бригади (групи).

При звільненні чи вибутті працівника на інше місце роботи перепустка здається на КПП або в бюро перепусток, у такому випадку обґрунтуванням для виїзду із зони є запис в трудовій книжці про розірвання трудових відносин.

Ввіз у зону вантажів здійснюється за відповідно оформленими супроводжуючими документами. Документами, що дають право на вивіз вантажу із зони, є товарно-транспортна накладна єдиного зразка з відміткою служби дозиметричного контролю зони відчуження або служби цивільної оборони зони безумовного (обов'язкового) відселення про загальний дозиметричний контроль транспорту та вантажу і довідка санепідслужби про відсутність радіоактивного

забруднення домашнього майна, знарядь праці та будівельних матеріалів, що вивозяться з зони відселення. Дата вивозу може бути змінена тільки особами, що підписали вказаний документ.

Забороняється вивіз вантажів за межі зони за записками та усними розпорядженнями.

Вивіз транспортних засобів, призначених для роботи в зоні, що мають спеціальні бортові номери, за її межі забороняється [168].

Наказами Державного агентства України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) затверджується порядок організації контрольно-пропускного режиму та видачі перепусток з періодичністю, що зумовлена такою необхідністю (зазвичай один раз на рік).

Так, наказом ДАЗВ від 3 жовтня 2018 року № 203 функцію з організації контрольно-пропускного режиму на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення покладено на Державне підприємство «Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження» зокрема щодо видачі перепусток, ведення бази даних виданих перепусток та ін.

У матеріалах кримінального провадження обов'язково має бути інформація уповноваженого органу (ДАЗВ) про видачу дозволу, його вид, адресата, дату видачі та термін дії або про те, що дозвіл певній особі не видавався.

Важливе значення має обізнаність про організацію охорони зони відчуження. Разом зі встановленням підстав перебування у зоні відчуження це сприятиме виявленню осіб, які сприяли учиненню злочину.

На території зони відчуження встановлено правила радіаційної безпеки, яких зобов'язані дотримуватись всі юридичні і фізичні особи, які працюють або перебувають на цій території. Ці правила є складовою обстановки події, оскільки вони діють безперервно, на всій території, і, як було зазначено, поширюються на всіх суб'єктів, які перебувають в зоні відчуження. Тому з'ясування нормативної складової події кримінального правопорушення, факту та обставин порушення правил радіаційної безпеки у випадках, коли його вчинено особами, які законно

перебувають у межах зон може бути потрібне для встановлення обставин, пов'язаних зі способом учинення злочину, осіб, причетних до злочинної діяльності, можливих фактів раніше учинених та триваючих злочинів.

Так, потрібну інформацію можна отримати звернувшись до уповноважених органів, що відповідають за роботу системи радіаційного контролю.

На прикладі порядку роботи діючої системи радіаційного контролю забрудненості персоналу можна проілюструвати який саме контроль здійснюється та як фіксуються його результати.

Так, система забезпечує: радіаційний контроль забрудненості поверхні одягу, відкритих ділянок тіла людини бета -випромінюючими радіонуклідами; інформування оперативного персоналу контрольно-дозиметричного посту і оператора системи сигналами світлової та звукової тривоги при перевищенні заданих контрольних рівнів забруднення (з відображенням відеокадрів з установки, де відбулося спрацювання) з блокуванням проходу; збір та передачу на центральний сервер інформації про технічний стан вимірювальних приладів і устаткування (наявність зв'язку, стан лічильників, їх забрудненість, тощо), проведення автоматизованої діагностики та дистанційне встановлення порогових рівнів; ведення архіву даних і відповідної відеоінформації; подання на моніторі відеоінформації про порядок проходження персоналом контролю, запис відеокадрів у випадках перевищення порогових рівнів, порушень порядку проходження радіаційного контролю, спроби втручання в систему.

Система включає в себе обладнання для проведення радіаційного контролю (радіометри РЗБА – 04 – 04М) і відеоспостереження, обладнання та програмне забезпечення для приймання, обробки та збереження даних про результати радіаційного контролю та результатах відео спостереження. Все обладнання системи розміщено на КДП «Семиходи» [183].

Також працюють автоматизовані системи радіаційного контролю (АСРК), до яких належать: АСКРС «SkyLink», інтегрована система радіаційного контролю за переміщенням транспорту та вантажів на КДП зони відчуження (СІД) і

комплексна система радіаційного моніторингу та раннього попередження (СРП) [52, с. 3].

З'ясування обставин проходження радіаційного контролю працівниками та їх особистих речей, транспортних засобів та вантажів може мати значення для встановлення способу учинення злочину, предметів злочинного посягання, знарядь учинення злочину та осіб, причетних до події.

У зоні відчуження проводяться спільні заходи за участі уповноважених органів з метою забезпечення дотримання вимог режиму радіаційної безпеки. Інформація про суб'єктів взаємодії та зміст спільних заходів може бути потрібна для з'ясування способу учинення злочину та інших обставин події (наприклад, допит представників Держприкордонслужби про обставини виявленого порушення вимог режиму радіаційної безпеки).

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення періодично здійснюють спільне несення служби:

із використанням авіаційної техніки Держприкордонслужби та Національної поліції; патрулюванням за визначеними маршрутами у межах ЗВіБ(О)В на автомобільній та бронетанковій техніці, що забезпечує захист особового складу наряду від радіаційного опромінення; по зовнішньому периметру тилової межі ЗВіБ(О)В та на контрольно-пропускних пунктах (на постах Національної поліції) в'їзду/виїзду у/із ЗВіБ(О)В; із застосуванням прикордонних катерів органів (підрозділів) Держприкордонслужби, катерів органів (підрозділів) Національної поліції у прилеглих до ЗВіБ(О)В акваторіях річок Дніпро, Прип'ять, Тетерів.

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції негайно інформують один одного про:

виявлення ознак незаконного перетинання (підготовки до незаконного перетинання) державного кордону України, а також ознак інших правопорушень, протидія яким належить до компетенції органів (підрозділів) Держприкордонслужби;

виявлення ознак порушення (підготовки до порушення) правового режиму у ЗВіБ(О)В;

проходження та контроль руху суден по річках Прип'ять та Дніпро з Республіки Білорусь в Україну та у зворотному напрямку;

інші дані обстановки, що можуть впливати на виконання завдань з охорони державного кордону, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, контрольно-пропускного режиму під час в'їзду/виїзду з таких зон, публічної (громадської) безпеки і порядку на територіях ЗВіБ(О)В;

виявлення осіб, у діях яких присутні ознаки вчинення адміністративних правопорушень, протидія яким належить до компетенції органів (підрозділів) Держприкордонслужби та Національної поліції [147].

Приклад. Свідок ОСОБА_2 повідомив, що 14.01.2017 року близько 18 год. 30 хв. в с. Фабриківка було виявлено громадянина ОСОБА_1, який за допомогою лому розбивав бетонні плити та витягував з них металеву арматуру. У вказаного громадянина були витребувані документи для встановлення особи та на місце події було викликано слідчу оперативну групу, яка на місці здійснювали фотографування, вилучення знарядь вчинення злочину та зважування добутого обвинуваченим металу (близько 130 кг). ОСОБА_1 опору не чинив, при собі мав молот, скалолом та санчата.

Свідок ОСОБА_3 в судовому засіданні зазначив, що він працює інспектором відділу поліції зони ЧАЕС. 14.01.2017 року проводився спільний патруль з прикордонниками. Того дня, близько 18 год. 50 хв. біля с. Фабриківка вони виявили громадянина ОСОБА_1, який розбивав бетонні конструкції з метою видобутку арматури. При собі він мав лом, молот та санчата. Дозвільних документів при цьому в нього не було. Викликали слідчу оперативну групу, яка почала описувати, робити фотографування та вилучили виявлені предмети [27].

Як свідчить практика, для доказування обставин, які характеризують особу правопорушника слідчі звертаються до різних джерел. У матеріалах кримінальних проваджень переважно містяться наступні документи: довідки медичних установ про облік у лікаря нарколога і психіатра, характеристики за місцем проживання,

роботи, довідки про склад сім'ї, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, посвідчення постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС та ін.

Важливе значення має з'ясування обставин, що стосуються характеру роботи правопорушника у зоні відчуження (доступ до можливих предметів злочинного посягання, характер службових обов'язків, робочі та особисті зв'язки з іншими працівниками зони відчуження), а також вивчення особи, що вчинила кримінальне правопорушення і не є працівником зони відчуження (зв'язки з іншими особами, особливо тими, хто притягувався до відповідальності за такі порушення, ступінь обізнаності недоліки охорони зони відчуження, місця можливого перетину периметру зони поза КПП).

Важливе значення має з'ясування повноважень особи з метою встановлення чи є така особа службовою.

Приклад. Відповідно до наказу виконуючого обов'язки директора Інституту проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України (далі ІПБ АЕС НАН України) № 46 ос від 10.07.2017 ОСОБА_1 було переведено на посаду начальника слюсарно-механічної дільниці. Згідно посадової інструкції начальника слюсарно-механічної дільниці він: здійснює керівництво виробничо-господарською діяльністю дільниці; організовує планування, облік, складання звітності про виробничу діяльність дільниці, табельний облік; здійснює підбір кадрів робітників та службовців, їхнє розміщення і доцільне використання; забезпечує дотримання правил і норм з охорони праці, радіаційної і пожежної безпеки; накладання стягнень на порушників виробничої та трудової дисципліни.

Таким чином, ОСОБА_1 на момент вчинення інкримінованого йому діяння був наділений організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями, а тому в силу примітки 1 [ст.364 КК України](#) він був службовою особою [29].

Доказування обставин, що можуть бути підставою для застосування спеціальної конфіскації має суттєве значення для розслідування цих кримінальних проваджень. Відповідна практика набуває поширення, спостерігається збільшення

випадків оскарження прокурорами рішень судів у частині не застосування спеціальної конфіскації.

Встановлено, що проблеми у діяльності органів досудового розслідування здебільшого пов'язані з недоліками оформлення процесуальних документів щодо визнання знаряддям злочину можливого предмету спеціальної конфіскації (зазвичай це власний транспорт правопорушників: автомобіль, велосипед, мотоцикл тощо).

Приклад. Перебуваючи на КПП «Дитятки», скориставшись тим, що шлагбаум був відкритий, ОСОБА_5, який керував автомобілем, без попереднього огляду працівниками поліції та надання ними дозволу на виїзд, без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю промислової продукції, перемістив за межі зони відчуження металеву арматуру вагою 440 кг.

Після виїзду за КПП «Дитятки» працівниками поліції 07.09. 2016 року о 19 год. 30 хв. Автомобіль марки «Mitsubishi Pajero Sport, д.н.з. НОМЕР_1 було зупинено, а металеву арматуру загальною вагою 440 кг вилучено до Відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області.

Серед іншого, доказами є постанова про визнання речовими доказами та передачу їх на відповідальне зберігання від 09 вересня 2016 року, з якої слідує, що автомобіль НОМЕР_3 металеві арматури, загальною вагою 440 кг, визнано речовими доказами у кримінальному провадженні №12016110060000058. Металеву арматуру, загальною вагою 440 кг після проведення радіоекологічного контролю передати до кімнати зберігання речових доказів Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС.

Речовий доказ – автомобіль НОМЕР_4 передати на відповідальне збереження власнику.

З матеріалів справи, зокрема постанови про визнання речовими доказами від 09 вересня 2016 року автомобіль НОМЕР_2 не визнано знаряддям чи предметом злочину, а тому, спец конфіскація не може бути застосована [22].

Отже у цьому випадку, попри очевидність того факту, що автомобіль є знаряддям злочину, питання про спеціальну конфіскацію судом не розглядалось, оскільки під час досудового розслідування це не було процесуально зафіксовано.

Недоліками також є неповне встановлення (не встановлення) відомостей про власників можливого предмета спеціальної конфіскації, а також обставин, що мають значення для ухвалення рішення щодо застосування спеціальної конфіскації (умови життя особи, значення предмета конфіскації для забезпечення життєдіяльності особи, ризики повторного застосування як знаряддя злочину та ін.).

Відповідно до п. 1 ч. 9 ст. 100 КПК України, гроші, цінності та інше майно, які підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або зберегли на собі його сліди, конфіскуються, крім випадків, коли власник (законний володілець) не знав і не міг знати про їх незаконне використання. У такому разі зазначені гроші, цінності та інше майно повертаються власнику (законному володільцю). Згідно п. 4 ч. 1 [ст. 96-2 КК](#) України спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Як було зазначено, поширеними є випадки перевезення на власних транспортних засобах за межі зони відчуження радіаційно забруднених предметів. Зазвичай – це автомобіль, мотоцикл, велосипед (знаряддя злочину, речовий доказ). Відтак, він підлягає спеціальній конфіскації. Але чи у кожному разі? Становлять інтерес деякі приклади судової практики, що відображають позицію суду в оцінці доцільності спеціальної конфіскації. У одних випадках йдеться про співвідношення вартості автомобіля та предметів, які були вивезені на транспортному засобі із порушенням вимог режиму радіаційної безпеки та відповідності спеціальної конфіскації принципу співмірності, у інших – необхідність врахування суспільної небезпеки злочину, обставин, за яких він був

вчинений, як чинників, що впливають на рішення про застосування спеціальної конфіскації та ін.

Убачається, що доцільність спеціальної конфіскації у таких провадженнях зумовлена специфікою обстановки і способу учинення злочину. Тобто, правопорушник може неодноразово скористатись транспортним засобом, а зважаючи на «м'якість» вироків (переважно штраф на суму до 2-х тис. грн.), обізнаність порушника про предмети злочинного посягання, місце їх знаходження, засоби охорони та ін., повторення злочинної поведінки цілком ймовірне. Тому доказування відповідних обставин має особливе значення у таких провадженнях.

Приклад. Верховним Судом розглянуто кримінальне провадження за касаційною скаргою прокурора на ухвалу Апеляційного суду за обвинуваченням ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 267-1 КК України.

Рішення судів першої і апеляційної інстанції.

Вироком Іванківського районного суду Київської області від 26 грудня 2016 року ОСОБА_1 засуджено за ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 267-1 КК до покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850 грн.

Ухвалено автомобіль НОМЕР_1, який переданий на відповідальне зберігання ОСОБА_1 – залишити у його користуванні; 10 листів металу різних розмірів, товщиною 5 мм, які передані на зберігання до кімнати речових доказів – знищити.

За вироком суду, 06 листопада 2016 року, ОСОБА_1, знаходячись біля будинку № 25 по вулиці Кірова в м. Чорнобиль Іванківського району Київської області, яке відноситься до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме зони відчуження, виявив 10 листів металу загальною вагою 33 кг, які привласнив собі з метою подальшого їх переміщення за межі зони відчуження без передбаченого законом дозволу та без проведення

дозиметричного контролю до смт. Першотравневе Овруцького району Житомирської області, та використання у побуті.

Цього ж дня, о 19.00 год ОСОБА_1 сховав привласнені ним листи металу в багажному відділенні свого автомобіля НОМЕР_1 та перевіз до КПП «Дитятки», тобто виконав усі дії які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, що не залежали від його волі, оскільки при перетині контрольно-пропускного пункту співробітниками поліції в нього було виявлено вищевказані листи металу.

Апеляційний суд Київської області ухвалою від 26 квітня 2017 року вирок суду першої інстанції залишив без зміни.

У касаційній скарзі прокурор просить скасувати ухвалу апеляційного суду та призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції у зв'язку з неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність та істотними порушеннями кримінального процесуального закону. На обґрунтування своїх вимог посилається на те, що суд апеляційної інстанції залишив поза увагою доводи апеляційної скарги прокурора про необхідність спеціальної конфіскації автомобіля НОМЕР_2, який був знаряддям злочину, та не застосував положення статей [96-1](#), [96-2 КК](#) України. Також зазначає, що апеляційний суд безпідставно в резолютивній частині ухвали не прийняв рішення по скарзі прокурора.

Суд першої інстанції встановив, що автомобіль НОМЕР_2 належить обвинуваченому ОСОБА_1, котрий постановою від 08 листопада був визнаний речовим доказом та переданий останньому на відповідальне зберігання.

Цей же суд, в своєму рішенні не знайшов підстав для застосування спеціальної конфіскації вищезазначеного автомобіля і повернув його законному володільцю на підставі п. 4 ч. 9 [ст. 100 КПК](#) України.

З такими висновками погодився апеляційний суд, який в своєму рішенні зазначив, що застосування спеціальної конфіскації в даному випадку, порушило б вимоги ст. 1 Протоколу № 1 до [Європейської конвенції з прав людини](#) і основоположних свобод, оскільки призначене ОСОБА_1 покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. [15](#) ч. 1 ст. [267-1 КК](#)

України у виді штрафу в розмірі 850 грн істотно нижче ніж вартість предмета спеціальної конфіскації (Шевроле Авео, д.н.з. НОМЕР_3), тобто вони не співрозмірні між собою.

З зазначеним висновком погоджується колегія суддів, виходячи з наступного.

Відповідно до ч. 1 [ст. 96-1 КК](#) України спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього [Кодексу](#), за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Санкція ч. 1 [ст. 267-1 КК](#) передбачає покарання за вчинення цього злочину у виді штрафу від п'ятдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від одного до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Згідно з п. 4 ч. 1 [ст. 96-2 КК](#) спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Водночас, згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції з прав людини і основоположних свобод, кожна фізична чи юридична особа має право на повагу до своєї власності. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини застосування конфіскації майна в конкретному випадку буде відповідати вимогам ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції не просто за умови, якщо така конфіскація формально ґрунтується на вимогах закону, але й за умови, що така законна

конфіскація у даній конкретній ситуації не порушує «справедливу рівновагу між вимогами загального інтересу і захисту фундаментальних прав осіб».

Зокрема, порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції через застосування конфіскації, яка формально ґрунтувалася на положеннях національного закону, але за обставин конкретної справи була визнана «неспівмірною», оскільки покладала на заявника «надмірний індивідуальний тягар», було встановлено у справі «Ісмайлов (Ismayilov) проти Російської Федерації» від 06 листопада 2008 року.

Положення статей [96-1](#), [96-2 КК](#) не можуть застосовуватися в тих випадках, коли це становитиме порушення ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції.

Отже, при застосуванні спеціальної конфіскації у кожному конкретному випадку суд має не тільки послатися на наявність для цього формальних підстав, передбачених у [КК](#) України, але й переконатися, що таке застосування не порушуватиме «справедливу рівновагу між вимогами загального інтересу і захисту фундаментальних прав осіб», покладаючи на особу «надмірний індивідуальний тягар».

Так, ОСОБА_1 визнано винуватим у закінченому замаху на переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження без надання передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю, промислової продукції, тобто кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 [ст. 267-1 КК](#) України, який є злочином середньої тяжкості. За цією нормою закону України про кримінальну відповідальність ОСОБА_1 судом було призначено покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн. У той же час вартість автомобіля, який належить йому на законних підставах, і який він використав, як знаряддя вчинення злочину, є явно значно більшою за визначену йому у вирок суму штрафу.

За таких обставин, колегія суддів погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, що застосування спеціальної конфіскації в даному випадку становитиме непропорційне втручання в право особи на мирне володіння майном, гарантованого ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції.

Зважаючи на наведене, доводи прокурора про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, яке полягало у незастосуванні на підставі [ст. 96-1 КК України](#) спеціальної конфіскації автомобіля, який був знаряддям вчинення злочину, є непереконливим, а відтак відсутні підстави для задоволення його касаційної скарги [133].

Ми наводимо майже повний текст Постанови Верховного Суду, адже у ній наведено аргументи, які часто використовуються судами при ухваленні рішень про спеціальну конфіскацію. Ці обставини мають бути враховані у процесі доказування на досудовому розслідуванні з точки зору організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, обґрунтування клопотань, належного процесуального закріплення доказів.

Інший приклад судового рішення.

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу прокурора на ухвалу Апеляційного суду Київської області від 13 липня 2017 року у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12016110060000058, за обвинуваченням ОСОБА_2, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 [ст. 267-1 КК України](#). У касаційній скарзі прокурор стверджує про незаконність ухвали суду апеляційної інстанції з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Вказує, що суд апеляційної інстанції належним чином не перевіряв доводи апеляційної скарги сторони обвинувачення щодо необхідності застосування [ст. 96-1 КК України](#) при призначенні покарання ОСОБА_2 та ухвалення рішення про спеціальну конфіскацію як знаряддя злочину автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport», державний номерний знак НОМЕР_1, належного останньому.

ВС зазначає, що апеляційний суд передчасно дійшов висновку про неспівмірність призначеного ОСОБА_2 покарання у виді штрафу та вартості автомобіля «Mitsubishi Pajero Sport», який, як вказує прокурор, підлягає спеціальній конфіскації, та не мотивував чому при вирішенні цього питання не

враховано суспільну небезпеку злочину, обставини за яких він був вчинений та за яких незаконно переміщений метал був вилучений працівниками правоохоронних органів.

При цьому апеляційним судом не зважено на те, що спеціальна конфіскація відноситься до інших заходів кримінально-правового характеру та має на меті, окрім іншого, не допустити повторне незаконне використання певних предметів [134].

Наступний приклад розгляду Верховним Судом касаційної скарги прокурора щодо незастосування спеціальної конфіскації судами першої і апеляційної інстанцій. Правове обґрунтування аналогічне з попередніми прикладами, тому зосередимо увагу на аргументації суду та обставинах справи.

Приклад. ОСОБА_1 визнано винуватим у тому, що він, працюючи на посаді охоронника загону охорони № 3 у ДСП «Чорнобильський спецкомбінат», 09 червня 2017 року близько 13:00, біля закинутого гаража на АДРЕСА_2 знайшов 9 металевих труб, які привласнив, щоб використати у господарстві, та намагався перевезти за межі зони відчуження без передбаченого законом дозволу і проведення дозиметричного контролю до місця свого проживання, заховавши їх під заднє сидіння автомобіля НОМЕР_2, однак того ж дня близько 16:30 був затриманий на контрольно-перепускному пункту «Дитятки», а вказані труби, загальною масою 13 кг, вилучені працівниками поліції.

Суд першої інстанції встановив, що вищезазначений автомобіль з 2007 року належить обвинуваченому ОСОБА_1, однак був придбаний під час проживання з 2004 року однією сім'єю з ОСОБА_2 без реєстрації шлюбу, котрий зареєстровано у 2010 році, а тому в силу [ст. 74 Сімейного кодексу України](#) цей транспортний засіб є об'єктом права спільної сумісної власності вказаних осіб.

Зважаючи на положення [ст. 183 Цивільного кодексу України](#), місцевий суд дійшов висновку про те, що автомобіль є неподільною річчю і виділити з нього частку ОСОБА_1 для спеціальної конфіскації неможливо.

Цей же суд установив, що ОСОБА_2 не знала про незаконне використання зазначеного автомобіля чоловіком, а тому відповідно до положень ч. 5 [ст. 96-2 КК](#)

[України](#), п. 1 ч. 9 [ст. 100 КПК України](#), ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не знайшов підстав для застосування спеціальної конфіскації автомобіля і повернув його законному володільцю [132].

Правова позиція Верховного Суду полягає у тому, що спеціальна конфіскація може бути застосована до майна засудженого чи у передбачених КК випадках – до майна іншої особи, яке використовувалося як знаряддя вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 267-1 КК. Верховний Суд не виключає в цілому можливості застосування спеціальної конфіскації навіть у тих випадках, коли конфіскація майна, з огляду на його вартість, виглядає набагато суворішим заходом, ніж призначене покарання. Однак у таких випадках суд має навести належні аргументи, які обґрунтовують, з урахуванням обставин конкретної справи, що такий захід не порушуватиме наведені вище стандарти ЄСПЛ. При цьому до уваги можуть братися: вартість майна, що підлягає конфіскації, законність чи незаконність його походження; тяжкість і характер вчиненого злочину; наявність, розмір і характер завданої шкоди або шкоди, яка потенційно могла бути завдана злочином; вид і розмір призначеного покарання, тощо [124].

Отже, у сенсі практичного застосування криміналістичних рекомендацій, вважаємо доцільним наголосити на необхідності доказування обставин, що можуть мати значення для ухвалення рішення про застосування спеціальної конфіскації:

з точки зору співмірності застосування спеціальної конфіскації принципу вільного володіння майном як одного з основоположних (фундаментальних) прав людини і недопущення покладання на особу «надмірного індивідуального тягаря» (формулювання зі справи «Ісмайлов (Ismayilov) проти Російської Федерації») – з'ясування матеріального, соціального, сімейного становища правопорушника, його ставлення до вчиненого злочину;

суспільну небезпеку злочину – в силу яких обставин, яким чином особа отримала доступ до радіаційно забруднених предметів, які наміри мала щодо їх використання, який рівень радіаційного забруднення, які наслідки це могло б мати для здоров'я населення, чи були спільники учинення злочину;

обставини учинення злочину – використання службового становища, корупційні зв'язки, приховування слідів злочину, підготовка до злочину;

вартість майна, що підлягає конфіскації, законність чи незаконність його походження;

підстави володіння майном, інші власники, їх обізнаність про використання належного їм майна для учинення злочину;

індивідуальні ознаки транспортного засобу, документи на право володіння транспортним засобом.

Залежно від обставин провадження, транспортний засіб потрібно визнавати знаряддям злочину і речовим доказом у встановленому законом порядку, ініціювати накладення арешту (за потреби).

2.3. Використання спеціальних знань під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні – важлива умова забезпечення ефективності розслідування. Зважаючи на відсутність законодавчого визначення цього поняття, його вивченню приділено значну увагу в наукових дослідженнях [1; 10; 13; 36; 63; 66; 67; 81–84; 86; 87; 94; 100; 107; 206].

Як зазначає Н.М. Косміна, всю сукупність знань можна поділити на житейські (буденні) і спеціальні знання, які складаються з наукових і практичних.

Наукові знання отримують під час навчання, наукової, дослідницької діяльності. Вони розкривають внутрішню суть явищ, їх природу і закономірності, яким підпорядковані.

Практичні знання накопичуються під час практичної діяльності. Їх зміст складають знання про засоби трудової діяльності (техніко-криміналістичні, експертні засоби), найраціональніші способи їх застосування у різних ситуаціях. Проте не слід ототожнювати спеціальні знання з науковими, а практичні із загальновідомими. Співвідношення спеціальних і загальновідомих знань за своєю

природою мінливе, визначається рівнем розвитку суспільства та інтегрованості наукових знань у повсякденне життя людини. Розширення та поглиблення знань про якесь явище, процес, предмет призводить до того, що знання стають більш диференційованими, системними, доступними ширшому загалу. І як наслідок, сфера повсякденних знань збагачується. Одночасно відбувається й зворотний процес. За рахунок більш глибокого наукового пізнання явищ, процесів, предметів начебто очевидні повсякденні уявлення про них відкидаються, виникають нові наукові обґрунтування, які набувають характеру спеціальних знань. Тому межа між загальновідомими та спеціальними знаннями визначається у кожний момент розвитку суспільства. Суб'єктивна сторона знань відображає, по-перше, процедуру опанування знань конкретною особою, а по-друге, рівень знань, якими вона володіє. Повноцінне отримання, засвоєння та застосування наукових знань відбувається лише в результаті професійного навчання. Отже, формальним критерієм володіння особою, зокрема експертом, науковими знаннями є наявність у неї (нього) відповідної освіти. Таке положення відповідає вимогам частини другої ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», згідно з якою «фахівці державних спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту». Наявність у особи спеціальних знань у будь-якій обмеженій галузі людської діяльності і навичок практичного застосування цих знань визначає її компетентність. [80, с. 24].

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки використання спеціальних знань має певну специфіку, зважаючи на характер знань у галузі радіаційної безпеки.

Територія зони відчуження є площинним відкритим джерелом іонізуючого опромінення, тому радіаційний фактор є однією з головних потенційних небезпек [109].

Звернення до поняття радіаційної безпеки дозволяє сформулювати уявлення про зміст спеціальних знань, що можуть бути використані для вирішення завдань розслідування.

У нормативних актах поняття радіаційної безпеки визначається через наступні дефініції:

Радіаційна безпека – дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення та навколишнє природне середовище, установлених нормами, правилами та стандартами з безпеки (Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну, Наказ Державного комітету ядерного регулювання України «Про затвердження Загальних положень безпеки атомних станцій» від 19 листопада 2007 року № 162.

Радіаційна безпека – стан радіаційно-ядерних об'єктів та навколишнього середовища, що забезпечує неперевищення лімітів доз, виключення будь-якого невинновданого опромінення та зменшення доз опромінення персоналу і населення нижче встановлених лімітів доз настільки, наскільки це може бути досягнуте і економічно обґрунтоване (Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» від 2 лютого 2005 року № 54).

Радіаційна безпека – широке, комплексне поняття, що стосується різних видів діяльності та суб'єктів, а тому види і зміст спеціальних знань, що можуть бути використані у кримінальному провадженні – різноманітні, незважаючи на визначену загальну сферу.

Водночас, виходячи з розуміння режиму радіаційної безпеки, порушення якого є підставою для кримінальної відповідальності, зміст і обсяг спеціальних знань, які потрібні для виконання завдань кримінального провадження головним чином визначається з позицій тлумачення та роз'яснення спеціальної термінології, положень нормативних актів, норм, правил, стандартів з радіаційної безпеки, питань державного регулювання та нагляду за дотриманням вимог радіаційної безпеки, питань радіаційного захисту, дії іонізуючого випромінювання та поводження з джерелами іонізуючого випромінювання, організації радіаційного захисту і контролю, дозиметричного контролю, принципів радіаційного захисту і безпеки та інших питань, пов'язаних із забезпеченням радіаційної безпеки.

КПК передбачає залучення спеціаліста за наступними напрямками: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч.2 ст.71 КПК України); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч.1 ст.71; ч.1 ст.360 КПК України); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів у суді (ч.1 ст.360 КПК України). Таким чином використання спеціальних знань у формі отримання консультацій обізнаних осіб набуло законодавчого закріплення. Разом з тим деякі питання одержання консультацій та їх процесуального оформлення, особливо під час досудового провадження, потребують подальшого врегулювання. Так, якщо спеціаліст бере участь у слідчій дії, застосування його професійних знань і науково-технічних засобів відбувається під контролем і в межах визначених слідчим. Процес і результати такої діяльності знаходять відображення у протоколі відповідної процесуальної дії. Отримані у такий спосіб відомості є доказами у кримінальному провадженні... Консультації у кримінальному провадженні можна розглядати як засновані на спеціальних знаннях умовиводи і роз'яснення спеціаліста, які повідомляються в усній чи письмовій формі з питань, що потребують спеціальних знань [103].

Зважаючи на існування потенційної можливості виявлення під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки радіоактивних матеріалів, слідчі мають бути обізнані про можливості (напрями) використання спеціальних знань у таких випадках.

О.В. Маслюк у дослідженні, присвяченому проблемам розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів визначає основні завдання судової експертизи радіоактивних матеріалів: віднесення об'єкту, що досліджується, до категорії радіоактивних; встановлення їх хімічного складу; визначення технологічного призначення, часу, способу та місця виготовлення; встановлення вірогідного підприємства власника досліджуваного матеріалу; вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно офіційних каталогів їх легального використання [105, с. 12, 13].

Оцінка рівня радіоактивності здійснюється за допомогою різних методів радіометрії. Радіометрія – це сукупність прийомів і методів визначення активності і концентрації радіоактивних ізотопів, а також типів їх випромінювань у джерелах іонізуючої радіації і пробах об'єктів навколишнього середовища. Головним завданням радіометрії є кількісна оцінка радіоактивності зразка, тобто визначення числа радіоактивних перетворень атомів, чи атомних розпадів, за одиницю часу.

Виділяють питому, або об'ємну, і поверхневу радіоактивність. Питома радіоактивність – це вміст радіоактивних ізотопів в одиниці маси чи об'єму речовини. Поверхнева радіоактивність – вміст радіоактивних ізотопів на певній площі поверхні. У системі СІ одиницею радіоактивності є бекерель (українське позначення Бк, міжнародне – Bq). Один бекерель – це один розпад атому радіоактивної речовини протягом однієї секунди – $1 \text{ Бк} = 1 \text{ розп/с}$. Відповідно, питома радіоактивність оцінюється у Бк/кг, Бк/л, а поверхнева – в Бк/м² чи інших еквівалентних одиницях – Бк/см², кБк/м² і т.д. Позасистемною одиницею радіоактивності, яка ще широко використовувалась до останнього десятиліття і нерідко згадується і у теперішній час, є кюрі (Ки, Ci). Кюрі – це радіоактивність будь-якої речовини, у котрій відбувається $3,7 \times 10^{10}$ атомних розпадів протягом секунди, тобто $1 \text{ Ки} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Бк}$. Отже, 1 кюрі відповідає досить великому рівню радіоактивності. Радіоактивна речовина або матеріал, що містить її, створює навколо себе певне поле радіоактивності, яке формує дозу опромінення різних об'єктів, в тому числі і живих організмів. Дозиметрія – це оцінка інтенсивності полів іонізуючих випромінювань в об'єктах навколишнього середовища, що утворюються джерелами радіоактивності. Основним завданням дозиметрії є визначення величини дози іонізуючого випромінювання у середовищі і в живому організмі, що утворюється внаслідок його взаємодії з речовинами тканин за певний час як при зовнішній дії, коли джерело радіоактивності знаходиться поза організмом, так і при внутрішньому, коли радіоактивна речовина надходить всередину організму [40, с. 57 – 58].

Вивчення радіаційної ситуації потребує проведення досліджень з метою організації системи радіоекологічного (дозиметричного) контролю з

використанням приладів, доступних для різних користувачів. Завдання радіоекологічного контролю полягає у кількісній і якісній оцінці параметрів радіаційної ситуації, зумовленої наявністю природних і техногенних джерел радіації. Системою сучасного радіоекологічного контролю передбачається доступність і простота вимірювання рівня гамма-фону, ступеня радіаційної чистоти та рівня індивідуальних доз зовнішнього опромінення за допомогою різноманітних дозиметричних приладів (дозиметрів, радіометрів) [54, с. 24].

У практиці розслідування досліджуваних злочинів обов'язково використовуються прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю. Їх застосування можливе як працівниками поліції, так і спеціалістами, яких залучають до участі у процесуальних діях.

Для виявлення і виміру іонізуючих випромінювань радіоактивних речовин використовуються дозиметричні прибори-рентгенометри, радіометри-рентгенометри, індикатори, індивідуальні дозиметри. За своїм призначенням поділяються на прибори для формувань цивільного захисту і побутові для використання населенням. Частина приладів може бути подвійного призначення як для формувань цивільного захисту так і для населення.

Дозиметр ДБГ-06Т призначається для виміру потужності експозиційної дози гамма-випромінювання на робочих місцях, в сусідніх приміщеннях і на території об'єктів, що використовують радіоактивні речовини і інші джерела іонізуючих випромінювань, в санітарно-захисній зоні і зоні спостереження. Може використовуватися для контролю ефективності біологічного захисту, радіаційних упаковок і радіоактивних відходів, а також виміру потужності експозиційної дози в період виникнення, протікання і ліквідації наслідків аварійних ситуацій. Окрім того, можливо використання населенням для самостійної оцінки радіаційної обстановки. Забезпечує вимір потужності експозиційної дози в режимах «Пошук» (від 1,0 мкЗв/г до 999,9 мкЗв/г) і «Вимір» (0,1 мкЗв/г до 99,99 мкЗв/г).

Радіометр бета-гамма випромінювання «Прип'ять» призначається для індивідуального і колективного користування при вимірі потужності еквівалентної (експозиційної) дози гамма-випромінювання, щільності потоку

бета-випромінювання і об'ємної (питомої) активності в рідких і сипучих речовинах. Діапазони виміру для: фотонного іонізуючого випромінювання – від 0,1 до 199,9 мкЗв/г; щільності потоку бета-випромінювання – від 10 до $19,9 \cdot 10^3$ см⁻²·хв; питомої (об'ємної) активності бета-випромінювання ізотопів в рідких і сипучих речовинах – від $1,4 \cdot 10^{-5}$ до $3,7 \cdot 10^{-3}$ Бк/ кг (Бк/л) або $2 \cdot 10^{-5}$ - $1,1 \cdot 10^{-7}$ Кі/кг (Кі/л).

Дозиметр-радіометр побутовий АНРИ-01 «Сосна» призначається для індивідуального користування населенням з метою контролю радіаційної обстановки на місцевості, в жилих і робочих приміщеннях. Діапазони виміру: потужності експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) від 0,01 до 9,999 мР/г; польової еквівалентної дози (ЕД) гамма-випромінювання від 0,1 до 99,99 мкЗв/г.

Дозиметр побутовий «Мастер-1» відповідає призначенню дозиметру «Сосна». Діапазон виміру: потужності експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) від 10 до 999 мкР/г; польової еквівалентної дози (ЕД) гамма-випромінювання від 0,1 до 0,999 мкЗв/г.

Індикатор зовнішнього гамма-випромінювання «БЕЛЛА» призначається для виявлення і оцінки за допомогою звукової сигналізації інтенсивності гамма-випромінювання, а також визначення рівня потужності еквівалентної дози за цифровим табло. Діапазон виміру потужності еквівалентної дози (ПЕД) від 0,2 до 99,99 мкЗв/г. [176].

Результати дозиметричного контролю у вивчених матеріалах кримінальних проваджень містяться в наступних формах: довідка ДСП «Екоцентр», акт радіаційного дослідження (відділ радіаційно-дозиметричного контролю), протокол дозиметричного контролю). Приклади формулювань, що містились у відповідних висновках: металева арматура вагою 440 кг не є радіоактивним матеріалом(потоків В – не виявлено; щільність потоку «а» – не виявлено – акт ДСП «Екоцентр»; акт цеху радіаційно-дозиметричного контролю ДСП «Екоцентр» від 13.06.2017 року, згідно з яким у металобрухті, вилученому у ОСОБА_1, не встановлено перевищення вмісту радіонуклідів; довідка ДСП

«Екоцентр» про те, що в сушених грибах, які вилучено у ОСОБА_1, виявлено перевищення допустимих рівнів радіації в 5,6 рази).

ДСП (державне спеціалізоване підприємство) «Екоцентр» – підприємство основного циклу діяльності з виконання державних програм з підтримки бар'єрної функції зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення (ЗВіЗБ(О)В) та мінімізації впливу забруднених територій на населення, шляхом здійснення радіаційно-екологічного моніторингу, радіаційно-дозиметричного контролю, водоохоронних заходів (відповідно до «Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення». Одним із пріоритетних напрямів діяльності підприємства є наукові дослідження, які проводяться в галузі радіоекології, радіаційної безпеки, екології лісових, наземних та водних екосистем, розробки методик лабораторних визначень вмісту радіонуклідів, виконання науково-дослідних робіт з прогнозування, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій; розробка та апробація заходів щодо реабілітації території зони відчуження; проведення наукових досліджень щодо вивчення та зменшення негативних екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи [52, с. 2].

У науковій літературі підкреслюється значення експрес-досліджень. Для практики розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України це питання особливо актуальне.

Як зазначається, кваліфіковане проведення попереднього дослідження спеціалістом-криміналістом надає можливість одержати об'єктивнішу інформацію про розслідувану подію, її механізм та учасників, допомагає визначити напрям подальшого пошуку доказів, засобів і методів цієї роботи, встановити приналежність виявлених слідів, предметів до досліджуваної події та їх придатність для одержання діагностичної інформації. Крім того, результати попереднього дослідження створюють об'єктивне підґрунтя для всебічного ситуаційного аналізу місця події.

Результати дослідження матеріальних наслідків події, що відбулася, зіставляють з іншою інформацією, одержаною з інших джерел (відомості

оперативного характеру, пояснення потерпілих, свідків тощо), для з'ясування як механізму вчинення злочину, так і даних щодо особи винного, а також надання допомоги слідчому під час перевірки версії про інсценування злочину, у пошуку й виявленні негативних обставин.

Позаекспертні експрес-дослідження речових джерел інформації дають змогу усунути інформаційну непевність слідчого в різноманітних обставинах вчиненого злочину, у ситуації гострого дефіциту інформації справи, а отже, цілеспрямовано здійснювати слідчі й оперативно-пошукові заходи; своєчасно визначити причетність виявлених слідів до справи, а тим самим запобігати невиправданим витратам сил і засобів у роботі з об'єктами, які не стосуються справи ... Зрештою, такі дослідження можуть істотно допомогти в розкритті та розслідуванні злочинів, розшуку й викритті злочинця [179].

Відповідно до постанови КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу», головною експертною організацією з питань дослідження та визначення характеристик радіоактивних матеріалів, які вилучено з незаконного обігу є Інститут ядерних досліджень Національної академії наук.

У цьому нормативному документі визначається поняття «підозрюваний матеріал/об'єкт» – фізичний об'єкт, який має зовнішні ознаки (попереджувальні написи про радіаційну небезпеку, маркування, спеціальні знаки тощо) та/або фізичні характеристики радіоактивних матеріалів, а характеристики підозрюваного матеріалу/об'єкта – зовнішній вигляд (наявність попереджувальних написів, знаків радіаційної небезпеки), фізичні та хімічні характеристики, на підставі яких можна зробити висновки про його природу, властивості, радіонуклідний та хімічний склад, а також про можливе призначення, походження.

Підозра про наявність радіоактивних матеріалів підтверджується в результаті первинного обстеження місця виявлення підозрюваного

матеріалу/об'єкта з допомогою дозиметра-радіометра або отримання достовірної інформації іншим шляхом.

До проведення радіологічного обстеження місця виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта можуть залучатися представники підприємства державної корпорації «УкрДО «Радон» в межах зони обслуговування та інші спеціалізовані підприємства, що мають відповідні дозволи згідно із законодавством.

За результатами радіологічного обстеження надаються висновки про основні параметри радіаційної обстановки на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта, де зазначаються тип радіоактивних матеріалів, їх характеристики і можливість зовнішнього та внутрішнього опромінення персоналу та населення, а також у разі потреби – рекомендації щодо якнайшвидшого приведення радіоактивних матеріалів у безпечний для населення і навколишнього природного середовища стан; подають зазначені висновки правоохоронному органу, який забезпечує організацію огляду місця події та здійснення необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили.

Підставою для звернення Інституту ядерних досліджень Національної академії наук (далі – Інститут ядерних досліджень) або іншої компетентної організації для надання експертної оцінки ситуації на місці виявлення підозрюваного матеріалу/об'єкта може бути: неможливість ідентифікувати радіоактивний матеріал, коли цього вимагають інтереси радіаційного захисту населення та довкілля та/або досудове розслідування; виявлення нейтронного випромінювання, що свідчить про наявність ядерного матеріалу.

Правоохоронний орган за результатами огляду місця події і здійснених необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, надає місцевому органу виконавчої влади свій висновок щодо необхідності перевезення вилученого радіонуклідного джерела до Інституту ядерних досліджень, іншої експертної організації для проведення поглибленого аналізу з метою встановлення його походження та/або призначення чи на тимчасове зберігання або для захоронення. На основі цього висновку, а також висновків та

рекомендацій фахівців Держсанепідемслужби, Держатомрегулювання та Мінприроди місцевий орган виконавчої влади приймає рішення про подальші дії з вилученим з незаконного обігу радіоактивним матеріалом.

На запит правоохоронного органу, який проводить огляд місця події і здійснює необхідні заходи з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація досліджує і визначає характеристики радіоактивного матеріалу, а також проводить у межах своєї компетенції відповідні судові експертизи. Про результати досліджень та експертиз Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація інформує зазначений правоохоронний орган, а також Держатомрегулювання та інші органи виконавчої влади, до компетенції яких належить створення системи запобігання незаконному обігу [159].

Інструкцією про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними передбачено, що після отримання упродовж доби та долучення до матеріалів кримінального провадження висновків обстеження підозрюваного об'єкта заінтересованими органами державної влади зі звітом про ситуацію на місці події, результати вимірів, характеристику об'єкта, рекомендаціями щодо заходів безпеки у разі подальшого поводження з вилученим об'єктом (включаючи його перевезення), слідчий зобов'язаний звернутися до експерта з метою проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків та шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, крім судових експертів можуть залучатися також інші спеціалісти з відповідних галузей знань (за їх згодою) [149].

Для підвищення ефективності розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, зокрема за допомогою спеціальних знань, слушною убачається думка І.В. Кожем'яки, який зазначає, що під час розслідування

злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження, існує необхідність використання спеціальних знань (зокрема, радіоекологічних, у випадках з'ясування приналежності виявлених матеріалів, речовин до радіоактивних (ядерних), їх впливу (можливого впливу) на навколишнє середовище, безпеку для життя і здоров'я населення; визначення шкоди, завданої незаконною порубкою лісу в зоні відчуження; проведення дозиметричного контролю (з'ясування дози опромінення); проведення ревізії і перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій зони відчуження з метою виявлення незаконного витрачання бюджетних коштів тощо). В цьому контексті потребує негайного вирішення питання щодо впровадження до КПК України норм, які б забезпечували можливість призначення відповідних ревізій і перевірок (наприклад, шляхом надання відповідних повноважень слідчому судді [73, с. 222].

При розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки допомогу у підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій, наданні консультацій і роз'яснень можуть надавати фахівці, які працюють в державних установах за відповідним профілем. До таких установ належать: Міністерство екології та природних ресурсів, державна служба з надзвичайних ситуацій, Державне агентство з управління зоною відчуження, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання України та ін. Підприємства, установи, заклади та організації, що належать до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження, на території зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Державний нагляд за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки здійснює Держатомрегулювання та її територіальні органів. До її компетенції належить: здійснення контролю за дотриманням законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки (крім медичних вимог безпеки), умов, визначених у документах дозвільного характеру, вимог до фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, обліку та контролю ядерних матеріалів, інших джерел іонізуючого випромінювання та застосування примусових заходів з метою

запобігання, виявлення та усунення порушень у сфері використання ядерної енергії [163].

Держатомрегулювання акумулює інформацію про стан ядерної та радіаційної безпеки об'єктів державного нагляду; видає приписи, розпорядження у разі виявлення порушень вимог ядерної та радіаційної безпеки за результатами інспекційних перевірок, інспекційних обстежень та аналізу інформації про стан ядерної та радіаційної безпеки об'єктів державного нагляду [163].

У підрозділі, присвяченому дослідженню обставини учинення злочину, було наведено неповний перелік підприємств, які працюють в зоні відчуження, їх фахівці можуть бути залучені у якості спеціалістів під час розслідування досліджуваних злочинів. Крім того, у разі потреби, доцільно звертатись до фахівців наукових та науково-дослідних установ, що здійснюють діяльність у зоні відчуження та/або належать до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження. Наприклад, Інститут проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України (дослідження об'єкта «Укриття», науковий супровід робіт із перетворення його на екологічно безпечну систему); Державна науково-дослідна установа «Чорнобильський центр з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології, Український радіологічний учбовий центр та ін.

Виконання завдань розслідування можливе за допомогою використання спеціальних знань у галузі радіології, радіоекології.

Радіоекологія – наука, яка вивчає дію іонізуючого випромінювання на екологічні системи. Сучасні радіоекологічні дослідження набули міждисциплінарного характеру на ґрунті зв'язків із суміжними науками: екологією, географією, геологією і біологією [54, с. 4]. Радіоекологія вивчає концентрації та поведінку (розподіл, міграцію, кругообіг) радіоактивних речовин у навколишньому природному середовищі та дію їх іонізуючого випромінювання на живі організми [40, с. 9].

Радіологія – комплексна наука, яка вивчає властивості іонізуючих випромінювань, засоби їх виявлення та методи реєстрації, дію на речовину, деякі принципи захисту від них та прикладного використання.

У спеціальній літературі описані методика контролю радіаційної чистоти довкілля, лабораторні радіометричні і радіоспектроскопічні, радіогеохімічні, радіоізотопні методи досліджень [40, с. 9].

При розслідуванні злочинів, предметом яких є ядерні та радіоактивні матеріали, головними цілями судової експертизи поряд з традиційними завданнями (фізико-хімічний стан: вага, колір, щільність та інше) є ідентифікація та встановлення ізотопного складу вилученого ДІВ, сорту (α -, β -, γ -) та інтенсивності випромінювання, функціонального призначення, технологічної та географічної прив'язки, оцінки нанесеної матеріальної шкоди та ступеня радіоактивного зараження. Такі поглиблені дослідження можуть бути проведені обмеженим числом лабораторій ядерно-фізичного профілю, які відсутні в системі правоохоронних органів.

Зокрема, експертиза радіоактивних матеріалів вирішує такі основні завдання:

- віднесення об'єкту, що досліджується, до категорії радіоактивних матеріалів, чи є вони ядерними матеріалами;
- встановлення хімічного складу, фізичного стану, сорту базових ізотопів, їх співвідношення та виду ядерного випромінювання, чи є дана речовина закритим чи відкритим ДІВ;
- встановлення наявності слідів радіоактивного забруднення на різних об'єктах, що надані на експертизу;
- оцінка та припущення щодо технологічного призначення, часу, способу та місця виготовлення ДІВ;
- встановлення або ж оцінка ступеню шкоди життю та здоров'ю людини, а також навколишньому середовищу від фактичного та запланованого для здійснення використання даного виду радіоактивних матеріалів;

– встановлення вірогідного підприємства – власника досліджуваного матеріалу;

– вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно офіційних каталогів їх легального використання та цін «чорного» ринку [46, с. 80 – 81].

На вирішення експертизи радіоактивних матеріалів можуть бути поставлені такі питання, перелік яких не є вичерпним:

Чи є наданий на дослідження матеріал (речовина) радіоактивним, якщо так, який його хімічний та радіоізотопний склад?

Якою є активність ядерного випромінювання та його тип, тобто, чи є він є він α -, β -, чи γ - випромінювачем?

Чи можна виявлений матеріал (речовину) застосувати чи використати для завдання шкоди здоров'ю людини чи навколишньому природному середовищу, якщо так, то яка його ступінь суспільної небезпеки?

Якого додаткового опромінювання зазнали учасники проведення слідчих (розшукових) дій та випадкові особи при контакті з ДІВ?

Чи забезпечує контейнер, в якому знаходиться матеріал (речовина), безпечні для оточуючих людей умови його зберігання та перевезення?

Чи є на представлених для дослідження предметах (одязі, автомобілі, предметах побуту тощо) ознаки радіоактивних матеріалів (речовин), виявлені в даної особи?

Чи однакові за хіміко-фізичним складом радіоактивні речовини, виявлені при особистому огляді даної особи з радіоактивними речовинами, які виготовлялися, використовувалися чи зберігалися на визначеному підприємстві? [46, с. 82]

Експертні радіологічні дослідження у матеріалах кримінальних проваджень, які вивчались під час підготовки дисертації, містили відомості про наявність радіоактивних ізотопів, їх вид, концентрацію та у окремих випадках ступінь впливу на оточуюче середовище. Наприклад, висновком експертизи № 35-10/930 від 09.10.2009р. відповідно до якого, потужність дози гамма-випромінювання на

зовнішніх поверхнях металевих виробів в кузову автомобіля МАЗ-64229 д.н.з. НОМЕР_1 знаходиться в межах 0,15-0.20 мкЗв/год; щільність потоку бета-частинок на зовнішніх поверхнях металевих виробів в деяких місцях досягає 1000 бета-частинок-см.кв/хв; щільність потоку бета-частинок в точці максимального радіоактивного забруднення досягає 1000 бета-частинок/см.кв./хв; присутнє нефіксоване радіоактивне забруднення металевих виробів; радіонуклідний склад нефіксованого радіоактивного забруднення металевих виробів відповідає стандартному типу радіоактивного забруднення, що виникло внаслідок Чорнобильської аварії; забруднення радіоактивними речовинами вузлів та агрегатів безпосередньо автомобіля не виявлено. Щільність потоку бета-частинок від фрагментів металобрухту перевищують рівні 1-невикористання без будь-яких обмежень) та 2-го (вільне використання на території України) класів використання згідно п.3 Державних санітарно - екологічних правил і норм радіаційної безпеки при проведенні операцій з металобрухтом. Згідно п.6 цих же Правил, такий металобрухт повинен вилучатись з обігу з одночасним сповіщенням органів Держсанепідемнагляду МОЗ України та Мінекоресурсів України для прийняття рішення про подальші дії; речовими доказами [26]. ... викрали близько 140 кг., труб з мідно-нікелево-залізного сплаву, які згідно висновку комісійної радіологічної експертизи №159 від 16.09.09 Науково-дослідного інституту радіаційного захисту АТН України, є радіоактивними матеріалами (РМ) на підставі закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку (39/95-вр, остання редакція від 23.07.2009.), рівень радіоактивного забруднення яких за щільністю потоку становить від 20 до 2000 бета частин /см.кв.за хв, за ПЕД альфа, мкЗв/год від 1,2 до 11,7 за ПЕД альфа, нЗв/год від 500 до 1300. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>.

Важливий напрям використання спеціальних знань при розслідуванні становить отримання даних технічних систем радіаційного контролю. Так, доказове значення можуть мати дані, що фіксуються у таких системах або за їх допомогою: облік персоналу, який пройшов контроль, архівні дані для

статистичного аналізу, автоматичний запис фактів перевищення контрольованих параметрів із відеозаписом, який дозволяє ідентифікувати особу та ін.

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, залежно від завдань провадження, призначаються/можуть бути призначені також інші види експертиз. На відміну від специфічних досліджень, про які йшлося вище, поширені для практики розслідування інших злочинів експертизи, детально описані у спеціальній літературі, розроблено рекомендації та нормативні настанови щодо організації їх проведення.

Технічна експертиза реквізитів документів, матеріалів документів (наприклад, у випадку об'єктивних сумнівів щодо справжності, первинного змісту документів, які дозволяють перебування у зоні відчуження, переміщення певних предметів за межі зони).

У відповідних провадженнях технічна експертиза реквізитів документів може поводитись з метою установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту; визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; установлення цілого за частинами документа; установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки.

Орієнтовний перелік запитань.

Чи вносились у текст документа зміни?

Якщо вносилися, то яким чином (підчистка, дописка, травлення, виправлення тощо) і який зміст первинного тексту?

Чи була заміненна в документі фотокартка?

Чи замінювались у документі аркуші?

Письмальним приладом якого типу виконано рукописні тексти (підписи) у наданому документі?

Яким чином виконаний підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові), текст документа (за допомогою технічних засобів чи письмальним приладом)?

Чи виконані записи писальним приладом (кульковою ручкою, ручкою з пером, олівцем тощо), наданим на дослідження?

Чи виготовлені (виконані) дані документи (фрагменти документа) у різний час?

У якій послідовності виконувались реквізити даного документа (підпис, відтиск печатки тощо)?

Чи становили раніше одне ціле надані на експертизу частини документа?

Чи належали надані на експертизу частини документа визначеному документу?

Чи виготовлено наданий документ шляхом монтажу за допомогою комп'ютерної або копіювально-розмножувальної техніки?

Чи використані для створення змонтованого документа документи, вилучені у особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

Експертиза друкарських форм – установлення типу та ідентифікація комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки за виготовленими за їх допомогою матеріальними документами; установлення способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле; ідентифікація печаток, штампів, факсиміле тощо за їх відтисками; відповідність часу нанесення відтисків печаток, штампів даті виготовлення документа.

Орієнтовний перелік запитань:

Яким друкарським засобом (тип, марка, модель) виготовлено текст (зображення) у даному документі?

Який тип принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), на якому виготовлений наданий документ?

Чи виготовлено наданий документ за допомогою принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), зразки друку якого надані для порівняльного дослідження?

Чи виготовлені надані документи на одному або різних принтерах (копіювальних апаратах, багатофункціональних пристроях)?

Яким способом нанесений відтиск печатки (штампа, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в даному документі наданою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданому документі печаткою (штампом, факсиміле), експериментальні та вільні зразки відтисків якої (якого) надані для порівняльного дослідження?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданих документах однією і тією самою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесений відтиск печатки (штампа) у той час, яким датований документ?

У який період часу був виконаний рукописний текст у наданому документі?

В один чи різні періоди часу виконано рукописні тексти в наданих документах?

Чи в один період часу були виконані рукописні текст та підпис у наданому документі?

Трасологічна експертиза може бути проведена з метою ідентифікації або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностики (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічних завдань (установлення механізму слідоутворення тощо).

У провадженнях, що вивчаються, можуть проводитись наступні підвиди трасологічної експертизи – експертиза слідів рук людини; експертиза слідів ніг людини, її взуття, експертиза слідів рукавичок, одягу людини, слідів пошкоджень на об'єктах, слідів нашарувань на об'єктах; експертиза слідів ніг (лап) тварини; експертиза знарядь, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, експертиза слідів знаряддя та інструментів; експертиза слідів транспортних засобів; експертиза замикальних та контрольних засобів; експертиза слідів поділу цілого на частини; експертиза рельєфних знаків на металі, пластмасі та інших матеріалах; експертиза вузлів та петель.

Дактилоскопічна експертиза проводиться з метою ідентифікації особи за слідами її рук, які залишені на місці події.

Орієнтовний перелік запитань:

Чи є на об'єкті сліди рук?

Чи придатні дані сліди для ідентифікації особи?

Чи залишені сліди рук конкретною (однією) особою?

Чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?

Чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?

Якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди?

Які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?

Якими ділянками поверхні долоні залишено сліди?

У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?

Чи були сліди до вилучення на поверхні конкретного об'єкта?

Чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу?

Експертиза слідів ніг людини та взуття.

Основними завданнями цього виду трасологічної експертизи є ідентифікація людини за слідами взуття та вирішення діагностичних завдань з установлення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних

Чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди взуття та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (взуття)?

Чи залишені сліди даною особою чи це сліди від взуття, вилученого у певної особи?

Чи залишені сліди ніг, виявлені в різних місцях, однією особою (сліди тих самих шкарпеток, панчіх, взуття)?

Взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики і особливі ознаки (розмір, ступінь зношування тощо)?

Який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди?

Які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»?

Який механізм утворення слідів взуття?

Експертиза слідів злому, інструментів, виробів масового виробництва.

Основним завданням експертизи є: установлення конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента, агрегату за слідами його дії; установлення механізму (способу) злому (іншої дії), напрямку, в якому проводився злом перешкоди (з внутрішнього або зовнішнього боку), типу (виду) виробу, що залишив слід, способу його виготовлення тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злом або іншу дію (зрубано дерево, спиляно гілку, перекушено дріт тощо)?

Чи не залишено сліди злому, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям?

Одним чи декількома знаряддями було вчинено злом?

Знаряддям якого виду вчинено злом?

З якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злом перешкоди (стіни, вікна, ґрат тощо)?

Яким способом розділено предмет (шляхом розрізування, розрубання, розпилювання, свердління тощо)?

Експертиза цілого за частинами.

Експертизою встановлюється, чи мають частини предмета (знайдені уламки, шматки, осколки тощо) спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи становили знайдені частини єдине ціле (чи є осколки скла частинами розсіювача фар даного автомобіля, чи відколота дана тріска від певного поліна тощо)?

Яким способом відокремлено від предмета його частину?

Який механізм відокремлення від предмета його частини (частин)?

Чи становили складно-складове ціле конструктивні частини об'єкта?

До якого виду належить предмет, частина якого вилучена з місця події?

Експертиза слідів транспортних засобів.

Основними завданнями трасологічної експертизи слідів транспортних засобів є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за частинами та слідами, що залишені його частинами; діагностика (установлення властивостей та стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об'єктами).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишені сліди?

Чи залишені сліди даним транспортним засобом (його частинами)?

Яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім)?

Якою моделлю шини залишені сліди?

Чи піддавалася покриття шини транспортного засобу, слід якої виявлений на місці події та наданий для дослідження, відновлювальному ремонту?

Чи є на даному об'єкті (огорожі, дорожньому покритті тощо) сліди транспортного засобу?

Чи утворилися сліди на об'єкті в результаті його переїзду колесами транспортного засобу?

Яка послідовність утворення пошкоджень на транспортному засобі?

Який механізм утворення слідів на транспортному засобі?

Чи мав місце факт контактної взаємодії транспортного засобу з іншим об'єктом (ділянкою місця події)? [150]

Висновки до розділу 2

У більшості випадків правопорушників виявляють особи, службові обов'язки яких пов'язані із забезпеченням дотримання вимог режиму радіаційної безпеки на режимній території. Тому основою формування типових слідчих ситуацій

визначено критерії щодо обставин виявлення і затримання правопорушника та/або інформації про подію злочину.

Виокремлено наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та запропоновано відповідні системи процесуальних дій: 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження – огляд: місця події, документів, предмета злочинного посягання, транспортного засобу, дозиметричне вимірювання, арешт майна (за потреби), допит, тимчасовий доступ до речей і документів (журнали обліку в'їзду і виїзду через КПП, документи сектору режиму, фізичного захисту та мобілізаційної роботи (щодо видачі дозволів на право переміщення об'єктів за межі зони), даних провайдерів стільникового зв'язку), проведення експертиз (залежно від обставин провадження), слідчий експеримент; 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності – огляд місця події, документів, допит (правопорушник, особи, які його затримали), арешт майна (за потреби), тимчасовий доступ до речей і документів, проведення експертизи (за потреби), слідчий експеримент; 3) особу затримано у іншому місці, поза межами зони відчуження (одразу після перетину кордону, за місцем проживання, на пункті прийомі металобрухту, у транспорті тощо) – ознайомлення з рапортом уповноважених осіб, огляд місця події, документів, запити (належність певного місця до зони відчуження, надання дозволу на переміщення певних предметів, видача перепустки певній особі, інформація про час перетину кордону режимної зони певної особи, транспортного засобу, проходження дозиметричного контролю), допит (правопорушник, свідки: особи, які затримали, працівники пункту прийому металобрухту, родичі, сусіди, особи, які несли службу на КПП, здійснювали дозиметричний контроль), проведення експертизи, обшук (за потреби), слідчий експеримент; 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення (схованка, відкрита місцевість, будівлі, споруди тощо) – огляд місця події, допит осіб, які виявили підготовлені предмети, можливих свідків (осіб, які працюють в зоні відчуження, стихійних поселенців), проведення експертиз.

Нормативна складова події кримінального правопорушення включає правила радіаційної безпеки, порядок отримання дозволів (їх види, термін дії, продовження), діяльність щодо забезпечення контрольно-пропускного режиму, організацію заходів охорони. Розкрито та проаналізовано зміст нормативної складової забезпечення радіаційної безпеки для людей, транспортних засобів, вантажів. Доказування підстав перебування особи у зоні відчуження сприяє висуненню версій щодо можливого учинення інших злочинів (у тому числі з незаконним використанням радіоактивних матеріалів), визначення способу учинення злочину, встановлення можливих співучасників, виявлення стійкої та триваючої злочинної діяльності тощо.

Доказування обставини, що характеризують особу правопорушника (працює в зоні відчуження) передбачає з'ясування: характеру роботи у зоні відчуження, зокрема щодо доступу до предметів злочинного посягання, можливості їх переміщення (сприяння переміщенню) без спеціального дозволу або незаконного отримання такого дозволу, характеру обов'язків (у тому числі для встановлення чи є така особа службовою), робочих та особистих зв'язків з іншими працівниками зони відчуження. Для особи, що вчинила кримінальне правопорушення і не є працівником зони відчуження – зв'язки з особами, які: працюють у зоні відчуження; зацікавлені у протиправній діяльності; притягувалися до відповідальності за такі порушення. Також має значення ступінь обізнаності про недоліки охорони зони відчуження, місця можливого перетину периметру зони поза КПП.

Доказування обставин, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення передбачає з'ясування: матеріального, соціального, сімейного становища правопорушника, його ставлення до вчиненого злочину; в силу яких обставин, яким чином особа отримала доступ до предметів злочинного посягання, які наміри мала щодо їх використання, який рівень радіаційного забруднення таких предметів, які наслідки це могло б мати для здоров'я населення, навколишнього середовища; чи були

спільники учинення злочину; використання службового становища, корупційні зв'язки, приховування слідів злочину, підготовка до злочину; вартість майна, що підлягає спеціальній конфіскації, законність чи незаконність його походження; підстави володіння майном, інші власники, їх обізнаність про використання належного їм майна для учинення злочину.

Спеціальні знання у галузі радіаційної безпеки потрібні для: тлумачення та роз'яснення спеціальної термінології, положень нормативних актів, норм, правил, стандартів з радіаційної безпеки, питань державного регулювання та нагляду за дотриманням вимог радіаційної безпеки, радіаційного захисту, дії іонізуючого випромінювання та поводження з джерелами іонізуючого випромінювання, організації радіаційного захисту і контролю, дозиметричного контролю, принципів радіаційного захисту і безпеки.

Розглянуто прийоми і методи радіометрії, що можуть бути застосовані для визначення активності і концентрації радіоактивних ізотопів, а також типів їх випромінювань у джерелах іонізуючої радіації і пробах об'єктів навколишнього середовища; види та призначення приладів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю, що використовуються під час розслідування (дозиметричні прибори-рентгенометри, радіометри-рентгенометри, індикатори, індивідуальні дозиметри).

Доказове значення можуть мати дані, що фіксуються у технічних системах радіаційного контролю або за їх допомогою: облік персоналу, який пройшов контроль, архівні дані для статистичного аналізу, автоматичний запис фактів перевищення контрольованих параметрів із відеозаписом, який дозволяє ідентифікувати особу.

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки, залежно від обставин провадження, призначаються/можуть бути призначені: технічна експертиза документів, трасологічна, дактилоскопічна експертизи, експертиза радіоактивних матеріалів. Визначено їх завдання та запропоновано орієнтовні переліки запитань.

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Огляд при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України проводиться із дотриманням загальних правил для цієї слідчої (розшукової) дії та із урахуванням криміналістичних рекомендацій щодо особливостей проведення огляду для певних видів злочинів. Останнє зумовлене особливостями структури злочинності в зоні відчуження.

У спеціальній літературі та наукових працях до цього часу проблеми проведення огляду під час розслідування досліджуваних злочинів окремо не розглядались, тому у процесі дослідження вивчались матеріали правозастосовної практики з метою виявлення особливостей та недоліків проведення цієї слідчої (розшукової) дії, з'ясування типових ситуацій та об'єктів огляду, зумовлених місцем учинення злочину та предметом злочинного посягання, а також криміналістичні рекомендації щодо розслідування інших видів злочинів, що можуть стосуватись відповідної проблеми.

Як було зазначено, на території зони відчуження вчиняються різні кримінальні правопорушення, що підтверджує поширена практика кримінально-правової кваліфікації за сукупністю злочинів, одним з яких є передбачений ст. 267-1 КК України. На практиці, огляд місця події власне порушення вимог режиму радіаційної безпеки фактично зводиться до огляду місця переміщення за межі зони відчуження предмета злочинного посягання, місця його придбання або місця, де його виявлено.

Зважаючи на те, що абсолютна більшість кримінальних правопорушень досліджуваної категорії кваліфікуються як замах (закінчений, незакінчений), то і відповідно місцем огляду зазвичай є:

безпосереднє місце придбання (знахідка, купівля, дарування, обмін тощо) предмета злочинного посягання з метою його майбутнього переміщення;

місце, де було сховано предмет злочинного посягання для майбутнього переміщення за межі зони (близько до периметру, схованка, у будинках, з яких відселено людей, приміщеннях та ін.), а також транспортний засіб;

місце, де здійснювався перетин периметру (правомірний, неправомірний) зони відчуження;

місце поза межами зони відчуження, куди було переміщено предмет злочинного посягання або на шляху до цього місця.

Отже, огляду може підлягати будь-яка ділянка чи об'єкт зони відчуження, а також поза її межами, де виявлено предмет злочинного посягання, сам такий предмет, знаряддя вчинення злочину, документи (дозвільні, контрольно-пропускні) тощо.

Відтак, тактика огляду визначатиметься з урахуванням обставин події, проте у будь-якому випадку проведення огляду має на меті встановлення: місця та способу учинення злочину, знарядь злочину та їх характеристик, кількості правопорушників, виду, кількості і характеристик предмета злочинного посягання, шляху, способу потрапляння до зони відчуження та виходу з неї (з переміщенням або без переміщення предмета злочинного посягання, що, можливо, заплановано на інший час, або з частковим переміщенням).

Зважаючи на зазначене, порядок і вид огляду визначається залежно від місця його проведення, способу учинення злочину, об'єктів огляду.

Як свідчить практика, огляд місця події переважно проводиться із дотриманням загальних тактичних рекомендацій щодо його стадій та фіксації результатів без суттєвих процесуальних порушень. Протокол огляду місця події містився у всіх матеріалах кримінальних проваджень, що вивчались при підготовці дослідження.

Зазвичай, виокремлюють наступні стадії огляду: загальна, детальна, заключна. У спеціальній літературі описано їх зміст.

Так, загальний огляд починається з огляду місцевості з метою: орієнтування на ній; визначення меж простору, який підлягає огляду; вирішення питання про вихідну точку та послідовність огляду; вибору позицій для проведення орієнтуючої та оглядової фотозйомки та здійснення цієї фотозйомки. Потім необхідно з'ясувати, які об'єкти знаходяться на місці події, дослідити увесь комплекс обставин, які мають відношення до місця події, вивчити взаємне розташування та взаємозв'язок елементів обстановки, їх зовнішній вигляд та стан, зафіксувати положення об'єктів до моменту початку огляду ні до чого не торкаючись і не змінюючи [178, с. 19–21].

Стадія загального огляду має певну специфіку зокрема щодо точного визначення місця його проведення. Насамперед, це має значення для встановлення факту учинення злочину саме на території зони відчуження, крім того, неправильне зазначення місця події у подальшому може призвести до втрати доказового значення протоколу огляду місця події.

Приклад. Свідок ОСОБА_2 повідомив, що 14.01.2017 року близько 18 год. 30 хв. в с. Фабриківка було виявлено громадянина ОСОБА_1, який за допомогою лому розбивав бетонні плити та витягував з них металеву арматуру. У вказаного громадянина були витребувані документи для встановлення особи та на місце події було викликано слідчу оперативну групу, яка на місці здійснювали фотографування, вилучення знарядь вчинення злочину та зважування добутого обвинуваченим металу (близько 130 кг). ОСОБА_1 при собі мав молот, скалолом та санчата.

Свідок ОСОБА_3 в судовому засіданні зазначив, що він працює інспектором відділу поліції зони ЧАЕС. 14.01.2017 року проводився спільний патруль з прикордонниками. Того дня, близько 18 год. 50 хв. біля с. Фабриківка вони виявили громадянина ОСОБА_1, який розбивав бетонні конструкції з метою видобутку арматури. При собі він мав лом, молот та санчата. Дозвільних

документів при цьому в нього не було. Викликали слідчу оперативну групу, яка почала описувати, робити фотографування та вилучили виявлені предмети.

Свідок ОСОБА_4 пояснив, що він здійснював 14.01.2017 року огляд місця події під час затримання громадянина ОСОБА_1 В протоколі він зазначив місцем вчинення с. Фабриківка так як визначення координат проводилося за допомогою GPRS-функції в мобільному телефоні. Жодних знаків, які б вказували на населений пункт не було. Обвинуваченого було виявлено на території силосної ями колишнього колгоспу с. Фабриківка (між двома населеними пунктами с. Стеблі та с. Фабриківка).

Допитаний свідок ОСОБА_5 пояснив, що в січні 2017 року на його розгляді перебував запит слідчого СВ Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС про встановлення місця знаходження відповідної точки на місцевості та чи належить дана точка до зони безумовного обов'язкового відселення. Дана точка на мапі заходила між двома селами Фабриківка та Стеблі. На його думку вказана точка знаходилася ближче до с. Стеблі, саме тому у відповіді на запит вказав с. Стеблі [27].

У іншому випадку, ухвалою суду було задоволено клопотання захисника про проведення додаткового огляду місця події та доручено органу досудового розслідування – СВ відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУНП в Київській області – проведення додаткового огляду місця події за участю обвинувачених ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 в порядку ч.3 ст.333 КПК України з метою встановлення точного місця збору металобрухту, в рамках кримінального провадження, внесеного 05.12.2017 до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12017110060000071 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.15, ч.3 ст.267-1 КК України з проведенням вимірювання, фотографування, складанням відповідних планів і схем (з кожним обвинуваченим окремо).

Захисник обґрунтовував клопотання тим, що дослідженими в судовому засіданні доказами не можливо встановити точне місце, де обвинувачені зібрали металеві вироби. Таким чином, захисник вважає, що на час розгляду даного

кримінального провадження є доцільним проведення додаткового огляду місця події за участю обвинувачених, з метою встановлення точного місця збору ними металевих виробів. Прокурор в судовому засіданні не заперечував проти задоволення клопотання захисника, підтриманого обвинуваченими: під час досудового розслідування такий огляд було проведено, ним зафіксовано місце виявлення автомобіля ЗАЗ д.н.з.НОМЕР_1 синього кольору, однак місце вчинення кримінального правопорушення (місце збору металевих виробів) достовірно встановлено не було [194].

Зважаючи на те, що огляд переважно проводиться на відкритих ділянках місцевості, потрібно дотримуватись криміналістичних рекомендацій щодо таких випадків. Особливо це стосується встановлення та фіксації місця проведення огляду, що, як було зазначено, має значення для встановлення факту вчинення злочину саме в зоні відчуження, а також дозволить безпомилково визначити це місце для проведення інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, слідчого експерименту.

Досвід роботи криміналістів дозволив зробити висновок про необхідність прив'язки місця події по відношенню до найближчого нерухомого (постійного) об'єкту або до впізнаних орієнтирів (дороги, водойми) з відображенням сторін світу.

Якщо подія мала місце в межах населеного пункту, то орієнтування здійснюють до найближчої будівлі, вимірюючи відстань від місця події до даного об'єкта. Також вказується напрямок об'єкта по відношенню до місця події, використовуючи назви сторін світу. Типовою помилкою є прирівнювання співробітниками, що проводять огляд місця події, до нерухомих об'єктів дерев, клумб, звалищ, що робити неприпустимо, оскільки все це може бути зміщений або знищено згодом. Однак це не означає, що в протоколі огляду місця події дані зовнішні орієнтири потрібно повністю виключити. Вони можуть мати вирішальний значення в подальшому під час перевірки показань на місці підозрюваного, для розуміння, чи володіє зазначена особа інформацією про місце

скоєння злочину або обмовляє себе, можуть допомогти детальніше описати дислокацію виявлення слідів злочину і т. ін.

Якщо подія сталася поза населеним пунктом, то в якості постійних об'єктів можуть бути використані кілометрові стовпи, опори повітряних ліній електропередач. А якщо дозволяють технічні умови, то визначити місце розташування допоможе супутникова система навігації. Так, GPS-навігатор вже тривалий час максимально застосовується при виїзді на огляд місць дорожньо-транспортних пригод та незаконної рубки, дозволяючи зорієнтуватися на місцевості шляхом встановлення координат місцезнаходження і співвіднесення їх з даними технологічних карт. Безумовно, даний досвід повинен бути запозичений при розслідуванні інших видів злочинів, оскільки дозволяє досягти поставленої мети встановлення місця розташування в найкоротші терміни, а час при проведенні огляду місця події, особливо на відкритій місцевості, відіграє основну роль для можливості виявлення, вилучення і фіксації слідів злочину, а значить, і для подальшого розкриття і розслідування злочину [114, с. 140].

Детальний огляд, як правило, проводиться за стадіями. Статична стадія полягає у дослідженні об'єктів у нерухомому стані, не допускаючи зміни їх положення. Вона має за мету зафіксувати точне місцезнаходження об'єкта, його положення відносно інших об'єктів, його стан. Динамічна стадія полягає у вивченні об'єкта, що передбачає зміну його місцезнаходження та розташування його частин.

Під час детального огляду досліджуються предмети і сліди, які залишені на місці події, шляхи, по яких злочинець міг проникнути на місце події та піти після його учинення. Вживаються усі заходи до виявлення слідів злочину та самого злочинця; при цьому об'єкти можуть зсуватись з місця, перевертатись та ін. Необхідно ретельно оглянути поверхні предметів, пошкоджених перепон, замикаючих пристроїв, уламки розбитого скла і т. ін. з метою виявлення на них слідів ніг, рук, зубів, знарядь зламу, мікрочастинок та ін.; вивчити обставини, які вказують на часові ознаки учинення злочину або залишення слідів Визначаються сліди та інші речові докази, які мають бути вилучені,

виготовляються копії зі слідів на предметах, які не можна вилучити; проводяться необхідні виміри слідів об'єктів, здійснюється вузлова та детальна фотозйомка виявлених слідів та інших речових доказів, які підлягають вилученню. Огляд об'єктів проводиться таким чином, щоб не пошкодити наявні сліди і не залишити нові, наприклад, сліди рук [178, с. 19–21].

З'ясування шляху (способу) потрапляння до зони відчуження – важлива складова огляду.

Обов'язково зазначаються відомості про предмет злочинного посягання (металобрухт, будівельні матеріали, конструкції, машини, устаткування, хатні речі, продукти збиральництва тощо).

Наприклад:

металобрухт: кількість одиниць, зовнішній вигляд (уламки, труби, дроти, цілі вироби, їх частини тощо), вага, вид (чорний, кольоровий метал);

риба: вид, кількість, вага;

дикорослі рослини (гриби, ягоди, плоди дерев, лікарські трави тощо): вид, кількість, вага;

продукти харчування: вид, кількість, вага;

деревина: порода, кількість (шт.), ступінь оброблення, вага, об'єм. Якщо, наприклад, для кримінально-правової кваліфікації за ст. 246 КК України має значення точне визначення предмета злочину (дерева і чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, а не визнаються предметом злочину, трава, очерет, пеньки, хмиз, мертві стовбури дерев або їх частин, які лежать на поверхні ґрунту (вітровал, бурелом, сніговал, сніголам тощо)), то для кваліфікації за ст. 267-1 КК України така диференціація не має значення, тобто, будь-яка деревина, що переміщується за межі зони відчуження є предметом злочинного посягання. Зазначення у протоколі характеристик деревини має значення для правильного визначення сукупності злочинів (ст. 246, 245, 252 КК України).

Якщо під час огляду виявлено зброю, знаряддя та пристосування для полювання, риболовлі тощо здійснюється фіксація відповідної інформації в

протоколи. Так, наприклад, у випадку виявлення зброї зазначається система і модель, номер, калібр зброї, ідентифікаційні ознаки, вид і кількість боєприпасів, документи на зброю (вид, реквізити).

Потрібно також звернути увагу на засоби зв'язку, що може свідчити про участь у злочинній діяльності інших осіб.

Як свідчать результати вивчення правозастосовної практики, у деяких випадках правопорушники використовують документи, що дозволяють перебування у зоні відчуження. Ці документи (перепустки) можуть бути дійсними, недійсними (термін дії сплинув), перепустка може бути видана на іншу особу або з іншою метою перебування, дозвіл може бути наданий для перетину кордону на автомобілі тощо. Правопорушники можуть використовувати підроблені, частково підроблені перепустки та інші документи.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», перегін тварин, сплав лісу, в'їзд на територію зони і виїзд з неї здійснюється тільки за спеціальними перепустками з обов'язковим дозиметричним контролем людей та транспортних засобів. Транзитний проїзд усіх видів транспорту здійснюється за спеціальними перепустками, що видаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення [169].

Огляд документів при розслідуванні цих злочинів зазвичай є частиною огляду місця події, а також може проводитись як самостійна слідча (розшукова) дія. Це пов'язано з тим, що правопорушників затримують під час перетину кордону зони відчуження через КПП, де вони зобов'язані надати дозвільні документи. У випадках, коли особу затримано на території зони відчуження, дозвільні документи пред'являються не завжди або відсутні.

Огляд документів проводиться з метою встановлення їх володільця, відношення до події злочину та виявлення ознак підроблення (повного, часткового). За результатами огляду документів, слідчий може зробити висновок про необхідність проведення інших слідчих (розшукових) дій. Незважаючи на те,

що, на відміну від інших злочинів, при розслідуванні яких слідчий працює зі значним масивом документів і вони є основним джерелом доказів (економічні, службові злочини, злочини проти безпеки виробництва та ін.), а при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України обсяг документів, які можуть мати доказове значення не такий значний, потрібно уважно їх вивчати, оскільки у окремих випадках лише завдяки цьому можна встановити елементи обстановки, спосіб учинення злочину та коло осіб, причетних до злочинної діяльності.

Порядок та тактика огляду документів описані у спеціальній літературі, ці тактичні прийоми та рекомендації можуть бути застосовані практично для розслідування будь-яких злочинів, зокрема, передбачених ст. 267-1 КК України.

Огляд документів необхідно здійснювати у два етапи – статичний та динамічний. Статичний, або початковий етап, характеризується застосуванням безконтактних методів огляду та фіксації, під час яких досліджуваний документ залишається у незмінному стані. На цьому етапі слідчий здійснює лише візуальне вивчення та фіксацію документа до предметів навколишньої обстановки з використанням різноманітних прийомів (фото, відеозйомка тощо). В якості джерел освітлення можуть застосовуватись ліхтарі, настільні лампи, джерела ультра-фіолетових або інфрачервоних променів, природне освітлення. Під час огляду рекомендується застосовувати збільшувані прилади, адже ознаки підробки документів, як правило, неможливо встановити неозброєним оком.

В процесі огляду необхідно звертати увагу на ознаки підробки документа, на виявлення інформації, яка може бути використана як в пошуковій діяльності, так і в процесі доказування на стадіях досудового розслідування та судового провадження. Вивчення документа рекомендується починати з встановлення його призначення, з'ясування основного тексту і наявних на ньому написів, вивчається зовнішній вигляд і стан документа, реквізити документа. Крім цього, вивчається стан лицьової та зворотної сторін, країв документа, визначається відповідність його змісту і цільового призначення. Якщо виникають сумніви щодо справжності досліджуваного документа, то потрібно ознайомитися зі зразком аналогічного справжнього документа. Для виявлення ознак підробки в документі, навіть на

початковому етапі його огляду, необхідно зосередити увагу на вивченні таких його складових: фізичний носій виготовленого документа; матеріал, з якого він виготовлений; речовини, за допомогою яких нанесені текст, зображення, підписи, печатки та інші реквізити документа; способи виготовлення документа і нанесення реквізитів; наявність слідів підробки документа, зміни його змісту, закреслення, виправлення, розбіжності окремих складових; відповідність документа встановленим вимогам до конкретної категорії документів (чи був використаний спеціальний бланк, чи наявні обов'язкові реквізити документа, наявність гербової печатки тощо).

На динамічному етапі огляду документа велике значення має використання технічних засобів і методів, які не повинні передбачати ризик пошкодження або втрати інформаційної суті документа. Рекомендується оглядати документ за допомогою світлофільтрів жовтої, помаранчевої, синьої і червоної зон спектра; у всіх випадках документ потрібно вивчити послідовно із двостороннім та бічним освітленням.

Після дослідження фізичних властивостей документа, необхідно дослідити його інформаційне значення, тобто вивчити документ не з точки зору його підроблення, а з позиції його ролі та значення в скоєному злочині. Для цього більш ретельно досліджується сутність викладеної інформації, досліджуються причини його виникнення, орган або особа, яка видала документ, цілі та мотиви такої особи, функціональні властивості документа, які права він посвідчує тощо [202, с. 209].

Так, наприклад, якщо проводиться огляд спеціального дозволу на проведення певного виду діяльності на території зони відчуження, слідчий звертає увагу на можливі ознаки підроблення, а також з'ясовує відповідність цього документа вимогам нормативного регулювання передбаченого для нього (порядок видачі, переоформлення, зупинення, анулювання та поновлення дії, суб'єкт, який видає дозвіл). У дозволі зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання або найменування і місцезнаходження суб'єктів діяльності; вид діяльності, на яку видається спеціальний дозвіл; місце провадження діяльності;

особливі умови та правила провадження виду діяльності; номер реєстрації спеціального дозволу; дата видачі і термін дії спеціального дозволу. Спеціальний дозвіл підписується Головою ДАЗВ і скріплюється печаткою [160].

За потреби слідчий також може звернутись до уповноваженого органу задля отримання інформації (документів), які надавались як підстава для отримання дозволу. Такі документи містять відомості про особу, яка отримала дозвіл, документи на здійснення підприємницької діяльності та ін. Доказом у кримінальному провадженні може бути витяг з книги обліку спеціальних дозволів, виданих на здійснення окремих видів діяльності на території зони відчуження.

Зважаючи на поширеність випадків переміщення предмета злочинного посягання у автомобілі, у кожному такому випадку проводиться його огляд у тому числі із урахуванням можливого приховування предметів у конструкціях автомобіля.

Приклад.

6.11.2016 року, приблизно о 17 годині, ОСОБА_2 за попередньою змовою з ОСОБА_1, перебуваючи біля гуртожитку по вул. Шкільній в м. Чорнобиль, завантажили до багажного відділення автомобіля болгарку марки «BOSH-230W», ліхтар марки «СЕВА», автомобільну акумуляторну батарею марки «АБІДОН 60W», 10 захисних костюмів, 5 літрів дизельного пального в пластиковій каністрі об'ємом 5 літрів, при чому сховали вказані предмети у відсіку для запасного колеса, також, використовуючи вільний простір за заднім пасажирським сидінням салону автомобіля повантажили та сховали до нього 2 каністри об'ємом 20 літрів повністю заповнені дизельним паливом та 5 пластикових пляшок об'ємом 2 літра повністю заповнених дизельним паливом, а також використовуючи вільний простір між двигуном та внутрішньою поверхнею капоту автомобіля повантажили та сховали в моторному відсіку автомобіля 2 відрізки листової нержавіючої сталі розміром 72x82 см та 2 відрізки листової нержавіючої сталі розміром 36x82 см, з метою подальшого їх переміщення за межі зони відчуження, без передбаченого законом дозволу та без проведення дозиметричного контролю,

до себе до дому в м. Чуднів, Житомирської області, та використання їх в подальшому у побуті [19].

Під час заключної стадії складається протокол, перевіряється якість описання у ньому виявлених слідів та інших речових доказів, способів їх фіксації і вилучення. Предмети, що вилучаються пакуються із дотриманням заходів безпеки у підручні матеріали або спеціальну пакувальну тару. Запаковані об'єкти опечатуються, здійснюються спеціальні пояснювальні записи, які закріплюються підписами особи, яка проводить огляд і понятих. Вживаються заходи до збереження об'єктів, які мають доказове значення і вилучити які не можливо. Ще раз перевіряються повнота та ретельність проведеного огляду з тим, щоб не пропустити щось суттєве, проводиться звірка вилучених та упакованих речових доказів з їх переліком у протоколі ОМП [178, с. 19–21].

Предмети злочинного посягання обов'язково вилучаються і після проведення радіоекологічного контролю передаються до кімнати зберігання речових доказів Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС.

Як свідчить практика, знаряддя злочину не завжди вилучаються, а передаються на відповідальне зберігання особі. Зазвичай, особі передаються належні їй транспортні засоби, які є знаряддям вчинення злочину, а інші знаряддя (лопати, ломы, пилки тощо) вилучаються. Поширеність практики невизнання речовим доказом знаряддя злочину, а саме особистого транспорту правопорушників, не відповідає інтересам судочинства, оскільки на момент судового розгляду суддя позбавлений можливості розглядати питання спеціальної конфіскації. Вважаємо, що у кожному випадку мають бути об'єктивно досліджені обставини кримінального правопорушення та особа правопорушника і ухвалене рішення щодо спеціальної конфіскації, тому кожен випадок, коли транспортний засіб є знаряддям злочину, має бути належним чином зафіксований і процесуально закріплений.

Також слід наголосити на недопустимості зволікання (клопотання має бути подане не пізніше наступного дня після вилучення майна, ч.5 ст. 171 КПК України) зі зверненням з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна

(під час ОМП відповідно п.1 ч.2 ст. 167 КПК України) у випадках, коли це необхідно.

У більшості вивчених матеріалів кримінальних проваджень містились фототаблиці (орієнтуючі, оглядові, вузлові, детальні знімки) до протоколу ОМП. Проте, лише у окремих випадках додавались схеми або географічні карти із зазначенням місця перетину кордону зони відчуження, напрямом, маршрутом руху правопорушника та його виходу з зони. Зазвичай, слідчі обмежуються довідкою про координати огляду та витягом з нормативних документів або документами адміністрації про належність певного місця до території зони відчуження.

Крім ретельної та всебічної фіксації результатів огляду, потрібно неухильно виконувати формальні вимоги до складання протоколу.

Протокол огляду місця події набуває статусу джерела доказів за умови, якщо він відповідає таким вимогам:

- точність і послідовність опису всього виявленого слідчим та іншими учасниками огляду на місці події. Разом з тим в протоколі повинен міститися не тільки точний, але також чіткий та доступний опис місця події і його елементів; чіткість та доступність протоколу забезпечується вживанням загальноприйнятої термінології (у протоколі не повинно бути невизначених виразів, таких, як «біля», «майже», «поряд», «недалеко» й ін.);

- повнота опису всього виявленого на місці події, що має відношення до справи;

- об'єктивність опису виявленого на місці події. У протоколі не повинно міститися пояснення, тлумачення виявлених фактів, явищ, виклад думок слідчого про механізм утворення тих чи інших виявлених слідів, про походження і приналежність знайдених знарядь і тому подібне. Протокол – це опис виявленого, але не його пояснення;

- цілеспрямованість: у ньому повинно бути відображено тільки те, що безпосередньо відноситься до огляду і не повинно бути нічого зайвого, що могло б захаарастити протокол своїм описом і не мало б значення для справи;

– складення з дотриманням встановлених законом правил і мати необхідні реквізити. Ця вимога є виразом законності протоколу [16, с. 66].

Приклад, який ілюструє виникнення сумнівів щодо належності доказу – протоколу огляду місця події.

З протоколу огляду місця події від 07.09. 2016 року, з фото таблицями, слідує, що слідчий І.В. Грицаєнко, у присутності свідків ОСОБА_6 та ОСОБА_7 склав даний протокол, про те, що на КПП «Дитятки» було затримано автомобіль НОМЕР_2, в салоні якого малися металеві вироби.

Відповідно до ч.1 [ст. 104 КПК України](#), у випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксується у протоколі.

Відповідно до ч.3 [ст. 104 КПК України](#), протокол складається з вступної частини, яка, зокрема, повинна містити відомості про місце, час проведення та назву процесуальної дії, особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада), всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дата народження, місце проживання).

Як слідує з протоколу огляду місця події КПП «Дитятки» від 07.09. 2016 року слідчий СВ Відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУ НП в Київській області майор поліції Гр., у відповідності до ст..ст. [104,105,106,234,237,223 КПК України](#), в присутності понятих ОСОБА_8 (їх дані) та ОСОБА_7 склав даний протокол, з чого слідує, що вступна частина протоколу огляду від 07.09. 2016 року не відповідає вимогам ч.3 [ст. 104 КПК України](#), оскільки протокол підписаний свідчим СВ Відділу поліції зони ЧАЕС ГУ НП в Київській області майором ОСОБА_9, а не слідчим Гр., як вказано у вступній частині протоколу.

Відповідно до [ст. 85 КПК України](#), належними доказами є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Згідно [ст. 86 КПК України](#), доказ вважається допустимим, якщо він отриманий в порядку, встановленому цим Кодексом.

Вважаю, що протокол огляду місця події від 07.09. 2016 року, у вступній частині якого не повністю вказано ініціали слідчого, є допустимим доказом, оскільки передбачений [ст. 104 КПК України](#), а також можна визнати належним, оскільки описки у вступній частині протоколу не спотворюють його змісту [30].

Інший *приклад* визнання доказу недопустимим, оскільки слідча дія проведена неналежним суб'єктом. Колегія суддів погоджується із доводами апеляційної скарги захисника щодо недопустимості як доказу вини ОСОБА_4 протоколу зважування вилучених із автомобіля під керуванням ОСОБА_4 металевих фрагментів залізничної колії. Як видно з матеріалів кримінального провадження, зазначена слідча дія проведена старшим оперуповноваженим сектору кримінального розшуку відділу зони ЧАЕС ГУ МВС України в Київській області, однак письмового доручення слідчого на проведення даної слідчої дії оперативним працівником матеріали кримінального провадження не містять. Таким чином, колегія суддів приходить до висновку про те, що зазначена слідча дія проведена не уповноваженою на те особою, без дотримання вимог ч.1 [ст.41 КПК України](#), а тому протокол зважування від 15 серпня 2015 року та інформація, що міститься в ньому, є недопустимим доказом, з огляду на положення [ст.87 КПК України](#) [196].

Зважаючи на специфіку місця учинення злочину та проведення огляду, у будь-якому випадку потрібно враховувати потенційну можливість виявлення радіоактивних матеріалів та/або фактів порушення правил або незаконне поводження з ними.

Нормативними документами регламентовано порядок дій органів (підрозділів) поліції у таких випадках:

поліцейські СОГ при виїзді на зазначені повідомлення обов'язково повинні бути екіпіровані комплектом спеціального одягу та засобів індивідуального захисту у складі: засобів захисту шкіри, органів дихання та зору (халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразова марлева маска, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу тощо), спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації РХЯ матеріалів, індивідуальними дозиметрами,

радіометричними та дозиметричними приладами, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку;

перед початком огляду місця події старший СОГ інструктує фахівців заінтересованих органів державної влади про вжиття заходів щодо збереження слідів для криміналістичного дослідження (відбитки папілярних візерунків пальців рук, сліди ніг (взуття), транспортних засобів, біологічні залишки слини, волосся, крові тощо);

СОГ здійснює огляд місця події виключно в присутності фахівців заінтересованих органів державної влади;

вилучення підозрюваного об'єкта здійснюється в присутності інспектора-криміналіста фахівцями, екіпірованими засобами індивідуального захисту, відповідно до повноважень одного із заінтересованих органів державної влади чи іншого суб'єкта, до сфери повноважень якого належить питання поводження з відповідним РХЯ матеріалом;

зберігання виявленого підозрюваного об'єкта на всіх етапах поводження з ним здійснюється заінтересованими органами державної влади у спеціально обладнаних приміщеннях або на майданчиках з урахуванням вимог радіаційної безпеки та фізичного захисту.

На місці події слідчий у складі СОГ повинен:

1) лише після первинного обстеження фахівцями заінтересованих органів державної влади та підтвердження ними відсутності негативних чинників (безпечності рівня радіоактивного забруднення, хімічної зараженості), організовує роботу СОГ з метою виявлення та фіксації ознак і слідів злочину, а також осіб, що його вчинили;

2) за результатами огляду місця події скласти протокол огляду місця події, в якому обов'язково зазначає результати попередньої ідентифікації підозрюваного об'єкта, ким вилучено та куди направлено на дослідження. Протокол підписується усіма учасниками, які були залучені до огляду, у тому числі фахівцем, який здійснював вилучення.

Члени СОГ після огляду місця події, відійшовши за межі визначеної зони можливого ураження, знімають спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, рукавички та кладуть їх у поліетиленовий пакет. Останніми знімаються рукавички, після чого, проводиться перевірка наявності забруднення на відкритих частинах обличчя, рук і тіла та одягу РХЯ речовинами. Відкриті частини обличчя, рук і тіла обробляються побутовими засобами санітарної обробки. За необхідності здійснюється часткова санітарна обробка.

Усі зібрані у поліетиленовому пакеті речі передаються органу чи установі, яка здійснювала вилучення підозрюваного об'єкта для подальшої утилізації.

На всіх етапах поводження з підозрюваним об'єктом поліцейські та учасники огляду місця події повинні дотримуватися норм та правил фізичного захисту, стандартів з безпеки поводження з РХЯ матеріалами [149].

3.2. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

Як зазначає М.І. Порубов, складність допиту полягає в його удаваній простоті. Кваліфіковане проведення допиту вимагає не тільки знання закону і творчого його застосування, але й життєвого досвіду, вміння інтерпретувати і варіювати різноманітні заходи впливу на особистість, з урахуванням індивідуально-вікових її особливостей. Допит – це мистецтво, яке вимагає високої майстерності та здібностей [131, с. 154]. Це твердження якнайкраще сприяє розумінню особливостей проведення допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України. У всіх кримінальних провадженнях, які вивчались у межах дослідження були наявні протоколи допитів, адже ця слідча (розшукова) дія традиційно і справедливо вважається одним з основних засобів отримання доказів та іншої інформації, що має значення для провадження. Водночас, у даному випадку вона має певну специфіку. Насамперед, йдеться про обстановку злочинної діяльності та особу правопорушника. Так, злочин

вчиняється в зоні відчуження, досудове розслідування проводиться відповідним територіальним органом Національної поліції, більшість осіб, які вчиняють злочин не вдаються до активної протидії розслідуванню. Загальна ситуація досудового розслідування має помітні ознаки обмеженої або закритої системи, де правопорушники часто мають певний зв'язок з зоною відчуження (проживають на суміжних територіях, працюють, працювали раніше в зоні відчуження тощо), а слідчі мають досвід розслідування таких правопорушень та обізнані про особливості функціонування зони відчуження. Ці чинники впливають на загальну тактику розслідування і на тактику проведення слідчих (розшукових) дій зокрема. Як показали результати вивчення правозастосовної практики, для допитів у цих кримінальних провадженнях переважно не характерні конфліктні ситуації (крім випадків учинення злочинів службовими особами, групою осіб та деякі інші), проте якість проведення цієї слідчої (розшукової) дії не завжди задовільна. З одного боку, досвід та спеціалізація слідчих сприяють ефективності допитів, а з іншого, значна частина одноманітних (схожих, типових) кримінальних правопорушень формує невиправдану шаблонність, автоматизм дій слідчих, що призводить до помилок та недоліків у отриманні доказової інформації. Так, результати вивчення протоколів допиту показали низку недоліків, які, як убачається, пов'язані із недостатнім використанням криміналістичних рекомендацій у практичній діяльності та неналежною оцінкою обставин події, особи правопорушника.

Так, до основних недоліків віднесено: відсутність ініціативи у встановленні можливих спільників та/або осіб, які сприяли вчиненню злочину (63 %), не з'ясування усвідомлення правопорушником небезпеки неконтрольованого переміщення радіаційно забруднених предметів (41 %), не з'ясування зв'язків правопорушника з зоною відчуження (знайомі, родичі) (39 %), не проведення допиту осіб, які виявили, затримали правопорушника (34 %), не з'ясування способу підготовки до учинення злочину (у тому числі підшукування знарядь злочину, спільників, способу перетину кордону зони відчуження) (32 %).

Криміналістичні рекомендації, що запропоновані у цій роботі розроблено із урахуванням зазначених та інших недоліків проведення допитів у кримінальних провадженнях за ст. 267-1 КК України, на основі теоретичних та науково-практичних положень криміналістичної тактики, які відповідають потребам розслідування цих злочинів [2–5; 15; 77; 97; 192; 205].

Як показали результати анкетування слідчих, підготовка до проведення допиту відбувається не завжди. 15 % слідчих не вважають її доцільною, 47 % – проводять підготовку залежно від обставин правопорушення, 38 % – у кожному випадку проводять підготовку. На запитання про зміст підготовки було отримано наступні відповіді: вивчають матеріали кримінального провадження (65 %), готують перелік запитань (22 %), вивчають особу допитуваного (21 %), визначають тактичні прийоми допиту (18 %), визначають спеціалістів, які надаватимуть допомогу у організації і проведенні допиту (12 %).

При розслідуванні злочинів повнота та правдивість показань свідків залежать від правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування; визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності їх від осіб, які зацікавлені в цьому; нейтралізації факторів, які негативно впливають на поведінку допитуваного під час допиту (відмова, ухилення від дачі показань, неправдиві показання); врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного; вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від надання правдивих показань [33, с. 158–159].

На відміну від інших кримінальних правопорушень, свідками (очевидцями) учинення злочину у даному випадку малоімовірно можуть бути випадкові особи (хоча, можна припустити що свідком може стати інший правопорушник або особа, яка перебуває в зоні відчуження на законних підставах (працівники підприємств, відвідувачі), тому допит очевидців зазвичай не проводиться, а про спосіб учинення злочину допитується правопорушник.

У якості свідків, залежно від обставин провадження, можуть бути допитані:

особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб;

особи, яких правопорушник схилив до спільного учинення злочину;

особи, які надавали знаряддя вчинення злочину. Їм могло бути відомо або невідомо про намір злочинця використання певного предмета у якості знаряддя;

особи, які придбали радіаційно забруднені предмети не знаючи про їх походження або злочинець залишив такі предмети на зберігання;

особи, яким не було відомо про вчинення злочину, проте вони вчиняли певні дії на виконання злочинного задуму (наприклад, перевезення предмета злочинного посягання, який був схований злочинцем у транспортному засобі без відома власника);

працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює;

сусіди по гуртожитку, співробітники та ін.

Предмет допиту визначається обставинами розслідування та слідчою ситуацією, але у будь-якому випадку має бути спрямований на встановлення співучасників злочину, інші факти протиправної поведінки, з'ясування способу учинення злочину.

Окрему категорію допитуваних становлять представники органів державної влади, які здійснюють несення служби на території зони відчуження: Держприкордонслужба, Національна поліція.

Ці органи (підрозділи) виконують завдання у межах зони та періодично здійснюють спільне несення служби на визначених маршрутах, по зовнішньому периметру зони, на КПП (на постах Національної поліції), у прилеглих до зони акваторіях річок. Органи (підрозділи) Держприкордонслужби інформують про виявлення ознак порушення (підготовки до порушення) правового режиму у ЗВіБ(О)В та інші дані обстановки, що можуть впливати на виконання завдань з контрольно-пропускного режиму під час в'їзду/виїзду з таких зон, публічної (громадської) безпеки і порядку на територіях ЗВіБ(О)В.

Органи (підрозділи) Держприкордонслужби та Національної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, взаємодіють з питань: обміну інформацією щодо протиправної діяльності окремих осіб та груп, відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства; припинення злочинної діяльності осіб, щодо можливого проникнення у ЗВіБ(О)В диверсійно-розвідувальних груп з метою здійснення терористичних актів на ЧАЕС та інших об'єктах підвищеного ризику; інформування органів досудового розслідування про виявлення ознак кримінальних правопорушень у ЗВіБ(О)В; протидії порушенням правил використання об'єктів тваринного світу та природних ресурсів в акваторіях річок Прип'ять та Дніпро [147].

Згаданих осіб допитують про час, місце і характер виконуваних завдань, обставини виявлення правопорушення (правопорушника), затримання правопорушника, його поведінку та пояснення, чи чинив опір, як пояснив своє перебування у зоні і його мету, з'ясовують спосіб дій, шлях потрапляння до зони (виходу з неї), характеристики предмета злочинного посягання, які документи були складені.

Відповідно до нормативних вимог, поліцейським складається рапорт у разі самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення. Поліцейський невідкладно, але не пізніше 24 годин рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки [157]. Такі рапорти містились у більшості кримінальних проваджень, які вивчались в процесі дослідження.

Крім того, доцільно допитати осіб, які здійснюють радіаційний контроль. Під час допиту потрібно з'ясувати за яких обставин проводилась перевірка особи і які предмети були предметом перевірки (транспортний засіб, вантаж особисті речі), де проводилось вимірювання (оглядовий майданчик, КПП, прохідна), чи було поставлено відмітку у (штамп) у перепустці про наслідки радіаційного контролю, який запис було внесено до журналу радіаційного контролю, кого і у який спосіб було інформовано про виявлене перевищення контрольних рівнів

допустимих показників (потужність дози), чи складено протокол вимірювань (якщо перевищено рівень радіаційного забруднення).

Як було зазначено, на практиці поширені ситуація, коли особу затримано на території зони відчуження при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони. Часто допит проводиться у безконфліктній ситуації, тому основними завданнями є встановлення обставин затримання правопорушника, способу проникнення до зони відчуження, обізнаності про предмети злочинного посягання, що є на території зони, їх наявності, місцезнаходження у певному місці, доступності, планів щодо переміщення за межі зони, майбутнього розпорядження, та деталізація інших фактів, що цікавлять слідство.

Крім обов'язкових запитань про біографічні дані, особу допитуваного, спосіб життя, сімейний стан ті ін., під час допиту потрібно з'ясувати:

Коли, яким способом і з якою метою перетнув кордон зони відчуження?

Звідки відомо про предмети злочинного посягання, що знаходяться на режимній території?

Що відомо про охорону зони відчуження та об'єктів на її території? З яких джерел?

Чи бував раніше у зоні відчуження? За яких обставин на якій підставі (працював, має родичів – стихійних поселенців, відвідував кладовище у встановлені дні, незаконне перебування тощо, чи притягувався до відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки)?

На практиці цим обставинам під час проведення допиту приділяють увагу не завжди. Вважаємо, що це питання обов'язково має бути поставлене, а у випадку виникнення сумнівів щодо можливої участі інших осіб у злочинній діяльності або інших важливих обставин, потрібно провести необхідні процесуальні дії.

Приклад. В судовому засіданні обвинувачена ОСОБА_1 пояснила, що регулярно ходить в зону відчуження, щоб назбирати та здати метал. Дати вона не пам'ятає, взимку, було багато снігу, вона взяла санки і пішла в зону відчуження,

до с.Розсоха, щоб там зібрати метал. Проходила не через КПП, а у місті, де пошкоджена металева огорожа, що біля села. В селі Розсоха витягла з-під снігу дві труби та завантажила на санки, але санки грузли. Вона намагалася все це перевезти в с.Потока, щоб там здати. Однак, її затримали поліцейські. Не згодна, що металу було 32 кг, а всього кг 10. Перепустки для перебування в зоні відчуження вона не мала. Дозиметричний контроль металевих виробів не проводився.

Крім того, обвинувачена пояснила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак, у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень. Однак, 50 гривень в місяць для сім'ї мало.

Враховуючи те, що обвинувачена ОСОБА_1 при дачі пояснень в судовому засіданні чітко зазначила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак, у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень, а суд не перевірів ці відомості у встановлений законом спосіб, тому вважає за необхідне надати відповідного доручення Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області для здійснення перевірки щодо встановлення обставин можливої участі будь-яких інших осіб у вчиненні злочинів.

Суд, вислухавши обвинувачену, прийшов до висновку про надання доручення Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області здійснити слідчі (розшукові) дії про встановлення (перевірки) фактичних обставин в справі. Суд ухвалив доручити Керівнику Броварської місцевої прокуратури Київської області провести певні слідчі (розшукові) дії, а саме: здійснити перевірку щодо встановлення обставин можливої участі відповідальних працівників поліції в складанні незаконних адміністративних протоколів за

вчинення особами правопорушення, передбаченого ст.46-1 КУпАП [21]. Очевидно, що ці обставини могли і мали бути встановлені під час досудового розслідування, зокрема шляхом допиту.

Чи відомо, що заборонено перебування у зоні відчуження без спеціального дозволу?

Чи відомо, що заборонено переміщення будь-яких предметів без спеціального дозволу?

Приклад. Допитаний, як обвинувачений ОСОБА_1 показав суду, що на день вчинення кримінального правопорушення він працював оператором автотранспорту в СП «Новарка» та проживав в м. Чорнобиль. Перед кожним робочим днем їм видавали захисні костюми, які просто захищали від пилу. Незалежно від того, працював ти чи ні, а кожен день новий захисний костюм, а тому він їх збирав, щоб потім передати брату в зону АТО, оскільки костюми були білого кольору, в них добре можна маскуватись снайперам, тим самим є шанс врятувати комусь життя. 06.11.2016 року вони вирішили поїхати додому, а тому у свого знайомого який працює разом з ним, ОСОБА_5, придбали 50 літрів дизельного пального, на дорогу додому. Працюють вони з 07 години ранку до 17 години вечора, поки повернулись на базу, переодягнулись, а вже восьма година вечора, а тому отримати дозвіл на вивезення за межі зони відчуження промислової продукції не встигли, оскільки адміністрація працює до 19 години. Ліхтар та відрізки листової сталі, знайшли на смітнику, за гуртожитком. Сталь, вирішили забрати та вдома зробити мангал. Болгарку ОСОБА_2 придбав у того ж таки знайомого ОСОБА_5, за 300 гривень, а акумуляторну батарею він позичив, оскільки машина погано працювала. Коли все це вони погрузили, вирушили додому, а по дорозі в районі с. Черевач, їх зупинили працівники поліції та затримали [19].

Інший приклад. Допитаний, як обвинувачений ОСОБА_1 показав суду, що у вересні 2016 року працював монтажником в ТОВ «БК Укрбудмонтаж», по контракту виконували роботи в м. Чорнобиль, а саме виготовляли монтажні блоки для Арки-укриття на ЧАЕС. Металева арматура, завозилась з їхнього

підприємства з м. Києва, а з неї в м. Чорнобиль, виготовляли монтажні блоки. Після завершення робіт в м. Чорнобиль, залишилась металева арматура, яка привезена з Києва, але за природою використовується для перекриття монолітних будівель, але її не встигли погрузити на машину, яка поверталась до м. Києва. Керівник сказав, що треба арматуру вивезти до м. Києва, оскільки робота вже завершилась. Оскільки, це вже було після 18 години вечора, і Адміністрація Зони відчуження не працювала, тому керівництво не встигло зробити дозвільні документи, а він не маючи ніякого умислу, лише з добрих намірів вирішив перемістити арматуру на власному транспортному засобі, щоб догодити керівництву. Не будучи обізнаним про порядок переміщення будь-чого за межі території зони він власноручно завантажив металеву арматуру до багажного відділення свого автомобіля, після цього посадив за кермо ОСОБА_5, який проживав з ним по сусідству в м. Києві, при цьому не повідомивши останнього про арматуру в автомобілі, хоча про це у нього і не питали. По дорозі він, ще взяв в попутники ОСОБА_8, і в трьох вони вирушили в бік КПП «Дитятки». Під'їхавши на КПП «Дитятки», він та інші пішли для проходження особистого дозиметричного контролю, а коли повернулись, сіли до авто та поїхали до шлагбаума. Під'їхавши до шлагбаума, побачив, що відкритий, а тому вирішив, що їм дозволено рух, після чого поїхали. Тільки вони проїхали через шлагбаум, як побачили, що працівники поліції почали їм сигналізувати (свистком, руками) про зупинку. Проїхавши трохи, вони зупинили автомобіль. Потім до автомобіля підійшли працівники поліції, та попросили надати автомобіль для огляду. Під час огляду автомобіля, в багажному відділенні виявили металеву арматуру [23].

У цьому випадку показання допитуваного мали бути уточнені та підтверджені іншими доказами, оскільки йому не могло бути не відомо про необхідність отримання спеціального дозволу на переміщення за межі зони відчуження арматури. Крім того, не з'ясовано роль керівника у кримінальному правопорушенні.

Чи отримував дозвіл у встановленому порядку?

Чи має знайомства (родині зв'язки) з особами, які працюють на території зони (хто саме, де працює)? Який характер знайомства (родинних зв'язків) і як часто відбувається спілкування?

Чи було відомо іншим особам про намір вчинити злочин? Кому? За яких обставин це стало відомо?

Які знаряддя використовував?

Як вони опинились на місці події?

Звідки знав, що саме ці знаряддя знадобляться для вчинення конкретних протиправних дій?

Чи використовував неналежні йому засоби, знаряддя, обладнання, транспорт? Кому вони належать? Чи знав володілець з якою метою будуть використовуватись

Як потрапив до місця, де придбав предмет злочинного посягання?

Звідки знав дорогу? Як орієнтувався на місцевості?

У який спосіб придбав предмет злочинного посягання (знахідка, купівля, крадіжка, обмін)?

Чи зустрічав когось на території зони?

Як підготував предмет злочинного посягання до транспортування з метою переміщення?

Як, де, ким і за яких обставин був затриманий?

Як планував розпорядитись предметом злочинного посягання?

Підлягають з'ясуванню також обставини, що можуть свідчити про потенційні ризики учинення особою (також у минулому або в майбутньому) злочину: аналогічного або іншого, а особливо пов'язаного з незаконним поводженням з радіоактивними матеріалами.

Наведений перелік запитань не є вичерпним, він має доповнюватись і конкретизуватись залежно від обставин провадження.

У цій ситуації особливе значення має встановлення психологічного контакту з допитуваним. Зважаючи на те, що значна частина правопорушників налаштована давати правдиві показання, застосування згаданого тактичного

прийому сприятиме незмінності лінії поведінки допитуваного, а отже збереженню безконфліктної ситуації.

В. А. Журавель визначає етапи встановлення психологічного контакту:

1. Пошук інформації про особливості особи допитуваного, що здійснюється як у процесі підготовки так і під час допиту. Важливою умовою успішного виконання цього завдання є правильне сприйняття психологічного вигляду (обличчя) людини. Одним із методів отримання інформації про особу є діагностика його особистості під час допиту, що здійснюється безпосередньо через спостереження, бесіду та метод незалежних характеристик.

2. Вибір засобів та способу «входження» в контакт, де основним засобом установлення психологічного контакту є коректна, тактовна поведінка слідчого, де такт, як комплекс психологічних рекомендацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту, повинен поширюватись на порядок виклику, першу зустріч з допитуваним, тон, темп та обстановку допиту.

3. Створення атмосфери взаємопорозуміння та доброзичливості між слідчим і допитуваним – важливий етап формування безконфліктної ситуації допиту [49, с. 19–20].

В. М. Стратонов пропонує наступні етапи установлення психологічного контакту: а) формування уяви про можливість і бажаність контакту; б) накопичення співпадаючих інтересів, створення «зон згоди», формування позитивно-емоційного фону; в) демонстративне прийняття якостей, про наявність яких заявляє співрозмовник, демонстрація зацікавленості співрозмовника не тільки темою, але й особою, визнання у особи позитивних якостей, викликання почуття «незавершеності» спілкування; г) уточнення психічного портрету співрозмовника, його виявлення через визначення негативних якостей; г) взаємна адаптація, формування готовності зрозуміти співрозмовника за рахунок своїх внутрішніх змін; д) організація системи відносин, сумісні узгоджені дії, підстави для довіри [185, с. 294–295].

У спеціальній літературі описана також система тактичних прийомів, спрямованих на встановлення та підтримання комунікативного і психологічного контакту з допитуваним:

- повідомлення про ціль, порядок проведення допиту, осіб, що беруть у ньому участь;

- прояв слідчим підкреслено чуйного, уважного, поважливого, спокійного й врівноваженого відношення до допитуваного;

- бесіди на другорядні, нейтральні для допитуваного теми (теми, які не стосуються предмету допиту – спосіб життя, захоплення, зв'язки, інтереси допитуваного, ін.);

- на початку допиту в тактовній формі попередження та роз'яснення допитуваним доцільності можливих уточнень, доповнень, перевірки окремих деталей їх показань;

- використання чи (і) уточнення даних про особистість допитуваного, отриманих при криміналістичному вивченні його особистості;

- позитивна оцінка окремих якостей допитуваного;

- усунення естетичного, інтелектуального, мотиваційного, морального чи емоційного бар'єрів спілкування;

- спостереження за невербальними проявами (мімікою, жестами, поведінкою) допитуваного;

- оперативне корегування слідчим власної діяльності, особливо змісту заданих питань, тональності їх висловлення, реплік, коментарів, оцінок та інтонацій;

- пропозиція допомоги психолога з метою адаптації до ситуації допиту [175, с. 32].

Крім цього, у безконфліктній ситуації, залежно від обставин, доцільно застосовувати також інші тактичні прийоми: спостереження за поведінкою допитуваного, пропозиція повідомити про відомі обставини у формі вільної розповіді, деталізація показань, пред'явлення доказів, створення уявлення про поінформованість слідчого, використання позитивних рис допитуваного.

Конфліктна ситуація переважно виникає у випадку учинення злочину групою осіб та/або за участю службових осіб. Зміст показань та поведінка допитуваних визначається метою уникнення відповідальності, роллю учасника злочинної діяльності, реальністю впливу на інших учасників, можливостями приховування фактів і обставин, що стосуються злочинної події та ін.

Слід враховувати, що такі особи зазвичай обізнані про особливості та недоліки фізичної охорони зони відчуження, організацію охорони публічного порядку, практику притягнення до відповідальності (кримінальної, адміністративної), мають зв'язки у правоохоронних органах та інших установах, можуть здійснювати вплив (тиск) на свідків.

У конфліктній ситуації під час допиту у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії доцільним убачається застосування низки тактичних прийомів, що описані у криміналістичній літературі.

Відмова давати показання:

- врахування відомостей про особистість допитуваного, набуті слідчим при підготовці до допиту;
- звернення до позитивних якостей допитуваного;
- роз'яснення несприятливих наслідків відмови від дачі показань неможливість заявити та підтвердити своє алібі, пом'якшити покарання щирим зізнанням тощо);
- встановлення й спростування конкретних причин та умов відмови від дачі показань, за необхідності – вжиття заходів щодо їх усунення; встановлення умов сприйняття і демонстрація їх порівняння з фактичними показаннями допитуваної особи;
- використання протиріччя у показаннях окремих учасників процесу [175].

Допитуваний дає завідомо неправдиві показання: доцільно використовувати тактичний прийом криміналістичного аналізу показань допитуваного, який передбачає:

- загальну оцінку правдоподібності показань за змістом;
- перевірку відповідності окремих стверджень допитуваного між собою;

– співставлення показань із раніше отриманими й достовірно встановленими даними;

– спостереження за поведінкою та іншими невербальними проявами допитуваного (жестами, мімікою, пантомімікою, інтонаціями, немовними вкрапленнями в мову, рухами тіла).

Якщо допитуваний змінює раніше дані показання чи відмовляється від них потрібно встановлювати найдрібніші деталі скоєння злочину з наступним їх підтвердженням з інших джерел (допитів інших осіб, висновків експерта, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, ін.); пропонувати допитуваному викласти свої показання власноруч; відтворювати в протоколі допиту слова і словосполучення, характерні для стилю допитуваної особи; пропонувати особі власноруч внести уточнення в протокол щодо тих чи інших обставин; обов'язково використовувати при допиті додаткові засоби фіксації показань (звуко- чи відеозапис).

В ситуації, коли допитуваний змінює раніше дані показання слід використовувати такі тактичні прийоми:

– пред'являти протоколи попередніх допитів з оголошенням раніше даних допитуваним показань та вимагати пояснень їх зміни;

– максимально деталізувати і уточнювати показання допитуваного про нові обставини та причини зміни раніше даних показань;

– пропонувати допитуваному усунути наявні в показаннях суперечності; послідовно підводити до питання, яке необхідне з'ясувати;

– спростовувати пояснення допитуваного шляхом логічного аналізу наявних протиріч в його показаннях, даних у різні періоди слідства, та протиріч між показаннями допитуваного і показаннями інших осіб, експертними висновками, протоколами інших слідчих (розшукових) дій тощо;

– пред'являти докази, що спростовують нові, змінені показання допитуваної особи;

– роз'яснювати сутність і значення пред'явлених і оголошених матеріалів, прямо викривати неправду у показаннях допитуваного, ін.

Допитуваний дає завідомо неправдиві показання – доцільно використовувати тактичний прийом криміналістичного аналізу показань допитуваного, який передбачає:

- загальну оцінку правдоподібності показань за змістом;
- перевірку відповідності окремих стверджень допитуваного між собою;
- співставлення показань із раніше отриманими й достовірно встановленими даними;
- спостереження за поведінкою та іншими невербальними проявами допитуваного (жестами, мімікою, пантомімікою, інтонаціями, немовними вкрапленнями в мову, рухами тіла) [175, с. 40–45].

Доцільним також убачається застосування тактичного прийому – демонстрація можливостей слідства, який передбачає такі заходи:

- а) використання науково-технічних засобів під час огляду місця події за участю допитуваного, речових доказів, виявлення матеріальних слідів злочину;
- б) роз'яснення допитуваному необхідності призначення тієї чи іншої експертизи та вказівка на можливі результати дослідження об'єктів;
- в) проведення певних слідчих (розшукових) дій та роз'яснення допитуваному цілей і можливих результатів (обшуки, пред'явлення для пізнання, допити тощо).

Слідчий має побудувати логічний ланцюжок, початковою ланкою якої будуть показання допитуваного, а кінцевою – результат розслідування кримінального провадження [44, с. 243].

Допит службових осіб, які вчинили кримінальне правопорушення має бути орієнтований на встановлення повної картини злочинної діяльності та всіх її учасників, адже у такому випадку, вчинити злочин одноосібно мало ймовірно. Службові особи мають бути допитані про перелік і зміст їх обов'язків, порядок несення служби. Наприклад, якщо особа працює вахтовим методом (поліцейські, державні службовці, працівники органів та підрозділів Національної поліції України) підлягають з'ясуванню питання, що спрямовані на встановлення законності перебування в зоні відчуження, а також відповідності дій особи

вимогам нормативних актів. З'ясовують: який час триває вахта (максимально 60 діб з дозволу голови НП), який порядок і тривалість міжзмінного відпочинку (проживання вахтового персоналу в період міжвахтового відпочинку у вахтових селищах та інших місцях зони відчуження забороняється), місце відпочинку (польове селище, містечко, інші спеціально обладнані під житло приміщення); чи проходив первинний і цільовий інструктаж і перевірку знань з радіаційної безпеки (якщо такі заходи не здійснювались, особа не допускається до роботи у зоні відчуження); яка дислокація виконання службових обов'язків (маршрути, пости, ділянки, інші об'єкти); який зміст завдань, що виконує особа у зоні відчуження; у якій зміні працює особа, який розпорядок дня встановлено для працюючих, їх зв'язки з іншими представниками влади, державних органів, підстави перебування в зоні відчуження на момент учинення злочину тощо).

За показаннями допитуваних потрібно максимально відтворити модель злочинної діяльності та з'ясувати місце і роль кожного її учасника. Перелік запитань конкретизується із урахуванням рекомендацій, що розроблені для розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

3.3. Слідчий експеримент під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки поширеною слідчою (розшуковою) дією є слідчий експеримент. Відповідні протоколи містились у більшості кримінальних проваджень, які вивчались під час підготовки дослідження.

Відповідно до ст. 240 КПК України, з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами цього Кодексу. Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту [93].

Потрібно зазначити, що законодавче регулювання проведення слідчого експерименту викликає критичні зауваження у науковому середовищі. Не заглиблюючись у фахову дискусію щодо відмінностей між перевіркою показань на місці та слідчим експериментом, зауважимо тільки, що ми підтримуємо позицію науковців, які вважають, що це питання потребує додаткової законодавчої регламентації.

Так, І. В. Гора та В. А. Колесник зазначають, що слідчий експеримент і перевірка показань на місці належать до групи перевірочних слідчих дій, призначених для перевірки фактичних даних, встановлених у процесі розслідування. Однак ці слідчі дії все ж таки мають різні підстави для їх проведення. Слідчий експеримент проводять, якщо наявні та відомі органам

досудового розслідування фактичні дані необхідно перевірити дослідним шляхом. Перевірку показань на місці здійснюють, якщо в показаннях допитаної особи містяться фактичні дані, пов'язані з обстановкою конкретного місця, однак вони неповні або містять суперечності, прогалини, які можна перевірити тільки шляхом зіставлення з фактичною обстановкою на місці події. Відмінність між слідчим експериментом і перевіркою показань на місці полягає також і в методах перевірки фактичних даних. У разі здійснення експериментальних дій відбувається дослідне встановлення можливості (або неможливості) існування певного чи іншого факту або явища, перебігу подій, сприйняття обстановки присутніми тощо. У проведенні ж перевірки показань на місці елементів дослідження немає. Таку перевірку здійснюють шляхом зіставлення показань особи, які вона давала в минулому і дає під час проведення слідчої дії, із фактичною обстановкою на місці, про яке йдеться.

Водночас за окремими пізнавальними прийомами перевірка показань на місці схожа на слідчий експеримент (наприклад, особа, показання якої перевіряють, може демонструвати окремі дії з використанням предметів або їх макетів). Однак, на відміну від слідчого експерименту, такі дії мають не експериментальний, а демонстраційний характер. Перевірка показань на місці можлива тільки за участю раніше допитаної особи, показання якої необхідно перевірити. Під час слідчого експерименту експериментальні дії можуть здійснювати слідчий, прокурор, або доручають здійснення їх іншим особам, статистам, а результати сприймають усі учасники слідчої дії.

Учені виокремлюють ще низку відмінних ознак слідчого експерименту й перевірки показань на місці та доходять висновку про доцільність внесення доповнень до КПК України, виклавши в окремій ст. 240-1 процесуальні вимоги і правила здійснення слідчої (розшукової) дії – «Перевірка показань раніше допитаної особи шляхом відтворення за її участю дій, обстановки й обставин певної події», урахувавши в редакції цієї статті підстави, мету, завдання, учасників і способи виконання й фіксування дій, передбачених слідчою (розшуковою) дією [37, с. 248–256].

Підстави проведення слідчого експерименту у спеціальній літературі визначають подібно.

1) слідчий експеримент для перевірки можливості бачити у зазначених умовах. Завдання такого експерименту іноді полягає у встановленні можливості не тільки бачити, а й розрізняти деталі та особливості об'єктів у певних умовах;

2) слідчий експеримент для перевірки можливості чути в конкретних умовах. У деяких випадках під час виконання слідчого експерименту на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину, а також наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути;

3) слідчий експеримент для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети. Таким експериментом повинна бути встановлена і об'єктивна можливість учинення дій (проникнення, витягування), і суб'єктивна здатність на це певної особи або осіб. Важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та обсягу влізти у цей отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом;

4) слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. Під час здійснення такого експерименту головним чинником є час, оскільки викликає сумнів не факт можливості вчинення певних дій, а час, упродовж якого вони були вчинені;

5) слідчий експеримент для перевірки можливості настання певних наслідків дій (розгоряння, поломки та ін.). Такі експерименти слід виконувати у випадках, коли ці питання не вимагають експертного дослідження і застосування спеціальних знань;

6) слідчий експеримент для встановлення спеціальних і професійних навичок особи. Такі експерименти рекомендують проводити тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу. У разі заперечення ним цього проводити слідчий експеримент не рекомендується [76, с. 252].

Найчастіше слідчий експеримент проводиться для з'ясування такого:

- відповідності показань будь-якого учасника процесу реальній обстановці місця події;

- можливості бачити або чути будь-що на певних умов;

- можливості існування певного явища, об'єктивної можливості певної події;

- можливості здійснити ту або іншу дію;

- можливості виконати певні дії протягом заданого часу;

- як саме відбувалась певна подія;

- наявності або відсутності певних професійних навичок;

- механізму подій, що відбулися, та механізму слідоутворення;

- місцезнаходження й дислокації слідів злочину [189, с. 68.]

У практиці розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки проведення слідчого експерименту має специфічну мету та завдання, що зумовлено, насамперед, місцем та обстановкою учинення злочину. У досліджуваних кримінальних провадженнях слідчий експеримент проводився з метою: перевірки і уточнення відомостей щодо шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження, виходу з неї, способу і обставин придбання предмета злочинного посягання та його переміщення за межі зони відчуження; визначення ролі кожного з учасників злочинної діяльності у вчиненні злочину. Слідчий експеримент переважно проводився шляхом відтворення обстановки, дій та обставин події. Змістом слідчого експерименту зазвичай було відтворення механізму події або певних елементів.

Вивчення практики проведення цієї слідчої (розшукової) дії показало, що за її допомогою з'ясовують, встановлюють та/або підтверджують:

- факт та обставини перебування особи у зоні відчуження: спосіб потрапляння до зони відчуження та виходу з неї, шляхи, якими пересувався порушник. У деяких випадках проведення слідчого експерименту – єдина можливість достеменно з'ясувати чи дійсно на момент учинення злочину існували обставини, про які відомо слідству. Так, наприклад, підозрюваний може вказувати

на місце перетину кордону зони відчуження, а під час слідчого експерименту буде з'ясовано, що у цьому місці перетин не можливий;

– спосіб, у який правопорушник придбав продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислову або іншу продукцію, тварин, рибу, рослини або будь-які інші об'єкти: з'ясовується фізична можливість придбання таких об'єктів та спосіб, яким це було здійснено. Наприклад, може бути з'ясовано, що вироби з кольорового металу не могли бути отримані без застосування спеціальних знарядь або вилов риби у місці, про яке повідомив правопорушник неможливий. Також з'ясовують чи міг правопорушник одноосібно, без участі інших людей, придбати предмет злочинного посягання;

– спосіб та маршрут переміщення об'єктів через територію та за її межі. Так, під час слідчого експерименту може бути встановлено, що на шляху пересування, про який повідомляє правопорушник є перешкоди, які не дозволили б йому вільне пересування або переміщення предметів злочинного посягання можливе лише за умови використання транспортного засобу або інших пристосувань.

Важливе значення має проведення слідчого експерименту у випадках, коли злочин вчинено групою осіб. Головним завданням є з'ясування факту перебування кожної особи у зоні відчуження, її участі у придбанні предмета злочинного посягання та переміщенні його за межі зони відчуження. Слідчий експеримент дозволяє відтворити важливі обставини події та з'ясувати механізм взаємодії учасників злочинної діяльності. У окремих випадках саме під час слідчого експерименту можливе отримання нових доказів щодо причетності різних осіб до злочинної діяльності.

Значення проведення слідчого експерименту у досліджуваних провадженнях полягає у тому, що на момент ухвалення рішення про його проведення у розпорядженні слідства зазвичай є тільки показання правопорушника та осіб, які його затримали, протокол огляду місця події, свідки зазвичай відсутні, а це означає, що інформаційна і доказова база обмежені (зважаючи на специфіку злочину), а отже, цілком виправданою є поширена

практика закріплення доказової бази шляхом проведення слідчого експерименту. Адже, у випадку, коли підозрюваний відмовляється від своїх показань, а показання уповноважених осіб, які його затримали піддаються сумніву з позицій їх зацікавленості, вкрай складно доказати факт кримінального правопорушення.

У науковій літературі описані криміналістичні рекомендації щодо проведення слідчого експерименту, зокрема із використанням спеціальних знань.

1. Слідчий експеримент слід проводити в умовах й обстановці, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія. Для забезпечення відповідності такої обстановки слід використовувати допомогу спеціалістів.

2. У випадку, коли обставини події злочину тісно пов'язані або мають важливе значення, слідчий експеримент бажано проводити на тому самому місці, де відбулася подія, яку перевіряють. Необхідним є попереднє вивчення такої обстановки, її дослідження з використанням спеціальних знань.

3. Слідчий експеримент доцільно проводити в той самий період року, час, коли відбулася подія, яку перевіряють. Це пов'язано з необхідністю створення аналогічних умов сприйняття навколишнього середовища для учасників експерименту. За умови з'ясування температури, освітленості, атмосферних явищ на момент події злочину слідчому варто звернутися до відповідних спеціалістів.

4. Для проведення слідчого експерименту бажано використовувати ті знаряддя, прилади, засоби, що застосовували під час події. У випадках, коли вони є речовими доказами, що можуть змінити індивідуальні ознаки під час використання, або є суспільно небезпечними (холодна зброя, предмети, якими можна завдати тілесні ушкодження, тощо), їх потрібно замінити однорідними предметами або макетом. Їх підготовку та контроль використання покладено на спеціаліста.

5. Експериментальні дослідження проводять в такому самому темпі, у якому відбувалася подія. Керує цим процесом слідчий за умови консультацій зі спеціалістом.

6. Дослідницькі дії слід повторювати неодноразово. У разі повторення дослідів важливо змінювати умови експерименту, що надає змогу виключити

випадкові результати. Досліди не доцільно повторювати у випадках, коли результати першого експерименту не викликають жодних сумнівів. До оцінювання проміжних результатів дослідів експерименту залучають спеціаліста.

Слід обов'язково враховувати зміни, які відбулися на місці, де сталася подія, за відповідний проміжок часу [41, с. 111].

Ці положення мають універсальний характер і можуть бути застосовані у будь-яких кримінальних провадженнях, зокрема і щодо досліджуваних злочинів.

Вивчення практики проведення слідчого експерименту дозволило виявити низку проблем, пов'язаних з його організацією та проведенням. Так, встановлено, що неточне визначення місця учинення злочину ускладнює, а іноді унеможлиблює проведення слідчого експерименту. У підрозділі, присвяченому питанням проведення огляду, було наголошено на проблемі встановлення координат місця події.

Іншою проблемою є участь понятих у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії у випадках, коли безперервна відеофіксація є проблематичною або недоцільною. На місці проведення слідчого експерименту, ймовірно, неможливо буде залучити понятих, тому це питання потрібно вирішити заздалегідь. Доцільно розглянути можливість залучення у якості понятих осіб, які працюють в зоні відчуження, оскільки громадяни, які не мають стосунку до зони відчуження, не будуть виявляти бажання перебувати на радіаційно забрудненій території.

Отже, проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки має певну специфіку, зумовлену місцем його проведення, а отже і вимогами до організації.

Висновки до розділу 3

Місцем огляду зазвичай є: місце придбання (знахідка, купівля, дарування, обмін тощо) предмета злочинного посягання з метою його майбутнього переміщення; місце, де було сховано предмет злочинного посягання для подальшого переміщення за межі зони відчуження (близько до периметру,

схованка, у будинках, з яких відселено людей, приміщеннях та ін.), а також транспортний засіб; місце, де здійснювався перетин периметру (правомірний, неправомірний) зони відчуження; місце поза межами зони відчуження, куди було переміщено предмет злочинного посягання або на шляху до цього місця. Розкрито особливості проведення огляду на відкритих ділянках місцевості, транспортного засобу з урахуванням можливих схованок у конструкціях автомобіля, у випадку виявлення радіоактивних матеріалів.

Особливе значення має точне встановлення та фіксація місця проведення огляду, це потрібно для встановлення факту учинення злочину на території зони відчуження та правильного визначення місця для проведення слідчого експерименту.

Наголошено на необхідності з'ясування та фіксації способу та шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження та виходу з неї (схеми або географічні мапи із зазначенням місця перетину кордону зони відчуження, напрямом, маршрутом руху правопорушника та його виходу з зони).

Запропоновано рекомендації щодо відображення у процесуальних документах відомостей про предмет злочинного посягання: металобрухт: кількість одиниць, зовнішній вигляд (уламки, труби, дроти, цілі вироби, їх частини тощо), вага, вид (чорний, кольоровий метал); риба: вид, кількість, вага; дикорослі рослини (гриби, ягоди, плоди дерев, лікарські трави тощо): вид, кількість, вага; продукти харчування: вид, кількість, вага; деревина: порода, кількість (шт.), ступінь оброблення, вага, об'єм; зброя: система і модель, номер, калібр зброї, ідентифікаційні ознаки, вид і кількість боєприпасів, документи на зброю (вид, реквізити).

Зазначено про порядок дій у випадках виявлення радіоактивних матеріалів та/або фактів порушення правил або незаконного поводження з ними.

У якості свідків, залежно від обставин провадження, можуть бути допитані: особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб; особи, яких правопорушник схиляв до спільного

учинення злочину; особи, які надавали знаряддя вчинення злочину. Їм могло бути відомо або не відомо про намір використання певного предмета у якості знаряддя; особи, які придбали радіаційно забруднені предмети не знаючи про їх походження або злочинець залишив такі предмети на зберігання; особи, яким не було відомо про вчинення злочину, проте вони вчиняли певні дії на виконання злочинного задуму (наприклад, перевезення предмета злочинного посягання, який був схований злочинцем у транспортному засобі без відома власника); працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює; сусіди по гуртожитку, співробітники та ін. Запропоновано орієнтовний перелік запитань для таких осіб.

Представників органів державної влади, які здійснюють несення служби на території зони відчуження (Держприкордонслужба, Національна поліція) допитують про: час, місце і характер виконуваних завдань, обставини виявлення правопорушення (правопорушника), затримання правопорушника, його поведінку та пояснення, чи чинив опір, як пояснив своє перебування у зоні і його мету, з'ясовують спосіб дій, шлях потрапляння до зони (виходу з неї), характеристики предмета злочинного посягання, які документи були складені.

Осіб, які здійснюють радіаційний контроль допитують про обставини проведення перевірки особи і які предмети були предметом перевірки (транспортний засіб, вантаж особисті речі), де проводилось вимірювання (оглядовий майданчик, КПП, прохідна), чи було поставлено відмітку у (штамп) у перепустці про наслідки радіаційного контролю, який запис було внесено до журналу радіаційного контролю, кого і у який спосіб було інформовано про виявлене перевищення контрольних рівнів допустимих показників (потужність дози), чи складено протокол вимірювань (якщо перевищено рівень радіаційного забруднення).

Допит підозрюваного здебільшого проводиться у безконфліктній ситуації, завданнями допиту є встановлення обставин затримання, способу проникнення до зони відчуження, обізнаності про предмети злочинного посягання на території зони, їх наявності, місцезнаходження у певному місці, доступності, намірів щодо

переміщення за межі зони, розпорядження, та деталізація інших фактів, що цікавлять слідство.

Конфліктна ситуація характерна у випадку учинення злочину групою осіб та/або за участю службових осіб. Зміст показань та поведінка допитуваних визначається метою уникнення відповідальності, роллю учасника злочинної діяльності, реальністю впливу на інших учасників, можливостями приховування фактів і обставин, що стосуються злочинної події. Такі особи зазвичай обізнані про особливості та недоліки фізичної охорони зони відчуження, організацію охорони публічного порядку, практику притягнення до відповідальності (кримінальної, адміністративної), мають зв'язки у правоохоронних органах та інших установах, можуть здійснювати вплив (тиск) на свідків. Допит службових осіб, які вчинили кримінальне правопорушення має бути орієнтований на встановлення повної картини злочинної діяльності та всіх її учасників, оскільки вчинити злочин одноосібно малоймовірно. Службові особи мають бути допитані про перелік і зміст їх обов'язків, порядок несення служби.

В ході проведення слідчого експерименту з'ясовують, встановлюють та/або підтверджують: факт та обставини перебування особи у зоні відчуження – спосіб потрапляння до зони відчуження та виходу з неї, шляхи, якими пересувався порушник (підозрюваний може вказувати на місце перетину кордону зони відчуження, а під час слідчого експерименту буде з'ясовано, що у цьому місці перетин не можливий); спосіб, у який правопорушник придбав продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислову або іншу продукцію, тварин, рибу, рослини або будь-які інші об'єкти: з'ясовується фізична можливість придбання таких об'єктів та спосіб, яким це було здійснено (може бути з'ясовано, що вироби з кольорового металу не могли бути отримані без застосування спеціальних знарядь або вилов риби у місці, про яке повідомив правопорушник не можливий). Також з'ясовують чи міг правопорушник одноосібно, без участі інших людей, придбати предмет злочинного посягання; спосіб та маршрут переміщення об'єктів через територію та за її межі (під час слідчого експерименту може бути встановлено, що на шляху пересування, про

який повідомляє правопорушник є перешкоди, які не дозволили б йому вільне пересування або переміщення предметів злочинного посягання можливе лише за умови використання транспортного засобу або інших пристосувань).

Проведення слідчого експерименту у випадках, коли злочин вчинено групою осіб передбачає з'ясування факту перебування кожної особи у зоні відчуження, її участі у придбанні предмета злочинного посягання та переміщенні його за межі зони відчуження.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення, зокрема:

1. В Україні, Республіці Білорусь, Російській Федерації, Японії радіаційно небезпечні території класифікуються залежно від інтенсивності радіоактивного забруднення. Режим радіаційної безпеки – це система правових приписів, що визначають межі забруднених територій, обмежують доступ до них, встановлюють спеціальні правила, які регулюють порядок переміщення людей, предметів, об'єктів за межі радіаційно забруднених територій, умови здійснення певних видів діяльності на цих територіях. Режим радіаційної безпеки встановлюється з метою захисту населення, забезпечення екологічної безпеки, контролю радіаційно-гігієнічної, соціально-господарської ситуації.

Серед країн на території яких є зони відчуження, тільки в Україні передбачено кримінальну відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

2. Питання розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки як самостійна науково-практична проблема раніше не розглядались. До окремих аспектів науковці звертались у дослідженнях ширшої тематики та у роботах з інших спеціальностей.

За результатами вивчення матеріалів правозастосовної практики (кримінальні, адміністративні провадження, діяльність контрольно-наглядових органів) зроблено висновок про латентну складову порушень вимог режиму радіаційної безпеки, серед іншого, і у зв'язку із вчиненням їх службовими особами або за сприяння таких осіб.

Опитування слідчих щодо проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України показало, що не використовують жодних методик у своїй діяльності – 32 %, використовують інші методики – 68 %, потребують спеціальної методики – всі опитані. Серед проблем розслідування слідчі визначають: особливості проведення слідчих (розшукових) дій – 45 %; алгоритми дій у

початкових ситуаціях розслідування – 62 %; використання спеціальних знань – 54 %. Наведені та інші результати роботи з емпіричними даними визначили основні напрями дослідження та його зміст.

3. Місцем учинення злочину є: території не працюючих об'єктів, де залишились техніка, автомобільний транспорт та ін. – 54 %; лісові насадження – 17%; водойми – 12 %; домогосподарства (з яких відселено людей), житлові будинки (з яких відселено людей) – 9 %; інші місця – 8 %. Більшість порушень вчиняється на територіях зони, суміжних з населеними пунктами, у яких дозволено проживання.

Спосіб учинення злочину охоплює дії з підготовки до перетину кордону режимної території, підготовку знарядь та засобів учинення злочину, підшукування співучасників, пошук осіб, які можуть сприяти незаконному проникненню в зону відчуження і вчиненню злочину, перетин кордону режимної території, придбання предмета злочинного посягання, дії щодо його переміщення за межі зони (підготовка до переміщення, переміщення частини речей, предметів), приховування злочину. Перебування у зоні відчуження на законних підставах – 14 %, незаконне перебування – 84 % (потрапляння шляхом перетину периметру зони відчуження у місцях де порушена (відсутня) огорожа та охорона, використання підроблених (недійсних) документів та ін.).

Предметами злочинного посягання зазвичай є: вироби з чорних і кольорових металів, деревина, ягоди, гриби, лікарські рослини, риба, тварини.

Злочин вчиняють переважно чоловіки 96 %, вік: більше 60 – 16 %, 40–60 років – 47 %, 20–39 років – 32 %, 16–19 років – 4 %, неповнолітні – 1 %; освіта: середня – 48 %, середня спеціальна – 38 %, неповна вища – 4 %, отримують вищу освіту – 3 %, вища – 7 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 63 %, продукти збиральництва – 12 %, харчові продукти – 5 %, риба – 13 %, тварини (полювання) – 4 %, інші – 3 %; місце роботи: має відношення до спеціальних зон – 8 %, не має відношення до спеціальних зон – 46 %, раніше працював у зоні відчуження – 14 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 32 %; місце проживання: суміжні із

зоною відчуження території – 53 %, інші місця – 47 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше судимі за такий злочин – 19 %, судимі за інший злочин – 13 %, раніше не судимі – 68 %; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП (Порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони) – 42 %.

Жінки – 4 %, вік: більше 60 – 2 %, 40–60 років – 78 %, 20–39 років – 20 %; освіта: середня – 94 %, середня спеціальна – 3 %, неповна вища – 2 %, вища – 1 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 25 %, продукти збиральництва – 68 %, харчові продукти – 5 %, інші – 2 %; місце роботи: не має відношення до спеціальних зон – 8 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 92 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 93 %, інші місця – 7 %, територія зони відчуження (стихійні поселенці) – не виявлено; раніше не судимі; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП – 15 %.

Одноосібно злочин було вчинено у 87 % випадках, групою осіб – 13 %.

4. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування:

- 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (в обхід КПП, через КПП). Завданнями розслідування є: встановлення місця та способу учинення злочину, підстав перебування у зоні відчуження, обізнаності про заборону перебування людей та переміщення предметів за межі зони без дозволу, способу і часу перетину кордону, виявлення причетних до злочинної діяльності осіб, з'ясування можливих намірів щодо інших епізодів злочинної діяльності та таких фактів у минулому, з'ясування характеристик предмета злочинного посягання (зокрема, щодо ймовірної належності до радіоактивних матеріалів);
- 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності – з'ясування підстав перебування особи в зоні відчуження, способу, місця і часу перетину кордону,

обізнаності про місце знаходження предмета злочинного посягання, обізнаності про заборону перебування в зоні відчуження та переміщення за її межі будь-яких предметів без спеціального дозволу, мети дій щодо придбання предмета злочинного посягання та його подальшого використання (продаж, власні потреби, дарування, обмін тощо), встановлення часу, місця, способу перетину кордону режимної території, з'ясування можливих попередніх фактів протиправної діяльності; 3) особу затримано у іншому місці поза межами зони відчуження – з'ясування можливої причетності інших осіб до злочинної діяльності, особливо у випадку перетину кордону зони відчуження через КПП, встановлення часу, місця, способу перетину кордону в обидві сторони та підстави перебування у зоні відчуження, обізнаності про обмеження і заборони, що діють в зоні відчуження та про місце знаходження предмета злочинного посягання, місце, час і спосіб придбання предмета злочинного посягання, обставини переміщення предмета злочинного посягання за межі зони, наміри щодо розпорядження предметом злочинного посягання; 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення – встановлення осіб, які здійснили такі дії та їх мету.

5. До специфічних обставин, що підлягають доказуванню віднесені: нормативна складова, що включає порядок забезпечення режиму радіаційної безпеки в зоні відчуження; підстави та обставини перебування правопорушника на режимній території; дані, що стосуються особи правопорушника: потенційні можливості доступу до предметів злочинного посягання та їх переміщення за межі зони відчуження, зв'язки правопорушника з особами, які працюють (працювали раніше) в зоні відчуження та іншими особами, які можуть бути зацікавлені у здійсненні злочинних дій, факти вчинення аналогічних правопорушень у минулому, мотивація злочинної діяльності; обставини, які можуть мати значення при ухваленні рішення про застосування спеціальної конфіскації: обставини учинення злочину та суспільна небезпека, наслідки реальні і можливі, можливість повторного використання засобів і знарядь для учинення злочину.

Виявлено недоліки у діяльності слідчих щодо визнання знаряддям злочину можливого предмету спеціальної конфіскації (зазвичай це власний транспорт правопорушників: автомобіль, велосипед, мотоцикл тощо), неповне встановлення (не встановлення) відомостей про власників можливого предмета спеціальної конфіскації, а також обставин, що мають значення для ухвалення рішення щодо застосування спеціальної конфіскації (умови життя особи, значення предмета конфіскації для забезпечення життєдіяльності особи, ризику повторного застосування як знаряддя злочину та ін.).

6. Консультативна допомога спеціалістів та їх участь у підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій використовується для роз'яснення спеціальної термінології та положень нормативних актів у сфері радіаційної безпеки, проведення радіаційної розвідки та дозиметричного контролю, фіксації результатів слідчих (розшукових) дій. У якості спеціалістів можуть бути залучені фахівці, які працюють в державних установах за відповідним профілем: Міністерство екології та природних ресурсів, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державне агентство з управління зоною відчуження та підприємства, установи, заклади та організації, що належать до сфери його управління, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання України.

Крім криміналістичних експертиз у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України проводиться експертиза радіоактивних матеріалів. Головною експертною організацією з питань дослідження та визначення характеристик радіоактивних матеріалів, які вилучено з незаконного обігу є Інститут ядерних досліджень Національної академії наук. Інститут ядерних досліджень, інша експертна організація досліджує і визначає характеристики радіоактивного матеріалу, а також проводить у межах своєї компетенції відповідні судові експертизи. Визначено перелік запитань для проведення експертизи радіоактивних матеріалів.

7. Метою огляду є встановлення: місця та способу учинення злочину, знарядь злочину та їх характеристик, кількості правопорушників, виду, кількості і

характеристик предмета злочинного посягання, шляху, способу потрапляння до зони відчуження та виходу з неї (з переміщенням або без переміщення предмета злочинного посягання, що, можливо, заплановано на інший час, або з переміщенням частини предметів). Огляд може проводитись на ділянці чи об'єкті зони відчуження, а також поза її межами, де виявлено предмет злочинного посягання. Об'єктами огляду можуть бути: предмет злочинного посягання, знаряддя вчинення злочину, документи (дозвільні, контрольно-пропускні), транспортний засіб.

За результатами вивчення матеріалів правозастосовної практики виявлено низку недоліків проведення огляду, а саме: неправильне визначення місця проведення огляду (що має наслідком визнання недопустимим доказом протоколу огляду, неможливість проведення слідчого експерименту); відсутність даних про шлях потрапляння, маршрут пересування до місця учинення злочину правопорушника у зоні відчуження і виходу з неї; неправильне або неповне відображення у протоколі огляду даних про предмет злочинного посягання; порушення, пов'язані з дотриманням нормативного порядку дій у випадку виявлення радіоактивних матеріалів. Запропоновано відповідні криміналістичні рекомендації для підвищення якості проведення огляду.

8. Допиту підлягають свідки – особи, яким відомо про факт злочинної діяльності від правопорушника та/або інших осіб; особи, які без їх згоди і відома своїми діями сприяли учиненню злочину; особи, які виявили та/або затримали правопорушника; підозрюваний (підозрювані).

Виявлено типові недоліки проведення допиту: відсутність ініціативи у встановленні можливих спільників та/або осіб, які сприяли вчиненню злочину (63 %), не з'ясування усвідомлення небезпеки неконтрольованого переміщення радіаційно забруднених предметів (41 %), не з'ясування зв'язків з зоною відчуження (знайомі, родичі) (39 %), не проведення допиту осіб, які виявили, затримали правопорушника (34 %), не з'ясування способу підготовки до учинення злочину (у тому числі підшукування знарядь злочину, спільників, способу

перетину кордону зони відчуження) (32 %). Запропоновано переліки запитань для різних категорій допитуваних з урахуванням зазначених недоліків.

9. Обґрунтовано, що проведення слідчого експерименту сприяє закріпленню доказової бази, оскільки у досліджуваних кримінальних провадженнях вона часто обмежена і складається з показань правопорушника, осіб, які його затримали та даних огляду. У правозастосовній практиці поширені випадки намагання підозрюваних (обвинувачених) ухилитись від відповідальності шляхом твердження, що певні дії були вчинені не на території зони відчуження.

Слідчий експеримент проводиться з метою: перевірки і уточнення відомостей щодо шляху потрапляння правопорушника до зони відчуження, виходу з неї, способу і обставин придбання предмета злочинного посягання та його переміщення за межі зони відчуження; визначення ролі кожного з учасників злочинної діяльності у вчиненні злочину. Слідчий експеримент переважно проводився шляхом відтворення обстановки, дій та обставин події. Змістом слідчого експерименту зазвичай було відтворення механізму події або певних елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва Г. К. Взаємодія слідчого з обізнаними особами як критерій ефективності провадження досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2009. Вип. 17. С. 265–275.
2. Аленин Ю. П. Процессуальные особенности производства следственных действий: монография. Одесса: К-д, Центрально-Украинское изд-во, 2002. 264 с
3. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Центр учб. літ., 2014. 320 с.
4. Баев О. Я. Конфликтные ситуации на предварительном следствии. (основы предупреждения и разрешения). Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1993. 132 с.
5. Баев О. Я. Тактика следственных действий: учебн. пособ. Москва: Юрлитинформ, 2013. 456 с.
6. Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2015. 216 с.
7. Басов А. В. Адміністративно-правовий режим надзвичайного стану : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. : ХНУВС, 2007. 19 с.
8. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002): монография. К., 2002. 268 с.
9. Бахин В.П. Следственная ситуация и тактическое решение : Специализированный курс криминалистики для слушателей вузов МВД СССР. К. : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 196–202.
10. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. М.: Норма-Инфра, 2001. 240 с.

11. Бессонов А.А. Обстановка преступления как элемент его криминалистической характеристики. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2014. № 6(101). С. 158–163.

12. Белих І. А., Ключов Н. Ф., Грек А. М., Сакун О. В. Аналіз методів індикації мікроорганізмів та продуктів їх метаболізму. *Сучасні проблеми токсикології*. 2012. № 3 – 4. С. 70–80.

13. Биленчук П. Д., Перебитюк Н. В. Применение современных физических методов исследования для решения поисковых задач в криминалистической практике: учеб. пособие. Київ: УАВС, 1993. 75 с.

14. Бібік В. В. Адміністративно-правовий статус режимів особливих адміністративно-територіальних утворень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. : Акад. праці і соц відн. ФПСУ, 2011. 18 с.

15. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 511 с.

16. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів : монографія. Київ: ННПСК КНУВС, 2009. 88 с. (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

17. Ведерников Н. Т. Личность преступника в криминалистике и криминологии. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 384. С.148–152.

18. Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199.

19. Вирок Іванківського районного суду від 26 грудня 2016 року. Справа № 366/3483/16-к. Провадження № 1-кп/366/181/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63858099>

20. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 10 лютого 2011 року. Справа № 1 -31. 2011 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59609347>
21. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 10 травня 2018 року. Є.У. № 366/849/18. № 1-кп/366/93/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/73881697/>
22. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 15 травня 2017 року. Є.У. №366/3338/17. Пр. №1-кп-/366/77/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66470837>
23. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 20 січня 2017 року. Справа № 366/3338/16-к. Провадження № 1-кп/366/9/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64266711>
24. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 25 квітня 2017 року. Є.У. №366/1002/17. №1-кп-/366/69/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66182105>
25. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 березня 2011 року. Справа № 1- 15 / 2011. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49387935>
26. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 28 липня 2011 року. Справа №1-129/2011р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70665672>
27. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 29 березня 2017 року. Справа № 366/503/17. Провадження № 1-кп/366/42/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65557792>
28. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 грудня 2010 року. Справа № 1-271/2010 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69214968>
29. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 8 листопада 2017 року. Справа № 366/3141/17. Провадження № 1-кп/366/164/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70073840>

30. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 15 травня 2017 року. Є.У. №366/3338/17. Пр. №1-кп-/366/77/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66470837>
31. Вирок Славутицького міського суду Київської області від 2 лютого 2010 року. Справа № 1-9/2010 (N° 1-94/2009). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55058629>
32. Вирок Славутицького міського суду Київської області від 30 серпня 2011 року. Справа №1-40/11. Провадження №1/3552/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54024658>
33. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навч. посібник. Х.: Рубікон, 2000. 272 с.
34. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1975. 219 с.
35. Гладун О.З. Злочини проти порядку виконання бюджету: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. акад. прокуратури України. К., 2012. 220 с.
36. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве: (методологические вопросы). Киев : Вища шк., 1980. 156 с.
37. Гора І. В., Колесник В. А. Слідчий експеримент чи перевірка показань особи? *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 248–256.
38. Гора І. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. № 9. 2012. С. 35–38.
39. Гречаний А. А. Сучасний стан та перспективи вирішення проблем захисту населення України від біологічної зброї. Огляд літератури та роздуми. *Проблеми екології та медицини*. 1997. № 1–2. Т. 1. С. 101–104.
40. Гудков І.М. Радіобіологія: підручник для вищ. навчальних закладів. К.: НУБіП України, 2016. 485 с.

41. Даніч Є.О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 238 с.
42. Данышина К. М., Пашкова О. М., Білоус Н. С., Зарубіна М. В. Дослідження пестицидів різних хімічних груп методом тонкошарової хроматографії: методика. Харків: ХНДІСЕ, 2012. 72 с.
43. Демичев Д.М. Демичев Правовые и социальные аспекты минимизации последствий Чернобыльской катастрофы в Республике Беларусь. *Правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи*: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. 25-м роковинам Чорнобильської катастрофи; 18 травня 2011 року К.: КНЕУ, 2011. 446 с.
44. Дердюк Б.М. Тактичні прийоми подолання конфліктної ситуації під час допиту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1(10). С. 242–245.
45. Державне агентство України з управління зоною відчуження. Офіційний сайт. URL: <http://dazv.gov.ua/>.
46. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами: метод. рек. / [І. М. Максимчук, О. М. Сура, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 96 с.
47. Дутчак В. Ф. Зарубіжний досвід вирішення проблеми правового регулювання господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. *Сучасний соціокультурний простір*: матеріали 9 Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org>.
48. Жбанков В. А. Человек как носитель криминалистически значимой информации. Москва : УМЦ при ГУК МВД РФ, 1993. 149 с.
49. Журавель В. А. Ситуационность тактических приемов при допросе потерпевшего. Криминалистика и судебная экспертиза. К. : Вища шк., 1985. Вып. 30. С. 18–24.
50. Загальні вимоги до здійснення переробки, утилізації, знищення або подальшого використання вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 р. № 50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2001-%D0%BF>

51. Звіт про діяльність відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУНП Київської області за 2016 рік. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsinovyny/zvit-pro-diyalnist-viddil-politsiji-zoni-chornobilskoji-aes-gunp-v-kijivskij-oblasti-za-2016-rik.html>

52. Зона відчуження – територія змін і можливостей. *Атомник України*. № 17 (908). 28 квітня 2018 р. 4 с.

53. Зона відчуження: об'єкти, діяльність. URL: <https://chnpp.gov.ua/ua/uk/shelter-object-transformation/project-implementation-phase-2/100-news/3871-zona-vidchuzhennya-ob-ekti-diyalnist>

54. Іванов Є.А. Радіоекологічні дослідження: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 149 с.

55. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

56. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-174>.

57. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10 жовтня. 2009 р. № 390. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

58. Інструкція про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня. 2017 р. № 570. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

59. Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 липня. 2014 р. № 653. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14>.

60. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 3 листопада. 2015 р. № 1339. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

61. Інструкція про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 жовтня. 2014 р. № 1107. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1618-14>.

62. Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 19 березня. 2016 р. № 138. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16>.

63. Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2007. 160 с.

64. Квашиє В.Е., Морозов Н.А. Особенности причинного комплекса преступности в Японии. *Общество и право*. 2015. № 1 (51). С. 164–169.

65. Кикоть П. В. Законодавство, що регулює господарську діяльність на території Чорнобильської зони: питання реалізації та вдосконалення. *Правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи*: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. 25-м роковинам Чорнобильської катастрофи; 18 травня 2011 р. К.: КНЕУ, 2011. 446 с.

66. Клименко Н. И. Криминалистика как наука : монография. Киев : Правник, 1997. 82 с.

67. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій. Київ : Ін Юре, 2007. 521 с.

68. Князєв С. М. Методичні рекомендації з організації цивільного захисту в органах і підрозділах національної поліції України: метод. рек. Київ: Нац. пол., 2017.

69. Кодекс поведения по обеспечению безопасности и сохранности радиоактивных источников. IAEA/CODEOC/2004. Вена: МАГАТЭ, 2004. 46 с.

70. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. № 194-З. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0300194>

71. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51. ст. 1122

72. Кодекс Цивільного Захисту України: Закон від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

73. Кожем'яка І.В. Деякі проблемні аспекти притягнення до відповідальності за правопорушення, вчинені на території чорнобильської зони відчуження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. Семінару, 26 жовтня 2018 р. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 219–223.

74. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : текст лекций. Х.: Юрид. Ин-т, 1976. 28 с.

75. Комарницький В. М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ. : Ін-т. держ. і права ім. В. М. Корецького, 2002. 24 с.

76. Комісарчук Ю.А., Ряшко О.В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3. 2014. С. 248–260.

77. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология: монография. Харьков: Консум, 1999. 157 с.

78. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996. № 30. ст. 141

79. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України: Частина Особлива: курс лекцій. Київ: Атіка, 2001. 544 с.

80. Косміна Н.М. Спеціальні знання обізнаних осіб під час розслідування незаконного обігу наркотиків та їх структура. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1(19). С. 23–30.
81. Криміналістика : учебник / [Т. Б. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. Р. С. Белкина. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2005. 992 с.
82. Криміналістика : учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 2-е изд. М. : Юристъ, 2002. 718 с.
83. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с. 205
84. Криміналістика : підручник / [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с. 108.
85. Криміналістика : підручник / [В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2008. 464 с.
86. Криміналістика. Академічний курс : підручник / [Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
87. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, Д. Б. Сергєєва, Ю. М. Чорноус]. Київ : ХмЦНП, 2011. 178 с.
88. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юридична думка, 2004. 656 с.
89. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2. 1040 с.
90. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2014. 824 с.
91. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
92. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

93. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. ст. 88
94. Круть О.В. Питання довідкової та консультаційної діяльності науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України. *Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. Сімферополь, 2000. С. 33–36.
95. Кузніченко С. Надзвичайні спеціальні адміністративно-правові режими у законодавстві України. *Право України*. 2000. № 12. С. 20–24.
96. Курс криміналістики. Общая часть / отв. Ред.. В. Е. Корноухов. М.: Юристъ, 2000. 784 с.
97. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М. : Юрид. лит., 1986. 160 с.
98. Ластовецький А. С. Право на підприємницьку діяльність у ракурсі становлення інституту державно-правової охорони конституційних прав і свобод громадян. *Право України*. 2004. №2. С.43–48.
99. Лесяк Я.О. Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження: дис.. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2015. 243 с.
100. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных познаний в следственной и судебной практике. Киев : Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1987. 100 с.
101. Лисиченко В. К. Криміналістическіе исследования вещественных доказательств методами основанными на применении радиационных изотопов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.
102. Логінова В.В. Класифікація слідчих ситуацій при розслідуванні тілесних ушкоджень. *Право і безпека*. 2010. № 3. С. 172–178.
103. Лук'янчиков Є.Д. Форми використання спеціальних знань за новим КПК України. URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/>
104. Маслюк О. В. Проблеми правової ідентифікації ядерної злочинності. *Держава і право*. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.

Спецвипуск: у 2 т.. Т. 2. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2005. С. 228–233.

105. Маслюк О.В. Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. Нац.ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 18 с.

106. Матвієць А.А., Леляк Я.О. Діяльність органів прокуратури в Чорнобильській зоні відчуження. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/89.pdf

107. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография. М. : Изд-во Рос. ун-та Дружбы народов, 2000. 296 с.

108. Мельничок В.М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. Юридична Україна. 2008. № 11. С. 97–102.

109. Методичні рекомендації щодо забезпечення радіаційного захисту особового складу підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж у зоні відчуження Чорнобильської АЕС. URL: https://undicz.dsns.gov.ua/files/2016/12/8/Rekomendacii_ZV_1.pdf

110. Мілевський О.О. Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2013. 19 с.

111. Мілевський О.О. Початковий етап досудового розслідування злочинів, вчинюваних у зоні Чорнобильської АЕС. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1(2). С. 108 – 114.

112. Мінка Т. П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Д. : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 38 с.

113. Морозов Н.А. Преступность в современной Японии: проблемы криминологической и уголовно-правовой политики: дисс. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2015. 422 с.

114. Назырова Н.А. Об особенностях осмотра места происшествия на открытых участках местности. *Криминалистика: вчера, сегодня, завтра*. 2018. №4 (8). С. 139–142.

115. Настільна книга слідчого : [М. І. Панов та ін.]. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

116. Нечипоренко О. Ю., Харенко О. В. Спеціальний режим господарювання та інвестування на територіях, що зазнали радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. *Правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи*: матеріали Міжнар. Наук.-прак. конф., присвяч. 25-м роковинам Чорнобильської катастрофи; 18 травня 2011 р. К.: КНЕУ, 2011. 446 с.

117. Новачук С.А. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу. 14 листопада 2019 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 212–215.

118. Новачук С.А. Особливості дослідження предмета злочинного посягання при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні проблеми кримінального права*: тези доповідей IX Всеукраїнської наук.-теоретичної конференції. 21 листопада 2018 р. Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 392–395.

119. Новачук С.А. Проведення слідчого експерименту при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 20 грудня 2019 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 334–337.

120. Новачук С.А. Спосіб порушення вимог режиму радіаційної безпеки як елемент криміналістичної характеристики. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції. 22 листопада 2018 р. Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 499–503.

121. Нормативно-правові основи поводження з територіями, забрудненими в результаті аварії на ЧАЕС. URL: http://www.chernobyl.info/Portals/0/Docs/ru/pdf_ru/Restrictions%20on%20usage%20of%20contaminated%20lands_ru.pdf

122. О правовом режиме территорий, подвергшихся радиоактивному загрязнению в результате катастрофы на Чернобыльской АЭС: Закон Республики Беларусь от 26 мая 2012 г. № 385-З. URL: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon0/z132.htm>

123. О режиме территорий, подвергшихся радиоактивному загрязнению вследствие катастрофы на Чернобыльской АЭС (с изменениями и дополнениями): постановление Правительства РФ № 1008 от 25 декабря. 1992 г. URL: <http://base.garant.ru/2133054/#friends>

124. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_kks_vs.pdf

125. Пашенко О. О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 17 с.

126. Плева К. В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 209 с.

127. Плева К. В. Поняття радіоактивних матеріалів як предмету злочинів проти громадської безпеки. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим КК України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. сем.. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив. 2003. С. 277–281.

128. Поводження з радіоактивними відходами: монографія / А. В. Носовський, З. М. Алексєєва, Г. П. Борозенець та ін. / за ред. А. В. Носовського. Київ: Техніка, 2012. 368 с.

129. Поленов Б. В., Сафронов В. Г., Цыбиков Н. А. К вопросу совершенствования нормативной базы, методов и средств обследования радиационно загрязненных объектов и территорий. *Стратегия гражданской защиты: проблемы и исследования*. 2014. Т. 4. № 2 (7). С. 71–85.

130. Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 564. URL: <http://dazv.gov.ua/ofitsijni-dokumenty/osnovni-zavdannya-ta-normativno-pravovi-zasadi.html>

131. Порубов Н.И. Информационная сущность допроса. *Вестник Полоцкого государственного университета*. 2009. №4. С. 153–156.

132. Постанова Верховного Суду від 14 червня 2018 р. Справа № 366/1872/17. Провадження № 51-1916км18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842644>

133. Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2019 р.. Справа № 366/3484/16-к. Провадження № 51-2913 км 18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112393>

134. Постанова Верховного суду від 4 жовтня 2018 р. Справа № 366/3338/17. Провадження № 51-2701км18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77037427>

135. Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 31 декабря 2010 г. № 1922 «Об утверждении Государственной программы по преодолению последствий катастрофы на Чернобыльской АЭС на 2011 - 2015 годы и на период до 2020 года» URL http://www.chernobyl.gov.by/index.php?option=com_content&view=article&id

136. Правовое обеспечение безопасности на территориях радиоактивного загрязнения: учеб пособие / С.А. Балащенко [и др.]; под ред. С.А. Балащенко. Минск: Вышэйшая школа, 2017. 223 с.

137. Практическое руководство по биологической безопасности в лабораторных условиях. 3-е изд. Женева: Всемирная организация здравоохранения, 2004. 201 с.

138. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08 лютого 1995 № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

139. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14 січня 2000 р. № 1393-XIV. Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2000. 12.

140. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18 трав. 2017 р. № 2042-VIII. Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2017. 31.

141. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11 січня 2000 р. № 1370-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 9. Ст. 68.

142. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

143. Про затвердження вимог щодо аналізу безпеки впровадження діяльності з використанням джерел іонізуючого випромінювання : Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 2 грудня 2002 р. № 125. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0978-02>.

144. Про затвердження державних санітарних норм і правил «Організація роботи лабораторій при дослідженні матеріалу, що містить біологічні патогенні агенти I – IV груп патогенності молекулярно-генетичними методами»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.01.2008 № 26.. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0088-08>.

145. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2018 р. № 111. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>.

146. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22 серпня 2016 р. № 859. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16>.

147. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час виконання завдань у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення: Наказ Міністерства внутрішніх справ України України від 5 квітня 2019 р. № 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0421-19?lang=ru>

148. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку введення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 жовтня 2016 р. № 1129. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17>.

149. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 вересня 2017 р. № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>

150. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3145.html

151. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 12 грудня 2012 р. № 1400. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-13/paran13#n13>.

152. Про затвердження Методики прогнозування наслідків виливу (викиду) небезпечних хімічних речовин при аваріях на промислових об'єктах і транспорті: Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 27 березня 2001 р. № 73/82/64/122. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-01>

153. Про затвердження Методики спостережень щодо оцінки РХО: Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 06 березня 2002 р. № 186.

154. Про затвердження Переліку підприємств, установ і організацій зони відчуження, працівники яких зайняті повний робочий день, мають право на пенсію за віком на пільгових умовах за Списком № 1. Перелік від 13 березня 2012 р. № 576. URL: <https://docs.dtkr.ua/ru/doc/z0771-12>

155. Про затвердження Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1109. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-99-%D0%BF>

156. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>.

157. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>

158. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2003 р. № 813. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2003-%D0%BF>.

159. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу: постанова КМУ від

2 червня 2003 р. № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2003-%D0%BF/conv>

160. Про затвердження Порядку видачі спеціальних дозволів на провадження окремих видів діяльності на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1869. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-2000-%D0%BF>

161. Про затвердження Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій від 2 листопада 2011 р. № 1157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-11>

162. Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1200. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /1200-2002-%D0%BF>.

163. Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 р. № 824. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2013-%D0%BF?lang=uk>

164. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF>.

165. Про затвердження Правил радіаційної безпеки при проведенні робіт у зоні відчуження і зоні безумовного(обов'язкового) відселення: Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 4 квітня 2008 р. № 179/276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-08/conv>

166. Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 р. № 101. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/101-2015-%D0%BF>.

167. Про заходи щодо медичного забезпечення органів і підрозділів внутрішніх справ під час надзвичайних ситуацій: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 грудня 2011 р. № 955.

168. Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення і дію законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи»: частина II Постанови КМ України від 23 липня 1991 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B1-91-%D0%BF/conv>

169. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 16. ст. 198.

170. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>.

171. Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 535-р URL: <http://dazv.gov.ua/ofitsijni-dokumenti/diyalnist-v-zonakh-vidchuzhennya.html>

172. Проблеми наслідків Чорнобильської катастрофи, шляхи подолання та сьогодення. Методичні матеріали для проведення днів інформування населення. Вінницька обласна державна адміністрація. URL: <http://www.vmr.gov.ua/Executives/ContentLibrary/>

173. Проблемы безопасности атомной энергетики. Уроки Чернобыля : монография / Б. С. Пристер, А. А. Ключников, В. Г. Барьяхтар, В. М. Шестопапов, В. П. Кухарь; под ред. акад. НААН Украины Б. С. Пристера ; 2-е изд., доп. ; НАН

України, Ін-т проблем безпеки АЕС. Чернобыль (Київ. обл.) : Ін-т проблем безпеки АЕС, 2016. 356 с.

174. Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил радіаційної безпеки»: картка законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=29381

175. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, К.Л. Бугайчук, В.О. Малярова, Т.П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. 101 с

176. Радіаційна безпека. URL: <http://www.pu.org.ua/8%20%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf>

177. Радіаційна небезпека: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 30 с.

178. Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. К.:РІО МВД України, 1994. 672 с.

179. Ревака В. М. Попереднє дослідження об'єктів у стадії порушення кримінальної справи. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 183–189. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/7232/183-189a.pdf;jsessionid=E5EAAE3A6D0C14E38A31A7B757CE0561?sequence=1>

180. Рішення Славутицького міського суду Київської області від 22 березня 2007 р. Справа №122/2007. URL: <https://edrsr.dominus.kiev.ua/judgement/1094752>

181. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підруч. К.: Кондор. 2008. 558 с.

182. Сандул О.Г., Новачук С.А. Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3. Р. 34–39.

183. Система радіаційного контролю забрудненості персоналу при виході на залізничну платформу «Семиходи». URL: <https://uap.kiev.ua/archives/projects/>
184. Содержание зон отчуждения и отселения. Департамент по ликвидации последствий катастрофы на Чернобыльской АЭС Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь. Официальный сайт. URL: <https://chernobyl.mchs.gov.by/zashchitnye-meropriyatiya/soderzhanie-zon-otchuzhdeniya-i-otseleniya/>
185. Стратонов В. М. Психологічний контакт як засіб спілкування. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 19. С. 294–295
186. Супотницкий М. В. Микроорганизмы, токсины и эпидемии. Москва: Вузовская книга, 2002. 376 с.
187. Схема та порядок організації заходів щодо підготовки відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. URL: <http://dazv.gov.ua/poryadok-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya/skhema-ta-poryadok-organizatsiji-zakhodiv-shchodo-pidgotovki-vidviduvannya-zoni-vidchuzhennya-i-zoni-bezumovnogo-obov-yazkovogo-vidselennya.html>
188. Таран О.В., Сандул О.Г. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу радіоактивних матеріалів. *Ядерна та радіаційна безпека*. № 3(79). 2018. С. 66–70
189. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник / В.М. Тертишник. К. : Алерта, 2014.
190. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. О. :Фенікс, 2007. 260 с.
191. Торбєєв М.О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. 281 с.
192. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2005. 324 с.

193. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 10 травня 2018 р. Справа № 366/849/18. Провадження № 1-кп/366/93/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73970503>

194. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 16 квітня 2019 р. Справа № 366/113/18. Провадження № 1-кп/366/18/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81216937>

195. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 22 лютого 2019 р. Провадження №1-кп/366/29/19. Справа № 366/1776/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80033909>

196. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Київської області від 12 березня 2018 р. Справа № 366/3271/15-к. Провадження № 11-кп/780/276/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72679429>

197. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 27 листопада 2017 р. Провадження №1-кс-366/3745/17. Справа №366/410/17 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70699016>

198. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 29 грудня 2017 р. Справа № 366/453/17. Провадження № 1-кс/366/4012/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71360195>

199. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 7 грудня 2017 р. Справа №366/3850/17. Провадження № 1-кс/366/423/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70800420>

200. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 1 лютого 2018 р. Справа № 366/553/17. Провадження № 1-кс/366/42/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71960488>

201. Ухвала слідчого судді Іванківського районного суду Київської області від 22 серпня 2017 р. Справа № 366/2652/17. Провадження № 1-кс/366/248/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68433891>

202. Хижняк Є.С. Тактичні прийоми проведення слідчого огляду документів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 207–211.
203. Хоменко А. Н. Связь личности преступника как элемента криминалистической характеристики преступления с другими ее элементами. *Актуальные вопросы правоведения в период совершенствования социалистического общества*, 1989. С. 9–22.
204. Чумудова Ю.В. Правовой режим радиационно загрязненных территорий. *Актуальные проблемы российского права*. 2011. № 4. С. 170 – 176.
205. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
206. Щербаковский М.Г. Сущность специальных знаний, как критерий разграничения компетенции следователя, специалиста и эксперта. *Экспертное обеспечение правосудия: проблемы теории и практики* : материалы межд. науч.-практ. конф. (Симферополь, 7- 8 сентября 2006 г.). Симферополь : КрымНИИСЭ, 2006. С. 102–110.
207. Южно-Українська АЕС. Офіційний сайт Южно-Українського енергокомплексу. URL: https://www.sunpp.mk.ua/uk/safety/nuclear_safety
208. Ядерне законодавство: Збірник нормативно-правових актів: у 2 т. / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. / у 2-х томах. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Видавничий дім «ІнЮре», 1999. Т. 1. 648 с.
209. Яковлев А. М. Некоторые теоретические вопросы общей методики изучения личности преступника. *Проблемы искоренения преступности*. Москва : Юрид. лит., 1965. С. 57–90.
210. Designating and Rearranging the Areas of Evacuation. Cabinet Office, Japan. Support Team for Residents Affected by Nuclear Incidents. July 26. 2012. - 14 p
211. Nuclear Regulation Authority. URL: <https://www.nsr.go.jp/english/index.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Програма вивчення матеріалів кримінальних проваджень (ст. 267-1 КК України)

Обставини провадження. Слідчі ситуації.

- 1) особу затримано при здійсненні спроби переміщення предмета злочинного посягання за межі зони відчуження (62 %);
- 2) особу затримано на місці події під час здійснення протиправної діяльності (23 %);
- 3) особу затримано у іншому місці, поза межами зони відчуження (одразу після перетину кордону, за місцем проживання, на пункті прийомі металобрухту, у транспорті тощо 11 %);
- 4) виявлено підготовлені предмети для ймовірного майбутнього переміщення (схованка, відкрита місцевість, будівлі, споруди тощо 4 %).

Місце учинення злочину.

- 1) території не працюючих об'єктів, де залишились техніка, автомобільний транспорт та ін. – 54 %;
- 2) лісові насадження – 17%;
- 3) водойми – 12 %;
- 4) домогосподарства (з яких відселено людей), житлові будинки (з яких відселено людей) – 9 %;
- 5) інші місця – 8 %.

Обстановка учинення злочину (значущі дані та відомості).

- 1) географічне положення зони відчуження і безумовного (обов'язкового відселення);
- 2) маршрути, які офіційно функціонують в зоні відчуження; контрольно-пропускні пункти;
- 3) підприємства та об'єкти, які знаходяться а території режимної зони;
- 4) земельні, водні, лісові ресурси; кількість людей, що перебувають (можуть перебувати) в зоні на законних підставах (працівники, правоохоронці, відвідувачі), стихійних поселенців (самоселів).

Відомості про забезпечення режиму радіаційної безпеки у зоні відчуження та на об'єктах у її межах.

- 1) особливості та недоліки організації охорони правопорядку;

- 2) наявність вразливих місць, що дозволяють безконтрольне проникнення в зону відчуження;
- 3) стан контрольно-пропускної роботи;
- 4) стан контролю за діяльністю (виробничою, науково-дослідною, господарською та ін.) на території зони і на суміжних територіях, інтенсивність такої діяльності;
- 5) роботи, що проводяться в районі межі зони відчуження за участю інших країн.

Спосіб учинення злочину.

- 1) перебування у зоні відчуження на законних підставах – 14 %;
- 2) незаконне перебування – 84 % (потрапляння шляхом перетину периметру зони відчуження у місцях де порушена (відсутня) огорожа та охорона, використання підроблених (недійсних) документів та ін.).

Предмети злочинного посягання.

- 1) металобрухт, деревина, ягоди, рослини, гриби, риба, тварини);
- 2) придбані шляхом знахідки, викрадення, обміну, збиральництва та ін.

Особа злочинця.

1) особи, які мають відношення (доступ) до зони відчуження – працівники підприємств, службові особи, які мають стосунок до забезпечення дотримання режиму радіаційної безпеки;

2) особи, які не проживають, не працюють і не мають стосунку до режимної зони – мешканці інших населених пунктів (часто суміжних з зоною відчуження (обов'язкового) відселення, які потрапляють на територію незаконним шляхом;

3) чоловіки 96 %, вік: більше 60 – 16 %, 40–60 років – 47 %, 20–39 років – 32 %, 16–19 років – 4 %, неповнолітні – 1 %; освіта: середня – 48 %, середня спеціальна – 38 %, неповна вища – 4 %, отримують вищу освіту – 3 %, вища – 7 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 63 %, продукти збиральництва – 12 %, харчові продукти – 5 %, риба – 13 %, тварини (полювання) – 4 %, інші – 3 %; місце роботи: має відношення до спеціальних зон – 8 %, не має відношення до спеціальних зон – 46 %, раніше працював у зоні відчуження – 14 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 32 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 53 %, інші місця – 47 %, територія зони відчуження (стихийні поселенці) – не виявлено; раніше судимі за такий злочин – 19 %, судимі за інший злочин – 13 %, раніше не судимі – 68 %; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП (Порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному

поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони) – 42 %;

4) жінки – 4 %, вік: більше 60 – 2 %, 40–60 років – 78 %, 20–39 років – 20 %; освіта: середня – 94 %, середня спеціальна – 3 %, неповна вища – 2 %, вища – 1 %. Предметом злочинного посягання є: металеві вироби (кольоровий, чорний метал) – 25 %, продукти збиральництва – 68 %, харчові продукти – 5 %, інші – 2 %; місце роботи: не має відношення до спеціальних зон – 8 %, не працює (і не мав відношення до спеціальних зон) – 92 %; місце проживання: суміжні із зоною відчуження території – 93 %, інші місця – 7 %, територія зони відчуження (стихийні поселенці) – не виявлено; раніше не судимі; притягувались до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП – 15 %. Одноосібно злочин було вчинено у 87 % випадках, групою осіб – 13 %.

Обставини, що підлягають доказуванню.

1) нормативна складова події кримінального правопорушення (правила радіаційної безпеки, порядок отримання дозволів (їх види, термін дії, продовження);

2) діяльність щодо забезпечення контрольно-пропускового режиму, організацію заходів охорони;

3) підстави перебування особи у зоні відчуження

4) обставини, що характеризують особу правопорушника;

5) доказування обставин, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення

Недоліки у діяльності слідчих щодо визнання знаряддям злочину можливого предмету спеціальної конфіскації (зазвичай це власний транспорт правопорушників: автомобіль, велосипед, мотоцикл тощо), неповне встановлення (не встановлення) відомостей про власників можливого предмета спеціальної конфіскації, а також обставин, що мають значення для ухвалення рішення щодо застосування спеціальної конфіскації (умови життя особи, значення предмета конфіскації для забезпечення життєдіяльності особи, ризику повторного застосування як знаряддя злочину та ін.).

Використання спеціальних знань

1) спеціальні знання у галузі радіаційної безпеки;

2) дані, що фіксуються у технічних системах радіаційного контролю або за їх допомогою

3) призначаються/можуть бути призначені: технічна експертиза документів, трасологічна, дактилоскопічна експертизи, експертиза радіоактивних матеріалів.

Огляд (100 %)

- 1) місце придбання (знахідка, купівля, дарування, обмін тощо) предмета злочинного посягання з метою його майбутнього переміщення;
- 2) місце, де сховано предмет злочинного посягання для подальшого переміщення за межі зони відчуження (близько до периметру, схованка, у будинках, з яких відселено людей, приміщеннях та ін.),
- 3) транспортний засіб;
- 4) місце, де здійснювався перетин периметру (правомірний, неправомірний) зони відчуження;
- 5) місце поза межами зони відчуження, куди переміщено предмет злочинного посягання або на шляху до цього місця.

Недоліки проведення огляду: неправильне визначення місця проведення огляду (що має наслідком визнання недопустимим доказом протоколу огляду, неможливість проведення слідчого експерименту); відсутність даних про шлях потрапляння, маршрут пересування до місця учинення злочину правопорушника у зоні відчуження і виходу з неї; неправильне або неповне відображення у протоколі огляду даних про предмет злочинного посягання; порушення, пов'язані з дотриманням нормативного порядку дій у випадку виявлення радіоактивних матеріалів.

Допит (100%)

- 1) особи, яким правопорушник повідомляв про намір проникнення до зони відчуження та переміщення предметів злочинного посягання або яким відомо про такий намір від інших осіб;
- 2) особи, яких правопорушник схиляв до спільного учинення злочину;
- 3) особи, які надавали знаряддя вчинення злочину.
- 4) працівники, керівники підприємств, якщо особа там працює;
- 5) сусіди по гуртожитку, співробітники та ін.;
- 6) представники органів державної влади, які несуть службу на території зони відчуження (Держприкордонслужба, Національна поліція);
- 7) особи, які здійснюють радіаційний контроль.

Недоліки, що вплинули на результат допиту: відсутність ініціативи у встановленні можливих спільників та/або осіб, які сприяли вчиненню злочину (63 %), не з'ясування усвідомлення правопорушником небезпеки неконтрольованого переміщення радіаційно забруднених предметів (41 %), не з'ясування зв'язків правопорушника з зоною відчуження (знайомі, родичі) (39 %), не проведення допиту осіб, які виявили, затримали правопорушника (34 %), не з'ясування способу підготовки до учинення злочину (у тому числі підшукування знарядь злочину, спільників, способу перетину кордону зони відчуження) (32 %).

Слідчий експеримент (68 %)

1) факт та обставини перебування особи у зоні відчуження – спосіб потрапляння до зони відчуження та виходу з неї, шляхи, якими пересувався порушник;

2) спосіб, у який правопорушник придбав продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислову або іншу продукцію, тварин, рибу, рослини або будь-які інші об'єкти

3) можливість одноосібно придбати предмет злочинного посягання;

4) спосіб та маршрут переміщення об'єктів через територію та за її межі.

Недоліки, що вплинули на якість розслідування:

1) пов'язані з проведення слідчих (розшукових) дій (формальність, процесуальні порушення, фіксації і оформлення результатів, не проведення усіх необхідних або доцільних дій – 54 %;

2) низький рівень співпраці з контролюючими органами – 56 %;

3) недоліки використання спеціальних знань – 48 %.

Анкета

**для опитування слідчих про проблеми розслідування злочинів,
передбачених ст. 267-1 КПК України та узагальнені результати**

1. Чи використовуєте Ви у практичній діяльності методики розслідування злочинів?

так 56 %

ні 32 %

іноді 9 %

Якщо так, то які саме:

незаконне полювання (ст. 248 КК України) 14 %;

незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України) 23 %;

незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України) 25 %

порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України) 27 %

службова недбалість (ст. 367 КК України) 12 %

незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України) 9 %

порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України) 4 %;

підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України) 5 %;

зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) 18 %

прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) 16 %

пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) 17 %

зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) 6 %

Інші _____

2. Якщо ні, то зазначте причину.

не маю потреби

не маю доступу 58 %

не відомо про спеціальні криміналістичні методики 13 %

Інше _____

3. Чи сприятиме підвищенню якості розслідування окрема методика розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України?

так 100 %

ні

немає однозначної відповіді

4. Які проблеми розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України Ви визначаєте як такі, що потребують спеціальних криміналістичних рекомендацій?

особливості проведення слідчих (розшукових) дій – 45 %;

алгоритми дій у різних ситуаціях розслідування – 62 %;

види спеціальних знань, форми і можливості їх використання – 54 %.

Інші _____

5. Які слідчі (розшукові) та процесуальні дії Ви вважаєте найбільш результативними у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України?

Огляд місця події 100 %

Огляд документів 65 %

Огляд речових доказів 100 %

Огляд транспортного засобу 100 %

Допит 100 %

Слідчий експеримент 66 %

Негласні слідчі (розшукові) дії 12 %

Які саме _____

Обшук 8 %

Тимчасовий доступ до речей і документів 34 %

Експертизи 67 %

Які саме _____

Пред'явлення для впізнання 11 %

Освідування 6 %

Інші _____

6. Які спеціальні знання найбільш витребувані у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України?

Криміналістичні 95 %

Радіологічні 34 %

Екологічні 17 %

Медичні 9 %

У сфері ядерної і радіаційної безпеки 83 %

Технічні 42 %

Інші _____

7. Чим можна пояснити відмову від можливості використання спеціальних знань?

Необізнаність про види спеціальних знань і можливості їх використання 45 %

Складність залучення потрібних спеціалістів 72 %

Необізнаність про коло спеціалістів 32 %

Інше _____

8. Які форми використання спеціальних знань найбільш поширені у Вашій практиці?

Консультативна допомога спеціаліста 51 %

Залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій 38 %

Експрес-дослідження 86 %

Експертизи 28 %

Інші _____

9. Чи здійснюєте Ви підготовку до проведення допиту?

Так 38 %

Ні 15 %

Залежно від обставин провадження 47 %

10. Якщо так то який її зміст?

Вивчення матеріалів кримінального провадження (65 %),
підготовка переліку запитань (22 %),
вивчення особи допитуваного (21 %),
визначення тактичних прийомів допиту (18 %),
визначення спеціалістів, які надаватимуть допомогу у організації і
проведенні допиту (12 %).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Новачук С.А., Сандул О.Г. Характеристика режимів радіаційної безпеки в Україні та зарубіжних країнах. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3. Р. 34–39.
2. Новачук С.А. Стан наукових досліджень та правозастосовної практики розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Т.1. С. 269–276.
3. Новачук С.А. Обстановка учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Том 3. С. 178-182.
4. Новачук С.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 47–54.
5. Новачук С.А. Огляд під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9 (283). С. 209–215.
6. Новачук С.А. Особливості дослідження предмета злочинного посягання при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доповідей IX Всеукраїнської наук.-теоретичної конференції* (Київ, 21 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 392–395.
7. Новачук С.А. Спосіб порушення вимог режиму радіаційної безпеки як елемент криміналістичної характеристики. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції* (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 499–503.
8. Новачук С.А. Допит під час розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 14 листопада 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 212–215.
9. Новачук С.А. Проведення слідчого експерименту при розслідуванні порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2019 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 334–337.

Додаток Г

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор,
заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

25. 11. 2019 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації Новачука Сергія Андрійовича
«Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність у освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук Дубівки І.В., (голова комісії), професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Омельченка О.Є., завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента Самодіна А.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Новачука Сергія Андрійовича «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» впроваджені у освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Новачука С.А. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема у системі професійної освіти слідчих і прокурорів, при викладанні відповідних навчальних дисциплін та під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій.

Голова комісії:

кандидат юридичних наук

Ірина ДУБІВКА

Члени комісії:

кандидат юридичних наук,
доцент

Олександр ОМЕЛЬЧЕНКО

кандидат юридичних наук,
доцент

Артем САМОДІН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Департаменту
забезпечення діяльності, пов'язаної
з небезпечними матеріалами
Національної поліції України
полковник поліції

Василь ДАВИДЕНКО

04 11 2019 року

АКТ

впровадження у практичну діяльність Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами, матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Новачука Сергія Андрійовича на тему: «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки»

Комісія Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами Національної поліції України у складі: полковника поліції Корєпова О.В., заступника начальника Департаменту – начальника відділу організації та забезпечення міжрегіональної діяльності; підполковника поліції Ларіонової А.П., начальника відділу планування, контролю, аналізу та документального забезпечення; полковника поліції Сури О.М., заступника начальника відділу організації та забезпечення міжрегіональної діяльності склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Новачука Сергія Андрійовича на тему: «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» можуть застосовуватися у практичній діяльності оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника Департаменту
– начальник відділу
полковник поліції**

О.В. Корєпов

Олег КОРЕПОВ

**Начальник відділу
підполковник поліції**

А.П. Ларіонова

Алла ЛАРІОНОВА

**Заступник начальника відділу
полковник поліції**

О.М. Сур

Олег СУРА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
полковник поліції

Руслан ДУДАРЕЦЬ

21.10.2019

АКТ

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного дослідження здобувача Національної академії внутрішніх справ Новачука Сергія Андрійовича на тему «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Шевчишена А. В., заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах Загамули В.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача Національної академії внутрішніх справ Новачука Сергія Андрійовича на тему «Розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Начальник відділу
ГСУ НП України**

кандидат юридичних наук, доцент

Артем ШЕВЧИШЕН

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України**

кандидат юридичних наук, доцент

Дмитро МІРКОВЕЦЬ

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ НП України**

Вадим ЗАГАМУЛА